

**RÁKOSI VIKTOR MUNKÁI
XIX KÖTET**

**RÁKOSI VIKTOR
REJTETT ZUGOK**

**RÉVAI TESTVÉREK IRODALMI INTÉZET R.-T.
BUDAPEST MCMXI**

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.hu>

TARTALOM

KILITI ÉS KALOTA

A MEGBIZHATATLANOK

ELPUSZTULT GENERÁCIÓ

KORNAI PÁL ÉJSZAKÁJA.
KORNAI PÁL VENDÉGE.
KORNAI PÁL TÖRTÉNETEIBŐL.
A KIVILÁGITOTT ABLAK.

EGY BETEG EMBER KÓBORLÁSAI

UTAZÁS ISMERETLEN ORSZÁGBA.
ERDEI BARÁTOM.
AZ ÁLLAPOT SÜLYOSODIK.
A KORAJAC PARANCSNOKA.
ANGOLOK A SZANATÓRIUMBAN.
A RIPACSOS TOM TÖRTÉNETE.

REZEDA-UTCA 37.

AZ ÜLTETVÉNYES ÉS A MUNKAFELÜGYELŐK.
A HÁZ EGY HETE.
ŐRANGYAL.
INKOGNITO.
A ZICHY GRÓFOK KOCSISA.

SZEGÉNY EMBEREK

A TAHÓ-CSALÁD.
TAHÓ VADÁSZNI INDUL.
ÉJJEL AZ ERDŐN.
MÁRTA VÁGYA.
MEZEI FILOZÓFUSOK.
A MI KOLDUSUNK.
IDILL A TEMETŐBEN.
ZSUZSÁNNA.
AZ EGRI KOLDUS.
VULKÁN.
TÜLL OSZKÁR UTJA.
A CSÁRDÁBAN.

KILITI ÉS KALOTA

I.

Sári Mátyás nemes Kiliti községének alkotmányos uton megválasztott éjjeli őre volt. Ez a választás arról nevezetes, hogy itt akarták legelőször megpróbálni a pluralitást. Még pedig Jó Sándor polgártársunk volt az, a ki ezíránt kísérletet tett. Délelőtt ugyanis leszavazott részegen először és délután le akart szavazni józanon másodszor, nem emlékeztén arra, hogy délelőtt mit cselekedett. Kiliti községe ez alkalommal határozottan, de mérsékelt vehemenciával foglalt állást a pluralitás ellen, a mennyiben Jó Sándort a kétszeres szavazati kísérletért csak egyszer verte meg.

De én nem Jó Sándor történetét akarom elmondani, térjünk vissza Sári Mátyásra.

Sári Mátyás azelőtt kanász volt, a ki egy bojtárral és két kutyával rendben tartotta a falu csürhét. De a sertésvész nagyon megapasztotta a disznók számát s ez megcsökkentette a kanásznak dukáló jövedelmi adót is. Elhatározta tehát, hogy a határban kószáló szabad emberből átvedlik falusi polgárrá. Ekkor történt, hogy az éjjeli őrt agyonverték a karádi bucsun. Sári Mátyás tehát megpályázta a helyét és ki is járta, hogy megválasszák. Ezt részben annak is köszönhetette, hogy volt bizonyos tekintélye a falu lakói előtt. A sertésvész miatt jajgatók megvigasztalására ugyanis ő találta ki a leghelyesebb és egyetlen filozófiai álláspontot. Azt mondta Sári Mátyás: Mit jajgattok? A jó Isten mindent bölcsen elintézett. Jobban senkit se ver a disznóbaj, mint engem, mert én jóformán a hivatalomat, a mindennapi kenyeremet veszitem el. Mégse jajgatok. Miért? Mert tudom, hogy mi az igazság. Az az igazság, hogy sokkal nagyobb baj volna a községre nézve, ha ez a nyavalya a lóba vagy a tehénbe állott volna bele. Miért? Mert a ló csak egyet ellik, a tehén meg csak egyet borjadzik. Ellenben a jóra való disznó egy kis jóakarattal kilencet is malacozik. Így hát hamar kipótolja azt, a mi eldöglik belőle. Ime, ilyen bölcsen intézi a jó Isten a világ sorát.

Az emberek összenéztek, helyeslőleg bólintottak, azt mondták, hogy van esze a kanásznak, ha egy kis földje volna, még bíró is lehetne belőle - és megválasztották éjjeli bakternak.

Hazudnánk, ha azt mondanók, hogy csak ezért választották meg. Nem úgy van, atyámfia, és én, mint Kiliti község krónikása, köteles vagyok elmondani a dolgokat úgy, a hogy megtörténtek. Tudom, hogy azt fogják rám mondani, hogy bosszúból cselekszem. Még pedig azért, mert a boglári vásáron a keresztapám drága tajtékipipáját kiliti ember lopta el. Nem így van, édes barátaim. Először az én keresztapámnak van vagy harminc tajtékipipája és én csak örülök, ha egyet-kettőt elemelnek belőle, már csak azért is, mert keresztapámnak egész életemben semmi hasznát sem vettem. Azon kívül, hogy késő ősszel, egy hideg templomban engem, tehetetlen kis kölyköt odatartott egy goromba pap elé, a ki jeges vízzel nyakon öntött, nem tett értem semmit soha ebben a keserves életben. Bár az összes pipáiból a kilitiek pőfékelnének! Nem, testvéreim, engem bosszu nem vezet. De valóban úgy történt, hogy Sári Mátyás megválasztása mellett döntő okul még ezt is fölhozták: ő lesz a legjobb éjjeli őr, mert hét vármegyében ő a leghiresebb alvó. Ővele történt meg, hogy Rab Sándor lakodalmán annyira berugott, hogy négy nap, négy éjjel egyfolytában aludt. Három napig nézték, a negyedik nap költögetni kezdték, de csak az ötödik napon tudták fölébreszteni. Tudott ő aludni nemcsak fekve, hanem ülve, állva, sőt járva is. Sokszor megtette, hogy vacsora nélkül lefeküdt aludni, de egy darab kenyeret egy kancsó vízzel odakészített az ágya mellé, ezt aztán álmában elfogyasztotta. Tehát még enni is tudott a nélkül, hogy az álmát megszakította volna. Mit következtettek ebből a jó kilitiek? Azt, hogy ez az ember eddigi életében kialhatta magát alaposan, tehát nem kívánja annyira az álmot, mint más ember, vagyis éjjeli örnek való. Meg

aztán ki tudna jobban vigyázni az emberek álmára, mint a ki maga is annyira meg tudja becsülni és élvezni az alvást? Így hát a hivatal nagy szótöbbséggel megnyerte.

Sári Mátyást hivatalos életén keresztül egy nagy szomorúság és egy nagy öröm kísérté végig. Mély bánat fogta el, mikor napról-napra látnia kellett, hogy az egész világ édesdeden alszik, csak neki kell ébren lennie. De az éj sötétségével az ő bánata is oszlott. És mikor megvirradt, kezdődött az ő vidámsága. Mert ez volt az az óra, melyben az egész világ fölébredt, dolgozni indult. Sári Mátyás ellenben ment lefeküdni és aludni. Micsoda szivvidító gondolat: az egész emberiség fur, farag, szánt-vet, ás-vés, kapál-kaszál, fát vág, követ hord, izzad, görnyed, ő pedig fekszik, nyújtózkodik, a másik oldalára fordul, horkol, szuszog, ásit, sóhajt, álmodik, szóval *nem dolgozik*.

Nos, valljuk be, hogy az öröme több volt, mint a bánata. Így hát az éjjeli őri hivatal egészen elviselhető vala...

Ezek után ti azt hiszitek, kedves felebarátaim, hogy én Sári Mátyás történetét akarom megírni. Oh, minő csalódás! A kanászból lett éjjeli őr szerepe nemsokára véget ér (különben is mit kezdjek olyan emberrel, a ki nappal sohase látható az utcán, tehát legfőbb országgyűlési képviselőnek válnék be) s át fogunk térni Kiliti község nagyobb férfiakra.

Éjjeli tizenkét óra. Sári Mátyás a bíró háza előtt áll s a torkát köszörüli, hogy az éjfél pontosan elkiáltsa. Meleg, csöndes éj volt, közel és távol semmi nesz, senkinek se mécsvilága, se honszerelme nem égett. Mátyás gazda éppen kinyitotta a száját, de még hang nem tódult ki rajta, mikor hirtelen újra becsukta, a nélkül, hogy a szokott cikornyás kiáltást kibocsájtotta volna.

Mi történt?

A bíró házából hangos kacagás ütötte meg fülét. Hosszu, egészséges, harsogó kacaj, még pedig magának a bírónak a kacaja.

- Az ördögök csiklandozzák bíró uramnak a talpát álmában, - dörögött Mátyás.

Azután töprengeni kezdett. Hátha ébren van és úgy nevet? De ha ébren volna, akkor világosságot is gyújtana? Mert józan ésszel csak nem lehetséges, hogy a sötétben egymaga ül, morfondíroz és olyanokat nevet, hogy még az éjjeli őr könnyei is kicsordulnak tőle. Villámként vágott keresztül fején a gondolat: a bíró megbolondult. Megesik az gazdag és előkelő emberekkel is. Meg egy grófról is hallotta, hogy hirtelen megbolondult, tetőtől talpig mezítláb fölült egy nyergeletlen lóra és végig lovagolt Kaposvár városán.

Megcsóválta fejét és aggodalom szállott böcsületes szívébe. Ha már a falu birája így jár, mi vár az ilyen községben az éjjeli bakterre? No, de a hivatal azért csak hivatal marad, akár van esze a bírónak, akár nincs, gondolta Mátyás és megint kitátotta száját, de akkor megnyikordult a bíró házábanak tornácra nyíló ajtaja és megjelent a folyosón maga a bíró.

No Mátyás, most mindjárt megtudod, hogy áll a falu ész dolgában?

II.

A bíró is észrevette a lámpásos alakot, de azért megkérdezte, a hogy dukál:

- Te vagy az, Mátyás?
- Én volnék, bíró uram.
- No, Mátyás, megvan!

Sári Mátyás nem felelt. Nem hallotta, hogy a bíró valamit elveszített volna és így nem tudta, hogy mit szóljon hozzá, hogy megvan. Köhögött és a kapuajtóba lépett.

- Hát megvan! - kezdte a fürkészést.

- Meg.

- Hol találta meg, bíró uram?

- Itt! - felelt a bíró büszkén és a homlokára bökött.

(A fenét? Ugyan mi lehet az?)

- Csak annyit mondok neked Mátyás, hogy csak most fogjátok megtudni, hogy micsoda ember Tar Mihály, a kiliti bíró. És csak annyit teszek még hozzá, hogy Kalota elsülyed, ha megtudja, hogy miről van szó. Érted?

- Nem.

- Nem baj. Majd megérted, ha eljön az ideje az értelmes beszédnek.

- Lepipálást pedzek.

- Jól pedzed.

- Kalota erányában.

- Megest jó nyomon jársz.

- És most sütötte ki bíró uram?

- Egy minutum előtt.

- Azért nevetett olyan jóízűet?

- Hát nevettem?

- De mekkorát! Kihallottam.

- Lehet.

- Ugy van.

Mátyás képe fölragyogott.

- Bíró uram, - szólt, - mondanék valamit, ha meg nem sérteném.

- No, Mátyás.

- Nem azért mondom, mert a hivatalomba vág, de, engedelmével, ammonzó vagyok, hogy éjjel okosabb az ember, mint nappal.

- Igazad van. Én minden okos dolgot, a mi a községet előbbre viszi, éjjel szoktam kisütni.

- Ez onnan van, hogy akkor van legtöbb esze az embernek, ha maga van.

- Ugy látszik.

Mátyás szerette volna a végső konzekvenciákat is levonni, hogy tudniillik miután ő minden éjjel ébren van és mindig maga van: körülbelül ő a legokosabb ember a faluban. De a bíró előtt nem mert ezzel kirukkolni. Különben is eszébe jutott, hogy még az éjjellel hátralékban van.

- Engedelmével, bíró uram.

Azzal ráharsantott:

...Tüze-vizre vigyázzatok,
Hogy károkat ne valljatok!

Sári Mátyás kellő diszkrécióval, mondhatnók mollhangon üvöltött, mert hisz a bíró ott állt és jól hallotta: a falu meg ugyanis aludt.

A kiáltás után még egy darabig várakozólag nézett a bíróra, hogy talán elárul valamit az éjjel megszületett nagy eszméről, de hiába. Igazitott hát egyet a szürén és tovább ballagott hivatalos útját végezni. A bíró utánszólása állította meg.

- Hé, Mátyás! Mielőtt lefekszel, eredj a kisbíróhoz és mondd meg neki, hogy rögtön járja sorba az esküdt urakat. Azt üzenem nekik, hogy nyolc órára fontos dologban legyenek a községházánál.

Mátyásnak most már szinte az oldalát furta a kíváncsiság. Oda szeretett volna a bíró elé állni és így szólni hozzá: Bíró uram, én is hivatalos személy vagyok, fölesküdt embere a községnek, nem árulok el senkinek semmit, de mondja meg legalább nekem, hogyan szándékozik Kalotát lepipálni? De aztán mégis csak meggondolta a dolgot és hallgatott. Majd megtud ő mindent, ha itt lesz az ideje.

Én azonban kedves felebarátaim, nem vagyok kiliti bíró vagyis tekintély, a nyájas olvasó pedig nem éjjeli bakter, a kit fölcsigázott kíváncsisággal el lehet küldeni, s azért kénytelen vagyok az itt lefolyt dolgoknak bővebb magyarázatát adni.

Mindenek előtt azt mondjuk meg, hogy ki az a Kalota, mi az a Kalota, mely Kiliti község bírójának még álmát is nyugtalanítja?

Ez a Kalota a szomszédos községe Kilitinek. Egy kies völgynek két oldalán fekszik a két falu. Csak éppen egy patak választja el őket, ellenben egy köhid és két fahíd meg összeköti. De ez a patak szélesebb, mint az Atlanti Óceán, a három híd pedig keskenyebb, mint a mohamedánok borotvaélességű Alsirát hidja, mely tudvalevőleg a hetedik paradicsomba vezet.

Pedig a két falu oly közel fekszik egymáshoz, hogy ha Sári Mátyásné elégeti a rántást, annak szaga a tulsó parti Varga Andrásné orrát is csavarja. És ha Demeter Péter Kilitiben eltüsszenti magát, a kalotai Pap Balázs ráköszönhetné, hogy *kedves egészségére kívánom*. Ha ugyan hazánk ezeréves fönnállása alatt előfordult volna, hogy kalotai ember kiliti embernek kedves egészségére kívánja.

Minden érdek azt parancsolná, hogy a két falu egy községgé egyesüljön. Így külön még papot, meg jegyzőt se tudtak maguknak tartani, nem is volt egyiknek sem rendes temploma, csak kápolnája, a hol vasárnaponként messziről jött káplánok hirdették az Isten igéjét.

De a vetélkedés olyan ellenséggé tette a két szomszéd falut, hogy az egyesülés immár lehetetlenné vált. Már csak azért is, mert soha nem tudtak volna abban megegyezni, hogy melyik falunak a neve maradjon meg. Egyszer valaki azt tanácsolta, hogy tartsák meg mind a kettőt: *Kiliti-Kalota*. A mire azzal vágott vissza egy kalotai ember, hogy ez a *Kiliti-Kalota*, *Kiliti-Kalota*, *Kiliti-Kalota* úgy hangzik, mint a szelelő rosta kattogása. Ezzel aztán az eszme örökre el volt temetve. De persze nemcsak ez az akadálya volt az egyesülésnek. Hová építsék az új templomot, melyik parton lakják a pap, melyik faluban emeljék a községházát? Ez mind olyan kérdés, hogy vérbeli magyar emberek minden nagyobb megerőltetés nélkül évszázadokig elveszekedhettek rajta. A helyett, hogy közeledtek volna egymáshoz, a versengés és az eltávolodás évről-évre nagyobb lett, a mi csufolódásban, sőt verekedésben is megnyilvánult. Valóságos korzikai vendetta állott fönn. Ha egy kalotai legényt a kilitiek megvertek, akkor egész Kalota ifjúsága lesben állott, hogy elcsipjen egy legényt és visszaverje rajta az adós-

ságot. Hogy a két falu egymásba házasodjék, az a legritkább esetek közé tartozott. Ha mégis megtörtént, az ifju pár kénytelen volt más vidékre költözködni, mert akármely községben telepedett is le, onnan kiszekirozták. Talán csak akkor örültek egymás közellétének, ha jégverés vonult végig a határon, mert eszükbe juthatott, hogyha *minket ver az Isten, hát a szomszédot is veri*. Mikor a veszprémi állatkiállításon a kalotaiak hizott marhájukkal megnyerték az első díjat, a kilitiek ezzel vigasztalták magukat: *Tudjuk mi jól, hogy a legnagyobb marhák Kalotából kerülnek ki*. Nagy ribillió támadt az olyan esetekből, mikor kalotai szekér kiliti szekérrel szembe került az uton. Ezt az egyszerű kérdést véres verekedéssel intézték el s az győzött, a ki segítséget kapott. Szeri-száma se volt azoknak a csufondáros nótáknak, a melyeket egymásról daloltak. De a legnagyobb szégyen az volt, ha sorozáskor valamely faluból kevesebb legény vált be, mint a másikból. A gyalázatban maradt község regrutái rendesen egy nagyszabású verekedéssel szokták bebizonyítani, hogy ők a vitézebbek s ilyenkor az egyensúly szempontjából mindig legalább annyi sihedert akartak agyonverni, ahány ujonccal a másik falu többet állított. A legnagyobb büszkesége pedig Kilitinek az volt, hogy ő pogánykori magyar telepítés, mely nyolcszáz év előtt már királyi vadászokat adott az Árpádoknak, ellenben Kalota csak rab tatár nyilasok nyomorult maradéka.

Ilyen körülmények közt Tar Mihálynak, a kiliti birónak és Murza Balázsnak, a kalotai birónak a helyzete egy cseppet se volt irigylésre méltó. Mindenki őket tette felelőssé, ha a másik falu valami olyat cselekedett, a mivel konkurensét legőzte. Most már értitek ugyebár, atyámfiai, hogy milyen jóizület nevezhetett azon éjjel Tar Mihály és milyen nagy dolog juthatott eszébe a *lepipálás erányában*, mint Sári Mátyás magát kifejezte. Hát már most lássuk ezt is közelebbről.

III.

Reggel nyolc órakor a községházában együtt ült a kupaktanács. Sári Mátyás, mikor a kisbirót fölverte, nem késett neki elmondani, hogy milyen különösen nevetett az éjjel a bíró és hogy ebből milyen veszedelem fog származni Kalotára. A kisbíró mikor az esküdteket sorbajárta, ezt a dolgot is tovább adta. Így hát a községtanács, már csak kíváncsiságból is, teljes számban jelent meg. De ott maradt a községházánál Mátyás is, a ki inkább az alvásból vetett áldozatul egy darabot, csak hogy minél hamarabb megtudhassa, miről van szó.

Elsőnek jelent meg a tanácssteremben a kétfejű Baranyi Péter, állandó bírójelölt. Tar Mihálynak ellenfele és az ellenzék vezére. Tar Mihály bölcs ember volt és ha a nagy természetben körülnézett, minden kis féregnek a rendeltetését megtalálta. Csak arra az egyre nem jött reá, hogy a kétfejű Baranyi Pétert mivégből teremtette Isten e világra? Mert az csak nem lehet életföladata egy embernek, hogy a községtanácsban folytonosan akadékoskodjék és a birónak gáncsot vessen? Baranyi uram pedig ezt cselekedte, minden egyes esetben, azt akarván bebizonyítani a falunak, hogy azt a bírói helyet ő méltóbban be tudná tölteni. Baranyi Péternek persze párthivei is voltak, a kik leginkább a jómódu atyafiságból kerültek ki. Mikor borközi állapotban az ellenséges felek néha szincerizáltak egymással, Tar Mihály megmondta Baranyi Péternek, hogy ő nem szolgált rá arra a szigorú ellenőrzésre és folytonos piszkálásra, a mire Baranyi vállat vont és legtöbbször így felelt:

- Hagyja el, kigyelmed, a jó lónak is kell néha ostor, különben ellustul.

Máskor meg azt mondta:

- Hisz én nem is ütöm kigyelmedet, csak mutogatom néha az ostort. Kigyelmed sokkal gorombább volna velem, ha én volnék Kiliti bírója.

Ökegyelmét különben azért hívták kétfejű Baranyinak, mert a feje bubján akkora gömbölyű daganat volt, hogy valósággal bevált második fejnek. A Tar Mihály iránt való ellenszenve főképp onnan eredt, hogy egyszer valami legelő-ügyben Baranyi uram valami nagyon ostoba indítvánnyal lépett föl, mire Tar Mihály gunyos hangon így szólt:

- Tisztelt Baranyi uram! Ha kigyelmed jónak látja ilyen fontos dologban fölszólalni, akkor ne a kisebbik fejével gondolkozzék, hanem vagy a nagyobbikkal, vagy mind a kettővel rágja meg a dolgot.

A tanács nagy derűtséggel fogadta ezt a rendreutasítást, mely Baranyi uram tekintélyének jelentékenyen ártott. Azóta Baranyi uram még hevesebb modorban vezette az ellenzéket.

Az elsők között toppant be Fátyol András, Baranyi Péter jobbkeze, az ellenzék alvezére, a kit egy különös *lóeset* tett nevezetessé. A lova ugyanis kehes lett és elvitte az állatorvoshoz, a ki valami csipős port és egy csövet adott neki, azzal az utasítással, hogy a medicinával töltse meg a csövet, dugja a ló szájába és teljes erejével fujja bele a torkába. Fátyol András az utasítás szerint járt el, de nem egészen úgy történt a dolog, a hogy ő gondolta. A boldogtalan embert félig megfulladva, képéből kikelve, görcsös köhögéssel vitték az orvos elé.

- Mi baja, mi történt kenddel? - kérde az orvos elámulva.

Fátyol András makogni kezdett és nagy nehezen, prüszkölve, köhögve, el-elcsukló hangon kinyögte a dolgot, ő az állatorvos utasítása szerint járt el.

- Dehát, kéremalássan, az történt, hogy *a ló hamarabb belefujt a csőbe, mint én*. Én nyeltem le a port, nem ő.

A doktor nem állhatta meg, hogy nagyot ne nevéssen ezen a baleseten, aztán kimosta a lóport Fátyolból, de azóta a szerencsétlen, pedig ennek már tíz esztendeje, folyton köhögött. El is nevezték *hektikás* Fátyolnak.

No, de nincs időnk, hogy apróra vegyük a kupaktanácsot, mert a kisbíró jelentette Tar Mihálynak, hogy együtt van a falu eleje, mire a bíró a szokott tempós léptekkel közéjük indult. Már messziről látták rajta, hogy nem közönséges dolog forrhat a bögyében. Mikor az asztalfőn rendes helyét elfoglalta, első dolga volt, hogy a kisbíró és az ott settenkedő Sári Mátyást kiküldje a teremből. Azután fölszólította a jelenlevőket, hogy a mit tőle hallani fognak, ne mondják el senkinek, még a testükön lévő ingnek se, mert így kívánja a község érdeke. Előadta, hogy mint embernek mély és egészséges álmot adott a jó Isten, de azért mint bíró gyakran le se tudja hunyni a szemét, mert azon gondolkodik, hogy valami olyat találjon ki, a mivel falujuk egyszerre különb lesz a szomszédos községnél. Ne feledjük el, ugymond, hogy Kalota a kaposvári gyümölcskiállításra díjat nyert, cifra írás is van róla, mely ott lóg a község háza nagytermében. Erre még Kiliti nem adta meg a kellő feleletet. De most meg fogja adni. Olyan mennydörgő hangon, hogy egész Kalota hanyatt esik tőle. Kiliti hűségesen meg szokta ünnepelni a hazafias és egyházi ünnepeket, de hiányzik valami, a mi az ünnepet igazán ünneppé teszi, a mely már hajnalban hirdeti a polgárságnak, hogy ma nagy napra virradt. Ez pedig nem más, mint a *mozsárágyu*. (*Meglepetés, élénk mozgás és helyeslés a hallgatóság körében.*) A bíró folytatta: Mint katona sokfelé megfordultam és azt tapasztaltam, hogy minden jóra való városnak és falunak vannak mozsárágyui, hát mért ne lenne nekünk is, különösen, mert hogy Kalotának nincs? Mint bíró beszéltem, be is fejeztem, tessék hozzászólni!

Mindenki helyeselte az eszmét, még a kétfejű Baranyi Péter is. Csodálkoztak, hogy a község ilyen sokáig el lehetett mozsárágyu nélkül. Mindjárt meg is bízták a bírót, hogy a kisbíróval szekeressen be Kaposvárra, vegyen három mozsárágyut megfelelő puskaporral, a kisbíró mindjárt tanulja meg odabent a kezelést, addig pedig mély titokban maradjon az egész, nehogy Kalota megtudhassa. A gyűlésnek ezenkívül csak még egy tárgya volt: a tanító kérte a

községet, hogy az iskolát meszeltessék ki. Egyhangulag elutasították; elég, ha az iskolát egy esztendőben egyszer kimeszelik.

IV.

Sötét éjjel tértek haza kaposvári utjukból Tar Mihály és a kisbíró. A három mozsarat és a láda puskaport a bíró házánál helyezték el, hogy valahogy avatatlanok rá ne jöjjenek, hogy ők mit hoztak a faluba ilyen titokzatos módon. A legközelebbi gyűlés, helyesebben titkos értekezlet pedig annak szólt, hogy az esztendőnek mely ünnepei méltók arra, hogy Kilitiben mozsárdörgéssel üdvözöltessenek?

Baranyi Péter úgy vélekedett, hogy ha már mozsár, minél többször dörögjön, az lévén a cél, hogy az irigység sárga epéje a kalotaiakat minél gyakrabban elöntse. Ezt a fölfogást mindnyájan helyeselték. Utána rátértek a nevezetes napok megjelölésére. Abban mindenki megegyezett, hogy március tizenötödikén mint, nemzeti ünnepen és Urnapján mint processziós ünnepen szólnia kell az ágyunak. Az ellen sem emelt senki kifogást, hogy a Szent István-napi bucsukon is lövöldözzenek. Ekkor egy kicsit megpihentek, hogy gondolkozzanak. Ugy találták, hogy ez kevés. Fátyol András megindítványozta a husvétot, mert a nép ünnepi hangulatát nagyon emeli, ha a föltámadási körmenetbe beleszól a mozsárdörgés. Elfogadták. Erre Varga András nézete az volt, hogy most már a piros pünkösdi ünnepe se maradhat hátra. Rábólintották az igent. De most már Szücs Kristóf is előállott azzal, hogy mit vétett karácsony szent ünnepe? Ez legyen az egyetlen dupla ünnep, a melyen ne durrojon a kiliti mozsár? Durrojon! - kiáltott a gyülekezet és Szücs Kristóf indítványát is elfogadta. Ekkor a bíró megkocogtatta az asztalt és így szólt:

- Tisztelt gyülekezet! Most már azt tartom, ennyi tökéletesen elég lesz. Sőt talán sokallani is fogják, ha megtudják kigyelmeitek, hogy ez az ünnepi lövöldözés nem éppen olcsó multság, úgy hogy holmi kis csip-csup község bizony nem igen engedheti meg magának. Ha a mi községünket pótdadó terhelné, magam is kivettem volna fejemből a gondolatot. De hál' Isten, van miből fizessük és nem roskadunk össze a teher alatt. Mindazonáltal a leggazdagabb községnek is kötelessége a takarékoság, épp azért vessünk számot, hogy a mozsarazás micsoda költségszaporodást zudit nyakunk közé. A kaposvári bótossal kiszámítottuk a dolgot és a számítás úgy ütött ki, hogy a *kis lövésnek* darabja tizenöt krajcárba, a *nagy lövésnek* darabja pedig huszonöt krajcárba kerül...

- Mi az a kis lövés meg nagy lövés? - vakkant bele Baranyi.

- A kis lövés fél töltés, kis pukkanás, a nagy lövés teljes töltés, nagy pukkanás.

- Hát akkor először is állapotdjunk meg, hogy mikor dukál fél töltés és mikor egész? - füzte tovább a szót Baranyi.

Hosszu eszmecsere után megállapodtak abban, hogy a husvéti föltámadáskor három teljes töltéssel dicsérik az Urat. A pünkösdi elsőnap mielőtt az Urat elvitték, elég lesz három kis lövés is, még pedig Urfölmutatáskor. A Szent István-napi bucsu alkalmával hat teljes lövés teendő; miért? mert akkor idegen népek is vannak a faluban, hadd bámuljanak. Hosszabb vitatkozás indult meg március tizenötödikének mozsárszóval való megünneplése körül. A bíró fölemlítette, hogy az egész országban az a szokás, hogy ezen a napon negyvennyolc teljes erejű lövés ébreszti föl a lakosságot álmaiból, még pedig azért negyvennyolc, mert ez az ünnep tudvalevőleg negyvennyolcból ered. Ez a negyvennyolc lövés maga tizenkét forintjába kerül a községnek. Ezt a tanács sokallta. Többen azt mondták, elég lesz azon a napon tizenkét lövés is, mások ragaszkodtak az ősi hagyományhoz. Némelyek fölemlítették, hogy Kilitinél sokkal

szegényebb községek is kitesznek ilyenkor magukért s nem számítják ki az ujjukon a krajcárokat. Végre fölemelkedett Baranyi, arcán ravasz mosoly játszadozott és így szólt:

- Én azt gondolom, tisztelt értekezlet, hogy ha az én indítványom helyesléssel találkozik, akkor nem kell tovább rágódnunk a dolgon. Az én gondolatom tehát oda lyukad ki, hogy ezen az ünnepnapon huszonnégy nagy lövést bocsássunk ki mozsarainkból...

- De hol marad akkor a negyvennyolc? - kiáltott oda Tar Mihály.

- Épp ezen segít az én indítványom, - folytatta Baranyi, - tehát huszonnégyet lövünk, de *koronaértékben számítjuk és akkor kijön a negyvennyolc.*

Általános élénk helyeslés támadt erre a beszédre. Baranyi indítványa az elismerés hatalmas moráját keltette föl. Tar Mihály szinte belesápadt abbeli bánatába, hogy ez a nagy gondolat nem az ő fejében született, ő sem tagadta meg az elismerését, de titokban irigység marcangolta keblét. És hogy Baranyi fölülkerekedése ne legyen teljes, jónak látta a következő kijelentést tenni:

- Nagyon jól van. Baranyi uram, majd gondolkodunk rajta és megrágjuk a dolgot. Ha pedig nem lehetne másképp, akkor majd úgy cselekszük a dolgot, hogy huszonnégy lövést teszünk a község költségén, a másik huszonnégyet pedig fizetem magam.

Ez a beszéd! Így beszél a bíró, még hozzá, ha igaz magyar ember! Kiliti község büszke lehet rá! - Ilyen hangulat zugott végig a gyűlésen s a bíró pozíciója meg volt mentve.

V.

Én nem tudom, hogy ki fecsegett, de valaki fecsegett, az bizonyos. Nem akarok erős kifejezést használni, de kétségtelen, hogy valaki elárulta Kilitinek féltve őrzött titkát a kalotai bírónak. Talán egy szerelmes legény? Talán egy részeg ember borközi állapotban? Talán Tar Mihály bírónak valamelyik irigye? Ha a történelem muzsájának magándetektívek állnának rendelkezésére, ezek segítségével az ilyen kérdésekre is megadná talán a feleletet. De így nincsenek közegei a kutatásra s azért az ilyen kérdések, mint elintézetlen kérdőjelek, lebegnek a világtörténelem lapjain.

Nem terjeszkedünk ki Kalota község monográfiájára. Kívül-belül ugyanaz volt, a mi Kiliti. Tessék elővenni Kiliti alakjait a bírótól kezdve le az éjjeli bakterig, ugyanezeket pontról-pontra megtaláljuk Kalotán. A kalotaiak épp olyan kancsal tekintettel pislogtak át a patakon, irigyen lesve azt, hogy mit cselekszik a konkurrens község s Murza Balázsnak, a kalotai bírónak épp olyan kényes helyzete volt, mint odaát a tulsó parton Tar Mihálynak.

Ez a Murza Balázs a neki elárult mozsárügyről egyelőre nem szólt egy léleknek se. Ha közönséges ember lett volna, egyszerűen azt mondta volna a hiveinek: Ha ők vettek három mozsarat, vegyünk mi hatot és már a legközelebbi vasárnapon, csak hogy megelőzzük őket, puffogtassunk bele a nagyvilágba. De Murza nem volt közönséges ember, ő ezt a dolgot arra használta föl, hogy egy nagyobb szabású és fölöttébb szükséges költségbe ugrassa bele a község tanácsát, még pedig a tűzifecskendő irányában. A falunak ugyanis nem volt tűzifecskendője. A veszedelmes elemet ott csak úgy dézsából öntözgették nyakon. Persze így aztán csak Isten kegyelmének köszönhették, hogy minden egyes esetben a fél falu el nem égett. A falu vénei belátták, hogy Murza Balázsnak igaza van s nagyon csodálkoztak, hogy már régen rá nem jöttek arra, hogy a tűzifecskendőre épp olyan szükség van, mint a cséplőgépre, vagy a szelelő rostára. A költséget megszavazták és egy este ponyvával gondosan letakarva, minden föltűnés és szóbeszéd nélkül megérkezett a tűzoltó masina a kalotai községházához, hol a bíró a béreseivel betolatta a hivatalos szinbe és tovább hallgatott róla.

Elérkezett a Szent István-napi bucsu, a három mozsaraknak legelső föllépése. Az eseményről még csak azok tudtak, a kik eleitől kezdve be voltak avatva s még egypár alantas ember, a kik a dolgot végezték. Augusztus tizenkilencedikén éjjel, már ugy éjfél után, a bíró vezetése alatt a kisbíró és néhány legény fölszállította a mozsarakat a kiliti templom oldalába, a hozzávaló puskaporral és egyéb szükségesekkel együtt. Ugy állapodtak meg, hogy mivel ez az első alkalom, hat nagy lövés essék a község költségén, a többi pedig közadakozásból. A közadakozást a bíró maga három lövéssel nyitotta meg, a törvénybíró aláírt kettőt, a legöregebb esküdt, egyet és még két tanácsbeli ember egyet-egyet. Volt tehát összesen tizennégy lövésük, a mit ugy osztottak be, hogy hat megdördüljön kora reggel, három a mise alatt, kettő délben tizenkét órakor, az utolsó három pedig délután, mikor a nagy korcsmában a tánc megkezdődik.

Nagy dolog volt ám ez, atyámfiai. Még az olyan tapasztalt ember is, mint a bíró, érezte, hogy gyorsabban kopog a szive, mikor a kisbíró a cöveket ráverte a puskaporra. E csendes völgy népe soha ágyuszót még nem hallott. Hogy fog itt mindenki kiugrani az ágyból, mikor az első dördülés a levegőt hasítja! A rejtelmes éjjeli mozgolódás nem maradt észrevétlenül a szomszédos lakók előtt s lassankint egész csomó ember gyülekezett a templomdombra, a kik nem tudtak hova lenni bámulatukban, mikor megtudták, hogy mire virrad ma Kiliti. Tar Mihály a karádi hegy tetejét leste. Ugy vélte, hogy a mint a nap széle itt kibukkanik, akkor szólaljon meg a mozsár. Így történt. Az ünnepies pillanatban olyan mozdulatlan volt mindenki, mint a márványszobor, csak a kisbíró keze remegett, mikor a tüzes vassal az első mozsárhoz közeledett. Soha életében nem piszkált még ökelme ilyen veszedelmes dolgot és eszébe jutott a boltos figyelmeztetése, hogy ha az ágyut rosszul tölti meg, a puskapor szétveti és akkor vége van a világnak. A következő percben egy irtóztató pukkanás dobantotta meg a földet. Mindenki hátrált, csak a kisbíró guggolt le és ijedében elkezdett izzadni. Tar Mihály büszkén rántott egyet a mentéjén, ragyogó tekintete tovasiklott a völgyön, a szomszéd falura s diadalmas arca azt látszott mondani: *Ébredj nagy álmaidból, ébredj Kalota község!*

- Rajta, kisbíró, szétmállott kend? Előre azzal a piszkafával!

Következett a második dördülés. A harmadik robbanásra már nagy mozgás keletkezett a faluban. Álomittas férfiak, kócos asszonyok jelentek meg az udvarokban, a kerítés mögött. A szemérmes Rab Sára annyira megfélemedezett magáról, hogy ugy a hogy az ágyból kibujt, kiszaladt az utcára. A második lövés már megtörte a kisbíróban az első által okozott ijedelmet, sőt annyira elfogta a hév, hogy nemcsak állva maradt, hanem mándliját ledobta, süvegét elhajította, bő inge ujját könyékig fölgűrte s miközben a harmadik mozsárhoz közeledett a tüzes vassal, kipirult arccal így rikoltott: *Legények! Addig töltsétek meg az üres mozsarakat!*

A negyedik lövésnél már Kalota is megmozdult s a győzelem édes érzése vonult végig Tar Mihály lelkén, mikor látta, hogy a kalotai köhídon egy csapat gyerek vágta át, nagy sebbel-lobbal, a Kilitiben megdördült ágyuk felé.

A hatodik lövésre már nagy tömeg verődött össze. A faluvégi cigányok is ott voltak, csodálatos érzékük megsugta, hogy hangszerüket ne felejtsek otthon és hamarjában olyan tánc kerekedett, hogy csak ugy forgott a templom oldala. Ilyen bucsunapra se virradt még nemes Kiliti községe.

A bíró örömtől sugározva járkált diadalittas hivei között, a kik rikoltozva, csizmájukat és combjukat ütögetve járták a rezgést és a riszálást.

Eközben Kalotáról is egész csomó asszony, gyerek, ember gyűlt át megbámulni a csodát. Nem keveredtek a táncba, tartózkodtak minden tetszésnyilvánítástól, de látszott rajtuk, hogy meg vannak lepve. *Ugy állnak ott, mintha leforrázták volna őket*, mondá kárörömmel Sári Mátyás és a kilitiek helyesnek találták a megjegyzést. A bírót méltósága visszatartotta attól,

hogy győzelmét a szomszédokkal éreztesse, de hivei már nem voltak ilyen kiméletesek s adogatták a kalotaiaknak a szót.

- No, atyafiak, mit busultok? Hisz nektek is szól az ágyu! Még nektek jobban, mint nekünk, mert ti csak hallgatjátok, de mi fizetjük is.

Sári Mátyás megszólalt:

- No, szeretném én ma reggel a Murza Balázs képit látni. Azt tartom, uborkát lehetne vele savanyítani.

Nagy nevetés támadt erre a szóra.

- Hé, kalotaiak! - szólta a kisbíró, - mondjátok meg Murza uramnak, hogy ha éppen nagyon mérges, betömheti a fülét viaszkkal, akkor majd nem hallja a pukkanást.

Ezen is nevettek, s a kalotai felnőttek lassan-lassan elsompolyogtak, mert érezték a veszített csatát. Csak a gyerekek settenkedtek ott egész nap, őszinte csodálattal adózva a félelmes masinának. A kilitiek is szétoszoltak, ki a misére, ki a bucsuebédre készült.

VI.

Délután öt óra tájban, mikor a tánc is már javában állott a nagykorcsmában, váratlan esemény zavarta meg az ünnepi hangulatot. Bucsukor a falu tele van részeg emberekkel, a kik könnyelmű gyorsasággal szedik magukba az italt s akkor aztán olyant tesznek, a mit józanul sohasem tennének meg. Most is úgy történt. Valami ittas ember égő pipával betévedt a Varga András pajtáskertjébe, s csak úgy pipástul valamelyik kazal aljába feküdt. A szalma egyszerre lángra lobbant. A ki nem látott falusi tüzet, annak halavány sejtelve sincs arról, hogy ez micsoda kétségbeesett jajgatással, ijedelemmel és fejvesztéssel jár. Nagyon elszánt, bátor és tekintélyes embereknek kell a vezetőknek lenni, hogy a zürzavarban egy kis rendet tudjanak teremteni. De még nekik se szokott sikerülni, ha csendőr nincs kéznél. Ritka az a fegyelmezett falu, a mely nem veszíti el a lelkét ilyen katasztrófa alkalmával.

A most kiütött tűz veszedelmesnek ígérkezett, mert szérüs kertben támadt.

A nagykorcsmában együtt mulattak a kiliti és kalotai parasztlegények, ősi szokás szerint fölkeresték egymás bucsuját, hogy ott kimulassák magukat; de meg azért is, mert a meg nem jelenést a világ gyávaságnak magyarázta volna: *kitérés a verekedés elől*. A korcsma kapujában négy csendőr állott föltüzött szuronnyal, lesve a beavatkozásra kinálkozó pillanatot. Ennek megválasztásához nagy tapintat kellett, mert ha megvárták az összeverekedést, akkor már hiába volt minden fegyveres beavatkozás, a különbség csak az volt, hogy ez esetben néhány csendőr is szerepelt a sebesültek, esetleg a halottak között. Ujabban tehát a csendőrök azt a módszert követték, hogy alkonyat tájban, mikor már a szomszéd község legényei eléggé kimulatták magukat, de részegség dolgában a *sárga föld* stádiumától még messze voltak, a kalotaiakat szépen kiszedegették a tömegből, fegyverek közé fogták és hazakisérték a falujokba.

A tűz persze fenekestől fölforgatta az állapotokat. Az őrmester a muzsikának hallgatást parancsolt, azután stentori hangon kiáltott: *Minden ember a tüzhöz menjen s teljes erejéből segítsen! Ez most a kötelesség, hogy el ne pusztuljon a falu.*

Ennek a szónak mindenki szót fogadott s már csak kíváncsiságból is a tüzhöz rohant. A szomszéd kazlakat és boglyákat, valamint szalmafüdeles házakat beteregették vizes ponyvával, melyet folyton locsolgattak. Az égő kazlat nem bántották, azt locsolni hiábavalóság lett volna. Ellenben próbálták megmenteni Varga András pajtáját, mely éppen most kezdett tüzet fogni.

Murza Balázsnak, a kalotai birónak vendégei voltak. Az udvarban, a nagy diófa alatt ültek és borozgattak. Többnyire esküdt emberek voltak, a bíró személtves párthivei. Egyszerre föl-horkant a társaság.

- Kilitin harangoznak.

- Félreverik a harangot. Tűz van.

Egypár ember nyugtalanul fölállt és leste, mely tájon emelkedik ég felé a füst.

- A tűz az alvégen van, - vélekedtek, - erősen füstölög, feketén gomolyog, bizonyosan kazal ég.

Ekkorra már mind fölkeltek, de nem mozdultak ki az udvarból. Most berohant a kalotai kisbíró.

- A tűz Varga András szérűskertjében ütött ki, ha nem tudják lebirni, nagy veszedelem lehet.

Murza Balázs maga elé nézett, erősen sodorgatta a bajuszát, lelkében nagy elhatározás támadt. Hirtelen megszólalt:

- Ennek a nyomorult Kilitinek nincs fecskendője, nekünk meg van. A szomszédok bajban vannak. Gyerünk és segítsünk rajtuk! Kisbíró, hozza a lovaimat a községházához. Emberek, kiki vegye úgy, mintha a mi falunk égne.

Pár perc múlva az ujdonatuj, szép, nagy tűzifecskendő robogva megindult a kalotai kőhid felé, de nem ment a hidra, hanem lejárt a patakba, a hol hamarosan telemerték vízzel és egyszer csak, nagy bámulatára Kiliti lakosságának, a legveszedelmesebb pillanatban, mikor Varga Andrásnak már a pajtája lánggal kezdett égni, nagy robajjal megjelent a kalotai tűzoltó-masina, mely mellett lihegve futottak a szomszéd község polgárai. Tizenkét ember a szivattyu nyelébe kapaszkodott, elkezdte hajtani, a hatalmas vizsugár sisteregve ölte a tüzet.

E perctől kezdve gyönyörűen ment minden, mint a karikacsapás. Mindenkinek nyugalma és bizalma visszatért. A két bíró egymás mellett állott és hangos szóval intézkedett. Nem telt bele tíz perc, Varga András pajtája és benne levő gabonája meg volt mentve. Azután az égő kazalt kezdték locsolni. Egy félóra múlva ez is hamvadni kezdett. A falu is meg volt mentve. Csak arra kellett vigyázni, hogy a levegőben szállongó tüzes pernye el ne vigye valahová a veszedelmet.

Ekkor Tar Mihály odalépett Murza Balázshoz és némi tusakodás után így szólt:

- Én, mint bíró, köszönöm a barátságot és a szivességet.

- Szót se érdemel, - felelt méltósággal a kalotai bíró. - Tán magyarok volnánk mi is. Ki a fene segítsen rajtunk, ha mi egymást cserben hagyjuk.

A két bíró tempósan kezet fogott egymással. Tar Mihálynak olyan szégyenkezés-forma mardosta a lelkét, ő olyan nagy hangon, ágyu-hangon akarta lepipálni Kalotát, Kalota pedig tüstént, még pediglen nemesen pipálta vissza őt. Ha őszinte akart lenni, el kellett ismernie, hogy Murza Balázs, ez a kései tatárivadék, különb legény, mint ő. Érezte, hogy itt valamit kell tennie, hogy lelkének, a két falunak és a bírói tekintélynek egyensúlya helyre álljon. Lassu hangon odaszólt Murzának:

- Ha a községüknek szüksége volna mozsárra, mi a puskaporral együtt mindig szívesen odaadjuk... Nem kell azért Kalotának is költenie, elég közel vagyunk egymáshoz.

Murza Balázs helyeslőleg bólintott.

- Köszönettel vállalom, mint bíró a község nevében.

...Ezzel az egyszerű párbeszéddel hasadt az új korszak Kiliti-Kalota történetében. Új korszak, a melyre csak rámutatok, mint Mózes, de be nem vezetem az olvasót. Nemcsak rámutatok, de egyúttal bucsut is veszek és azt mondom: atyámfiai, hogyha elfelejtitek az én bolondos kis faluimat és az ő jólelkű népét, ez nem fog engem bántani. De egyre szivemből kérlek és ez az: örökre véssétek be agyvelőtökbe a kalotai birónak azt a mondását: *ki a fene segítsen rajtunk, ha mi cserben hagyjuk egymást!*

A MEGBIZHATATLANOK

I.

Kora hajnalban a kis hercegovinai város lakói vidám trombitahangra és ropogó dobszóra ébredtek. A garnizon változott. Elmentek azok a svábák, a kik a kék nadrágot a bocskoron kívül viselték és jöttek helyükbe olyan svábák, a kik a kék nadrágjukat a bocskoruk szárába eresztették. Egyéb különbséget a jó hercegócok nem tudtak fölfedezni. Mi azonban tudjuk, hogy az eltávozott század stájerországi németekből állott, az ujonnan jöttek pedig hajdusági magyar bakák voltak.

Szegény fiuk nagyot néztek, mikor jövendő létük rááját, ezt az Istenverte vidéket megpillantották. A városka egy völgyben feküdt, melyen egy folyó zugott végig. A völgyben se télen, se nyáron semmi zöld sem mutatkozott. Kopár, fekete szikla minden. A ki gazdag ember volt, szekeren hordott magának földet a háza végébe, s ott valami kis kertet csinált. Két fa állt az egész városban, a városháza előtt. De az árnyékába csak előkelő embereknek volt szabad beállani. A szegény embert a városi rendőr kizavarta alóla. A katonák a vizparton, barakokban laktak. Csak a századosnak volt a városban lakása. A civilizált világgal e helyet telegráfrótok és egy jó országút kötötték össze, melyen mindennap végigrobogott a császári nagy, fekete-sárga postakocsi, hozván a híreket a messze hazából.

Hej, de keserves változás, a hajduság puha, fekete földjéről, nagy Debrecen városából ide csöppenni, ebbe a pokoltornácába.

Nyáron meleg van a völgykatlanban, mint a kenyérsütőkemencében, télen pedig nincs hova bujni a dermesztő hideg szél előtt. Mikor valami barna moszat terem a sziklákon, melyet az idevaló kecske, birka, ló megeszik, akkor azt mondja a nyomorult, hazája által el nem kényeztetett szegény nép: az idén bőséges esztendőnk volt, áldassék az Ur neve.

Bizony, a mi legrosszabb, legszárazabb esztendőnk áldását nem adnám oda ezért az egész köves országért. Nem csoda, hogy Brankó olyan jól érezte magát minálunk, hogy még meg is hizott, a mire pedig bosnyák ember nem igen szokott vetemedni. Ennek a Brankónak érdemes egy kicsit az életével foglalkozni. Mint bosnyák katona három esztendőt szolgált Budapesten s barátságot kötött egy budai szerb fűszerkereskedő szakácsnéjával. Az élet itt annyira megtetszett Brankónak, hogy a három év leteltével bizony ott maradt háziszolgának a kereskedőnél, olyan jól megtanult magyarul, hogy Petőfi költeményeit is olvasgatta. Mikor aztán erőt vett rajta a honvágy, egy kis vagyon is csörgött a zsebében, hazament, folyamodott a zsandársághoz, ki is nevezték, még pedig őrmesternek. Ez a Brankó tárt karokkal, magyar szóval fogadta a hajdusági bakákat. Az altisztekkel nagyon jó barátságban volt, nem egyszer mulattak a házánál, mikor hazulról elemőzsia és jó hadházi vagy sámsoni bor érkezett.

A városkában a legnagyobb ur a kapitány volt, vagyis gyalogságról lévén szó, a százados. Nem *rittmeister*, hanem *hauptmann*. Tiszta magyar ezrednél szolgált, azért még sem tudott magyarul. Tudta az ugynevezett *Armee-ungarisch*. Ez egy különös nyelv, melyen az idegen főtiszt meg tudja magát értetni a törzsökös magyar fiuval. Össze tudja szidni, apró megbízásait meg tudja vele értetni, a közönséges szolgálatra vonatkozólag tud neki utasításokat adni, talán töredezetten a puskát meg a reglamát is meg tudja neki magyarázni, de hát ettől a magyar katona föl nem melegszik, ezen a nyelven az ő lelki világába megnyerni lehetetlen. Az ilyen tisztet, akárhogy erőlködik is, csak idegennek, nem a maga fajtájának tekinti a magyar katona.

A százados német ivadék volt. Az alatta álló tisztek cseh és magyar nemzetiségűek voltak. A rideg vidék, unalmas élet meglehetősen összekalapálta őket. Okos emberek voltak, belátták,

hogyan exisztenciájukat csak úgy teszik tűrhetővé, ha összetartanak s mindennapi társaséletüket igyekeznek kölcsönösen kellemessé varázsolni. Elnézők voltak egymás hibái iránt, tréfáltak, vitatkoztak, kártyáztak, billiárdoztak, olvasgattak, ettek, ittak. E mellett pontosan végezték előírt katonai kötelességüket.

A garnizonnak legcsöndesebb alakja volt egy öreg főhadnagy, - nevezzük Péter Andrásnak.

Az ő korában, akármilyen lassu karriert csinál is valaki, már régen kapitánynak kellett volna lennie. De hát Péter András pályafutását tönkretette, derékban kettétörte egy erős zökkenés. Azóta nem tudott a kerékvágásba visszaigazodni s mivel más kenyérkeresetet nem tanult, minden remény nélkül, fásultan húzta tovább ezen a pályán az élet igáját.

Mi volt ez a zökkenés? Olyan egyszerű történet, hogy szinte nevetséges. S olyan nevetséges, hogy szinte könnyeket sajtol ki a szemünkből.

Péter András passzióból lett katona. Régi nemesi családból származott, mely századok óta harcosokat adott az országnak. Néha többet is egyszerre. Rákóczi idejében a labanc tábornak is jutott a Péterekből, meg a kuruc tábornak is. Egy Péter-fiu Mária Terézia idejében testőr volt. A család egy másik tagja az európai koalíció hadseregével bevonult Párisba. A szabadságharcban Kossuth zászlaja alatt vitézkedtek. A katonaélet szeretete már a vérükben volt. Az ilyenekből lesznek az igazi jó katonák, nem azokból a rossz magaviseletű, rakoncátlan diákokból, a kiket azért dugnak be a kadétiskolába, hogy ott ráncbaszedjék, megtörjék őket.

Péter András is lángoló reményekkel öltötte föl az uniformist. De a katasztrófa nagyon hamar bekövetkezett. Ugyan mit gondoltok, édes atyámfiaink: mi lehetett az? Bizony nem kevesebb, mint az, hogy Péter András hadnagy ur a korcsmában elhuzatta a Kossuth-nótát.

Enyhítő körülményül szolgált, hogy az ügyet sikerült eltussolni. Titokban maradt. Csak egy emberélet ment tönkre tőle, egy pályafutás akadt el a közepén és egy csomó csillogó remény pattant szét a levegőben, mint a szappanbuborék.

Hogy történt ez a dolog, hogy jutott eszébe a hadnagynak azt a bizonyos nótát elhuzatni, arról bizony ő maga se tudott számot adni. Azon a viharos, mámoros éjszakán száz nótát elhuzatott és ő nem gondolt egyébre ez alatt, mint arra, hogy minél jobban mulasson s hogy lelkének szilaj hullámai a muzsikában megfelelő hullámokat találjanak... De hát ott voltak a spiclik, jóbarátok álarcában... S ezek futottak azokhoz, a kiknek még egy győzelmes döntőütközet se kell, ha azt magyar katonák csak a Kossuth-nóta hangjai mellett tudnák kivívni. Ezek rátették nehéz kezüket Péter András karrierjére és az elakadt.

Péter András a hercegovinai garnizonéletben is csöndes szerepet játszott. Micsoda tengődés lehet az olyan tisztnek az élete (teljes béke idején!), a kin már csak egy olyan nagyszabású hűstett segíthet, mely a Mária Terézia-rend adományozásával szokott járni? Elvégezte hivatalos kötelességeit, inkább sakkozott, mint kártyázott, inkább sétált, mint iddogált, inkább hallgatott, mint beszélgetett. Mindenki tudta, hogy valami folt van a multjában, mely nem megbecsztelenítő, de kellemetlen. Szókimondó, rebellis, megférhetetlen, megbizhatatlan? Valami efféle lehetett a kvalifikációs listájában, de biztosat senki se tudott. A magyar tisztekhez sem volt beszédesebb, mint a többiekhez. De a legénységét mintha jobban szerette volna. Egy télen megtette, hogy a bakáknak rendes előadásokat tartott a földrajz, a természet-tudományok és az újabb találmányok köréből. Kapitányának megmondta, hogy unalmában teszi, mert különben meg kéne bolondulnia ezen az Istenverte vidéken.

Egy nyáron mérnökkari csapatok érkeztek s barakokat építettek újabb két század számára. Ősszel aztán megszorodott a helyőrség. Jött egy század vadász, egy fél hegyi üteg, s valamelyik tulajdonai ezredből egy bakaszázad, géppuskával ellátva. A fölszorodott katonaságot egy Mosztárból jött generális alaposan megvizsgálta. Nem azt nézték most, hogy a

parádé-mars hogyan megy, sem azt, hogy a gombok elég fényesek-e, hanem, hogy mit érnek a katonák célbalövés és kitartó gyaloglás tekintetében? A montenegrói határon az összes erődöt, blokházakat és őrtanyákat rendbeszedték. Egy bizalmas vacsora alkalmával a generális bevallotta, hogy az ég borulni kezd és csapataink legközelebb kivonulnak a szandzsákból. Arra is figyelmeztette a tiszteket, hogy a legénységgel lehetőleg nyájasan bánjanak s igyekezzenek a tisztikar és a közkatonaság közt bizonyos intimitást létrehozni.

Péter András kapitánya, hallván ezt, mintha az égből hullott volna alá, megdörgölte a szemét és széttétekintett. Hogy az ördögbe érte ezt a generális? Hogy lehet intimitás az oberhollabrunni német hivatásos katonatiszt és a hajdusági kálvinista magyar fiuk között? A nyelve más, a nemzete más, az Istene is más. És a kapitány érezte, hogy meg kellene ismerkedni ezekkel a barnaarcu, értelmes, nyílt tekintetű fiatalemberekkel, a kik már talán legközelebb az ő parancsára szó nélkül rohannak a halálba. A kiknek bátorságától és ügyességétől fog nemsokára függeni az ő életének a biztossága is. Kopogtatni illenék kicsit a lelkükön, hogy mi lakik bennük? Most feltűnt neki a változás, hogy a nagy magyar rónaság szülöttjei lassan-lassan milyen mélabussá váltak a hercegovinai sivár garnizonéletben. Mi fáj nekik? Mi bántja őket? Egyszerre eszébe jutott, hogy milyen régen nem énekeltek már vidám nótákat. Talán meg lehetne őket vigasztalni? Istenemre, ez a tisztek föladata volna. Jó lesz megbeszélni a dolgot Péter Andrással.

Igy morfondírozott magában a kapitány, de egyelőre nem tartotta sürgősnek, hogy bárminő irányban intézkedjék. Egyszerre aztán lecsapott a ménkü. A század parancsot kapott, hogy szállja meg a Maklen-erődöt a montenegrói határon. Eddig ebben az erődben csak egy kis őrség volt egy altiszt vezetésével, most egy teljes századot tettek oda. Huszonnégy óra alatt készen kellett lenni. Lovakra rakva két ágyut is vittek magukkal s megfelelő tüzérlegénységet. A hegyeken az első téli hózivatar dühöngött, mikor a század elindult. A csapat meglehetősen hosszúra nyulva kanyargott föl a hideg hegyek közé. Kora hajnalban indultak, délben egy szélről védett helyen két órát pihentek s ott meleg kávéfőztek. Késő este érkeztek meg a határerődbe.

Az erőd faláról mérföldekre lehetett látni, be Montenegró beborította vad hegyei közé. Itt igazán bent ültek az ellenség torkában. Ha háborúra kerül a dolog, bizonyos, hogy ennek a szilaj, harcias, kegyetlen népnek a legelső rohamát ők kapják s ez élethalálharcot jelent, mert nincs pardon! Megkezdődött a legnehezebb katonai szolgálat, terhes őrzéssel. Éjjel-nappal rótták a határt egy-egy bosnyák zsandár vezetésével s a századnak a fele szakadatlanul szolgálatban volt. Postát csak minden harmadnap hoznak a lovaszsandárok, az élelmiszer-szállító csapat pedig szombatokig jelent meg, friss elemózsiával.

II.

Az Adriai tengeren kegyetlenül dühöngött a bóra. Az erejét megérezték fönt a montenegrói határon, a Maklen-erődben, azok a magyar katonák, a kik ott, kietlen számkivetésben, Hercegovina szélét őrizték.

A bóra itt már valóságos hózivatar képében tombolt. Huszonnégy óra hosszat oly sűrűn hullott az égi dunyhákból a hideg pehely, hogy az erőd ormán álló örök alig láttak öt lépésre. De bent a váracsakában posztan állani még istenes dolog volt. Sokkal keservesebb sors várakozott azokra, a kiknek a rendes őrzéssel ilyen időben is el kellett végezni. Az egész határ ugyanis részekre volt osztva s minden erőd kap egy porciót, melyre ügyel. Oly pontosan ki van ez cirkalmazva, hogy az érdekelt felek egy méterig ki tudják jelölni, hogy meddig terjed az ő hatáskörük, s hol kezdődik a szomszéd őrtanyának vagy erődnek a felelőssége. Törökországban vagy Szibériában járt tisztek beszélnek, hogy az ilyen kutyának való időben bizony

az előírt járatokat nem tartják meg, hanem a katonák szépen otthon maradnak a meleg kuckóban; de hát a mi hadseregünkben, még béke idején is, az ilyesmi elképzelhetetlen. E miatt szokott azután áldozatokat szedni: nyáron a napszúrás, télen pedig a hózivatar és a csikorgó hideg. Ezelőtt tizenöt-husz évvel a fegyelem súlyos megsértésének és rut szibarita elpuhultságnak tekintették a mi hadseregünkben, ha egy-egy tiszt megengedte a legénységnek, hogy erős nyári mars alkalmával a szoros nyakravalóját megoldja. Egy századosnak, a ki izzadt és kivörösödött bakáinak ezt a kényelmet megengedte, ezt mondta az ezredese: *Maga legközelebb egész meztelenre fogja vetkőztetni a katonáit.* A mi még nem is tulzás olyan ember előtt, a ki ismeri a katonai hajszálpontosságot, helyesebben *copfot*. Ebben a zsánerben van azonban egy nagyon híres tulzás, a mikor a defilírozás alkalmával egy hüvelykkel hátrább maradt önkéntesre így kiált a hadnagya: *Önkéntes! Ugy látszik, maga teljesen a magánéletbe akar visszavonulni!*

Jósika Miklós íróársam példájára én is aposztrofálom a nyájas olvasót és azt mondom: Tisztelt felebarátom, ha becses hátad borsószik, mikor a fekete hegyek felől süvöltő délszláv burána vad táncáról olvassz, s szemedben talán egy könnycsepp mozog, melyet hajlandó vagy bakáink kegyetlen sorsa fölött elhullajtani, jegyezd meg, hogy fiaink és testvéreink ott nem olyan könnyű, itthoni uniformisban indulnak őrzőjáratra. Alul jól föl vannak öltözködve, flaneltakarót csavarnak derekuk körül, a fülüket meleg leffentyűvel lekötik s lábukra csizmát huznak. Ezenkívül elindulás előtt kapnak egy tányér meleg levest, vagy egy nagy csésze forró fekete kávé, joguk lévén mindegyikbe prófuntot aprítani. Azonkívül a bádorgulacsot mindegyik megtölti pálinkával s a kenyeres zacskót élelmiszerrel, a mi fontos, mert néha a hó miatt nem tudnak idejében hazavergődni és kénytelenek valahol kint a hegyek közt meghuzni magukat. De van velük sátor és pokróc is, fejsze és egyéb szerszám, hogy bárhol tábort üthessenek és lehetőleg kellemes tanyát rendezhessenek be maguknak. Így fölszerelve a csapat nekivág a határnak s szemét kimeresztve, hallását megfeszítve halad tova a zord időben. A kik otthon, az erőd tetején állnak őrt, azok bundát kapnak, meleg kucsmát huznak a fejükbe és vastag botost a lábukra. Hogy az erőd szobáiban vigan pattog a tűz, az természetes. A hercegovinai határon jobban fűtenek, mint a budapesti kaszárnyában. Legjobb dolguk van természetesen azoknak, a kik a konyhába vannak kommandírozva. Főképp annak a bakának, a ki a tiszti menázsit főzi.

Igy volt berendezve az élete azoknak a hajdusági bakáknak, a kiknek századosa Trattner Nep. János, főhadnagya pedig Péter András volt.

Ezen a hóviharos reggelen, miután két őrzőjáratot ellenkező irányba elindítottak s a honmaradt tisztek megreggeliztek, Trattner és Péter András jól felöltözködve, valódi orosz hócipőkbe bujva, bejárták az erőd közvetlen környékét s különböző hadi terveket beszéltek meg. Ha a támadás innen jön, ezt fogják csinálni, ha onnan jön, akkor pedig ez lesz a katonai eljárás. Az erőd a vidék legmagasabb pontján állott, attól tehát nem kellett tartaniok, hogy valami emelkedettebb pontról összeágyuzzák őket. Csak egyik oldalon álltak kiemelkedő szikladarabok, melyek az ellenségnek fedezetet nyújtottak. El is határozták rögtön, hogy ezeket a sziklákat még a mai nap folyamán fölrobbantják, a mi nem volt nehéz, mert a században négy baka utásszá volt kiképezve s robbanószerekkel is el voltak látva. Trattner nagyon sokat várt a kézigránátoktól, melyek a pince egyik sarkában voltak elrakva. Ezeket az orosz-japán háború után hozták be a mi hadseregünkbe. Ők még nem látták az erejüket, de a tüzértisztek azt állították, hogy rettentő hatásuk.

Mikor Trattner erről a kis szemleutóról visszatért a főhadnagyával, akkor előadta neki, hogy milyen lelkifurdalásokat érez a legénységre vonatkozólag. Szinte röstelkedve adta elő, hogy régi katona létére sohase törekedett arra, hogy a legénység rokonérzését megnyerje s csak most kezd előtte világos lenni, hogy ez a katonaságnál milyen rendkívüli fontos dolog. Nem

tagadta, hogy szinte félelemmel tölti el őt az a gondolat, hogy ezek közül a magyar fiuk közül egyetlenegynek a szeme se lábbadna könnybe, ha őt elesni látná. Az is aggodalommal töltötte el a századosot, hogy miért olyan fásultak, kedvetlenek a katonái. Hisz ha így hanyatlanak a melankólia felé, lassankint odajutnak, hogy még az önfentartás ösztöne is eltompul bennök s akkor hogy fogják védeni az életüket a támadók ellen?

Péter András szomorú mosollyal hallgatta századosának vallomásait, melyek mögött egy szörnyű mulasztás beismerése rejtett. A századosból ugyan csak az csikarta ki ezt az őszinte beszédet, hogy a maga életét veszedelemben látta és több biztosítékkal akarta körülvenni, de azért becses volt az, a mi most kitört belőle. Hej, de meg tudott volna felelni a kapitány aggodalmaira. Csak a saját karrierjét kellett volna elmondania annak a bebizonyítására, hogy magukbanvéve teljesen ártatlan dolgokért milyen kegyetlen büntetéssel sujtják a hadseregben a magyart. Csak rá kellett volna mutatnia arra, hogy milyen különbség van a magyar embernek a civilélete és a katonaiélete közt, s hogy kell megtagadnia nyelvét, színeit, történetét, királyát, ha a hadseregben előre akar menni. Hogy csodálkozhatik azon Trattner százados ur, hogy ilyen körülmények között a magyar embernek elszárad a lelke a hadseregben? Hisz ma már a legegyszerűbb embernek a lelke épp úgy éhezik a táplálékra, mint a teste! Hogy tudjuk mi egy egyszerű magyar emberrel elhitétni, hogy ebben a hadseregben magyar nemzeti érdekeket védelmez? Én fel tudok emelkedni a kellő filozófiai magaslatra, ismerem a históriát, egy kicsit a közjogot is, tisztában vagyok a földrajzi helyzettel, nem titok előttem az európai konstelláció, ismeretes előttem a nemzetek hatalmi törekvése: én tehát meg tudok magamnak magyarázni sok visszás és érthetetlen dolgot. De a bakának, a közlegénynek ezt megmagyarázni, ezt vele megértetni nem tudom.

Ilyen gondolatok, mint nehéz kalapácsütések, verték belülről Péter András koponyájának falát. Lelke habozva hánykolódott egy darabig: kirukkoljon-e őszintén a kapitánya előtt ezekkel az igazságokkal? De rövid tépelődés után úgy döntött, hogy magába fojtja a mondanivalóit. Az élet keserves iskolája megtanította őt élesen látni és mélyen gondolkodni. Kényes dolgokban képes volt gyorsan és okosan dönteni. E pillanatban is tisztán állt előtte, hogy Trattner kapitány nem érti és nem értheti meg őt. Mint ember bármily jóindulata is, de csak sablonszerű császári tiszt biz ő, a ki valószínűleg sohasem gondolkozott azokon a problémákon, melyek épp most Péter András lelkében háborogtak. Ily körülmények közt tanácsosnak látta, hogy ne nyisson a lelkén ablakocskát, melyen át a kapitány bepillantást nyerjen belső világába. A mint ez elhatározásával készen volt, egy nehéz sóhajtás tört ki belőle, mellyel, úgy látszik, bánatát jelezte az eltemetett gondolatok fölött s aztán így szólt:

- Százados uram, nagyon köszönöm, hogy ilyen nyíltan szóltál hozzám. Súlyos helyzetben vagyunk, s már ez maga teljes nyíltságra kötelez bennünket egymással szemben. Azon, hogy a végtelen rónaság lakói, a kik szokva vannak ahhoz, hogy egy boglya tetejéről mérföldekre lássanak, tömlöcben érzik magukat itt, hol a szó szoros értelmében nem látnak tovább az orruknál s e miatt mélabusakká lesznek, ezen, azt hiszem, nem csodálkozol. A hegyilakó kétségbeejtően unalmasnak tartja a rónaságot, épp úgy a pusztai gyermekei elviselhetetlennek találják az ilyen girbe-gurba földet s nem képesek a szépségeit fölfedezni. Ez az egyik. A mi pedig a te szerepedet illeti, arra kérnélek, hogy ne csak hivatalosan érintkezzél a legénységgel, hanem érdeklődjél a magándolgaik iránt is. Hogy így fejezzem ki magamat: cserélj velük eszmét olyan dolgokról, a melyekről tudod, hogy érdeklik őket.

- Attól félek, hogy kinevetnek a nyelvhibáim miatt.

- Rosszul ismered őket. A magyar ember ilyenből nem üz csufot. Sőt jól esik neki, ha látja, hogy igyekszel.

Az erőd elé érkeztek. A kapu előtt a bakák a havat lapátolták. Az egyik oldalt állt és valami levelet olvasott.

- Ide figyelj, kapitányom, - szólt Péter András, - látod azt a levélolvasó bakát? Most példával fogom illusztrálni azt a tanácsot, a melyet neked éppen most adtam.

Közelebb mentek. A baka megpillantván tisztjeit, hirtelen el akarta dugni a levelet.

- Csak olvasd tovább, Miska, - szólt Péter András, - tudom, hogy szívesen teszed, mert hazulról van a levél.

A baka derüs arccal fordult a tiszték felé.

- Igenis, főhadnagy ur, hazulról jött, de már elolvastam egypárszor.

- De csak nem azt írják benne, hogy elhagyott a szeretőd?

Valamennyi baka abbahagyta a hólapátolást és derült arccal hallgatta a beszélgetést. A baka is vidáman felelt:

- Nem, főhadnagy ur, az öcsém írta, a ki a nánási gimnáziumba jár.

És készségesen oda is nyújtotta a levelet Péter Andrásnak s fölhevítte rá a figyelmét, hogy milyen szépen ír. A főhadnagy figyelmesen megnézte, visszaadta és így szólt:

- Meglátod, Miska, ebből a gyerekből írástudó ember lesz.

- Apám is úgy akarja, hogy elvégezze a gimnáziumot, mert jól tanul és a tanár urak szeretik.

- Segitse az Isten! - felelt, a főhadnagy és a kapitánnyal bementek a kapun. Alig tették be a lábukat, a lapátoló bakák ajkán fölzendült a híres hajdusági katonanóta:

*Debreceni brigádba
Van a rózsám bezárva,
Eladom a jegykendőm,
Kiváltom a debreceni brigádból a szeretőm.*

Péter megragadta Trattner karját.

- Hallod, kapitány ur? Látod: a durván szótt komiszruha alatt milyen finoman szótt lélek lakik! Csak úgy futólag, egy röpke pillanatra említettük előttük az otthont, s egyszerre valamennyinek a lelke tele lett vele. Oly erővel töltötte meg őket, hogy még ki is kellett csapnia. Ezért gyújtottak nótára. Mit jelent ez? Ilyen irányban kultuszt kellene csinálni a katonaságnál, nem pedig elhanyagolni, vagy pláne elfojtani...

A kapitány visszafelelt:

- Igazad van, Péter... Átkozottul kemény fickók, hogy ebben az időben még énekelni van kedvük... Cudarul átfáztam, gyere, igyunk egy csésze teát.

Világos volt, hogy nem értette meg Péter főhadnagy beszédét.

III.

December ötödikén délelőtt tíz óra tájban az erőd északi sarkán álló silbak belefújt jelzősipjába, a mi annyit jelentett, hogy a montenegrói hegyekről lekanyargó uton valami föltűnőt lát.

A ki sohse volt katona s csupán a civilélet rendetlenségeit, helyesebben: lanyha és minden körülménnyel megalkuvó rendjét ismeri, szinte nevetségesnek találja a tulzásig fokozott pontosságot, mely még a legjelentéktelenebb dolgokban is megnyilvánul. De a katonák szerint erre szükség van, mert a rend így válik vérévé a hadseregnek, a mivel aztán elérhető az, hogy a legnagyobb veszedelemben sem veszíti el a fejét senki s minden megy, mint a karikacsapás.

Nézzük, hogy a Maklen-erődben kiadott parancsok szerint minek kellett történnie abban az esetben, ha az erőd északi sarkán álló őr megfujja a sipját?

X. káplár puskát ragad és fölrohan az őrhöz, megtudandó, hogy miért sipol? A. B. C. D. E. F. bakák fegyvert kapnak s az udvarban sorakoznak, arccal ama lépcső felé, mely az erőd tetejére fölvezet. Ezek a bakák az aznap belső erődszolgálaton levő katonák közül kerülnek ki.

G. H. I. J. K. L. katonák, a kik a legénységi szobában pihentek, fegyvert ragadnak és elfoglalják az udvarra kivonult hat katona helyét.

A hadnagy szintén megjelenik az udvaron, még pedig hivatalból. A főhadnagy és a kapitány olyan helyen tartózkodnak, hogy az esetleges jelentés minél hamarabb elérhesse őket, vagyis az erődben kell lenniök, de közelebbi parancsuk nincs. Mindennek úgy kell történnie, a hogy itt meg van szabva. És bizonyos, hogy így is történik, még akkor is, hogyha a jelzősip fölhangzása után bombák kezdenek potyogni az erődre. Sokak szerint ez bátorság, mások szerint ez fegyelem, némelyek szerint pusztán katonai rutin. Mindegy, akárhogy nevezzük, ha célját eléri, helyes. Fő az, hogy a közkatonában a következő meggyőződés verjen gyökeret: *Ha szót fogadok, sokkal kevesebb veszedelem fenyegeti az életemet.* A miről őt meggyőzni annál könnyebb, mert jól tudja, hogy a tiszt revolvere nemcsak az ellenségnek, hanem az engedetlen közkatonának is szól.

A Maklen-erődben tehát, minden nagyobb izgulom nélkül, ki-ki elfoglalta a maga helyét. Még örültek, hogy valami kis változatosság készül.

- A montenegrói utról öt ember közeledik, három lóval, - kiáltott le a káplár.

- Fegyveresen? - szólt föl a hadnagy.

- A tüszőjünkben lehet; de puskát nem látok.

(Az okos káplár nem azt mondta, hogy *puskájuk nincs*; hanem hogy ő nem lát puskát. A mi nagy különbség.)

- Hány lépésre lehetnek?

- Kettőszáz.

- Száz lépésre adjatok nekik haltot!

A hadnagy kettőt fujt egy sipba, mire G. H. I. J. K. L. katonák villámgyorsan az előbb nevezett A. B. stb. katonákhoz csatlakoztak, s a tizenkét fegyveres a hadnagy vezetése alatt (a ki időközben már Trattner századosnak is jelentést tett) elhagyta az erődöt, s egy sorba állva, *sulyban* tartott puskával közeledett a montenegrói csapat felé.

- Halt! - dörgött az őr kiáltása.

(Ekkor már Trattner és Péter András is ott állottak mellette, fent az erőd tetején.)

A montenegróiak, lovastól, engedelmesen megálltak, még a kezüket is a levegőbe tartották, mutatni, hogy nincs benne fegyver. Amerikajárt emberek lehettek, mert ott szokás *a föl a kezét* parancs és ez a megfelelő mozdulat. A Fekete-hegyek bajnokai magas, csontos, végtelen sovány, de erőteljes, zord időktől cserzett arcbőrű alakok voltak. Látszott rajtuk, hogy kora fiatalságuk óta sok részük lehetett a koplalásban. Pofacsontjuk alatt bőrük valóságos völgyé horpadt. Igyekeztek alázatos magatartást ölteni, de nem igen sikerült; szemükből rejtett dac és megvetés lángja csapott ki, mely szinte átfurta feléjük közeledő katonáinkat. Marciális külsejük és edzett voltuk mellett is látszott rajtuk, hogy el vannak csigázva és fáznak. De azért a hideget keztyütlen kézzel és pusztá nyakkal türték. Kettőnek valami rongyos lópokróc volt a hátára vetve, egynek pedig valami kis vékony sál csavarodott a nyaka köré. Elöl kétfelé fujta ingüket a szél s a kavargó hó csöndesen rakodott le szőrös mellükre. Általában egész

öltözetük össze-vissza foltozott vagy rongyos volt. Mellettük a mi jól felöltözködött bakáink, a kiknek a meleg hósípkából csak az orruk hegye látszott ki, valóságos mágnesgyerekeknek tetszettek.

- Hova mentek? - kérdezte a hadnagy azon a katonai szerb nyelven, melynek ikertestvére Trattner kapitány nyelve hegyén lakott, - de magyarul.

- Se messzebb, se közelebb, csak éppen tihozzátok a várba, hadnagy uram, - szólalt meg lovára támaszkodva a legelőn álló harcos.

- Mit akartok? - folytatta a hadnagy.

- Egy kis fát hoztunk eladni, de szeretném, ha nem pénzt, hanem kenyeret, adnátok érte.

- Ezt a parancsnokkal kell megbeszélned, majd bevezetlek hozzá, ti többiek pedig ezalatt itt maradtok.

A hadnagy elővette a zsebkendőjét s be akarta kötni a montenegrinus szemét. A montenegrinus elmosolyodott és így szólt:

- Fölösleges, hadnagy uram. Ugy ösmerem a ti várakat, mint a tenyeremet. Résztvettem az építésében; hej, szép idők voltak azok: három koronácska napszámot kaptam pusztán a téglahordásért. Akármilyen kevés téglát hordtam is, a három koronát becsületesen megkaptam... Hanem a várat szépen megépítettük...

És oly büszkén legeltette az erődön a szemét, mintha legalább is az ő tervei szerint épült volna az egész. A hadnagy ur nem bocsátkozott eszmecserebe a harci visszaemlékezései fölött, egyszerűen megmondta neki, hogy ez a regula, bekötötte az atyafi szemét, egy katona belecsimpaszkodott s a világtalant az erődbe vezette. A többiek a bakák őrizete alatt az országuton visszamaradtak.

A tisztek nappali szobájában, mely egyuttal ebédlő is volt, fogadta Trattner százados Nikita fejedelem rongyos alattvalóját, a ki itt már bővebben elmondta a dolgok mibenlétét. Igaz, hogy a nyelvét Péter András főhadnagy is segítette megoldani, a ki megsajnálta a szegény nyomorultat duzzadra és kékre kifujt ábrázatával s egy fél vizespohár szilvóriumot diktált bele. Az ember, a kinek persze itt a köteléket már levették a szeméről, olyan tekintetet vetett a főhadnagra, mint egy hü kutya. S mikor a szobának és a pálinkának egyesült jótékony melegsége átjárta tagjait, legelőször is didergő társai jutottak eszébe s így szólt:

- Kapitány ur, ti ugylátszik, jószívű emberek vagytok. Eresszétek be társaimat is az utról. Virradat óta jövünk és bizony nagyon átfáztunk.

Trattner és Péter összenéztek, a kapitány helybenhagyólag biccentett s a főhadnagy kisietett, hogy intézkedjék. Valamennyinek bekötötték a szemét, a mit szó nélkül türtek. A lovakat az udvarra terelték, az embereket pedig a legénység kázinjába eresztették. A vezetőt is ide hozták, a tisztek mind ide gyűltek s a mi penészes, tulérett, kiszáradt turó, sajt, prófunt a háznál volt, azt mind eléjük rakták, e mellett mindegyik kapott egy darab szalonnát s egy fél pohár pálinkát. Mint a vadállatok, rohanták meg az elemózsiát s szőröstől-bőröstől, héjastól mindent elpusztítottak. Mennyei manna volt nekik minden. Mikor aztán cigarettájukra is rágyújtottak, vezetőjük megkezdte a tárgyalást.

- Köszönjük, tiszt urak, a szívessegeteket. Ha szegények vagyunk is, úgy fordulhat, hogy meghálálhatjuk. Az ember sohse tudja ma, hogy mi történhetik holnap. (Itt egy kis pálinkát szüröcsölt.) Egy kis fát hoztunk volna ide eladni...

- Honnan jöttök? - szakította félbe a százados.

- A Sutnija-tetőről, veletek szemben, ott van a mi tanyánk már két hónap óta. Nyomoruságos hely, keserves állapot. (Itt nagyot, nyelt, a mivel további panaszait szivta vissza, aztán újra megkérdezte:) Megveszitek a fánkat, tiszt urak?

Trattner százados vállat vont.

- Tudod, - bratye, - nekünk a ti fátok nem kell, annyi fát és szenet hordtak ide föl az ősszel, hogy akár két esztendőre is elég.

- Hát mi lesz? - hördült ijedten a vezető.

- Majd megnézem a magazinumot, ha akad fölösleges prófuntunk, kaptok belőle.

A vezér annyira összevonta nagy, ives szemöldökeit, hogy az orra fölött összeértek.

- De mi fizetni nem tudunk, kapitány uram.

- Nem baj, kaptok ingyért. Csak nem engedünk éhezni benneteket! Mert látom, hogy ez a bajotok.

A montenegrinus fölkelt a padról s kinyújtotta öles termetét. Valamennyi tiszt fölött el tudott nézni.

- Köszönjük, kapitány uram. Igaz, az asszonyok a hóvihar miatt már egy hete nem tudnak élelmet hozni a Sumijára. Éhezünk, az igaz; kár érted uram, mert jól gondolkozol, de rosszul cselekszel. Nem koldulni jöttünk (itt rántott egyet a vállán), hát majd koplalunk tovább. Megtanultuk már.

A férfiak mind fölkerekedtek, hirtelen sötétre vált tekintettel és büszke daccal néztek végig a tiszteken. Ekkor közbeszólt Péter András:

- Kapitány uram, megnéztem a fájukat. Apróravágott jó fa, hasznát vesszük, mert nekünk már csak tuskónk van.

- Ugy? - szólt hirtelen a százados, összenézve főhadnagyával, - no, brátye, akkor csak rakjátok be a fát, megvesszük. Azaz, halt, csak maradjatok itt, majd katonáink elvégzik a munkát.

Hogy kiderült a szegény éhes fickók arca. Azonnal kiszámították, hogy körülbelül mennyi jár nekik a szállítmányért: két oldal szalonna, husz prófunt, aztán meg ráadásul egy zacskó liszt és egy liter bundapálinka. A farakodás alatt aztán bevallották őszintén, hogy a hóvihar által a Sumija-tető Montenegrótól teljesen el van zárva, s ők tegnap már holmi fagyöngyöt ebédeltek.

- Különben is, - szólt a vezér - távol van az mindenféle emberlakta helytől, csak ide van közel... Sokáig gondolkoztunk, hogy átjöhetünk-e hozzátok, de aztán eszünkbe jutott, hogy Istenem uram, hiszen még nem ütött ki a háboru, még lehet olyan állapot, mint azelőtt, hogy mi eladunk, ti pedig szépen csengő pénzért megveszitek... Kinek is adnók el a holminkat, ha ti nem volnátok?

Az öröm, hogy vásáruk minden koldulásszerű megalázkodás nélkül sikerült, a meleg szoba, a jóllakottság, a pálinka nagyon őszintévé tette az atyafit s bizonyára összes hazai nyomoruságaikkal kipakkolt volna, ha a bakák meg nem jelennek a szemet bekötni, s a montenegróiakat az utra kikisélni.

- Kemény nép, - szólt utánuk nézve a százados.

- És egy bizonyos, - tette hozzá a főhadnagy - hogyha a hadjárat folyamán ezeknek a kezébe kerülünk, nem fognak legyilkolni és megcsonkitani bennünket. Mert a háladatosság erénye még mindig divatban van - a barbár népeknél.

IV.

A Maklen-erőd lakói kezdték észrevenni, hogy Európának sokat emlegetett szemei ezuttal csakugyan rájuk vannak szegezve.

Komolyan közeledtek a háborus világ felé, és így életük sokkal érdekesebb volt, mint a békés idők rendes garnizonélete.

A boszniai szolgálatnak háromféle ágazata van. A két annektált ország belsejében rendes helyőrségi szolgálat, folyik, de már ez *culággal*, vagyis pótlékkal jár. A kik a határ mellett vannak helyőrségben, ugynevezett *kordonszolgálatot* teljesítenek, a miért újabb *culág* jár, még pedig ha jól emlékszem, fizetésben dupla lénung és ellátásban napi száznyolcvan gram hus helyett kétszázötven gram. A harmadik ágazat a *streifkorps* (*strafuni*), mely szakadatlan cirkálásból áll a tartományok határain. Ezt a legkiválóbb csendőraltsztek vezetése alatt a legválogatottabb katonalegénység végezi, többnyire a bosnyák ezredekéből, hatalmas fizetési pótlékkal és kiválóan megjavított kosztal. Például egy ilyen strafuni-örmester hetvenöt korona külön havi fizetést kap. Igaz, hogy nehéz munkát is végez. Harminc év óta többször megtörtént, hogy rablóbandák kezdtek keletkezni az okkupált tartományokban. Ilyenkor a hadvezetőség rögtön fölállította a strafunikat, a kik pár hét alatt könnyörtelenül megtisztították az országot. A komitácsik nem lévén szokva az ilyen gyors és goromba bánásmódhoz, eszük nélkül menekültek vissza azokba a nyájas országokba, a hol a bandaélet nyugodtan virágozhatik. Pedig a komitácsik is kifogástalanul bátor férfiak, a kik egész életüket folytonos veszedelmekben töltötték el. A strafunik, mint rendfentartó katonaság, kiváló hírnévre tettek szert Kelet banditavilágában s azt hiszem, jórészt ennek köszönhetjük, hogy a szerb komitácsik hőstetteiket ezuttal kizárólag a belgrádi kávéházakban követték el, ellenben a Drina átlépését jónak látták meg sem kísérleni. Tudták, hogy ugys hiába.

A Maklen-erődbeliek kordonszolgálatot végeztek, dupla culággal és naponként háromszor meleg kosztal. A strafunik is minden héten meglátogatták őket, főbb tisztek is gyakran be-köszöntöttek inspekciót tartani, a postájuk sem maradt el soha, így tehát életük meglehetősen zajosan folyt a különben oly csendes és elhagyott vidéken. Minden porcikájukban éreztek a háboru izalmait s lassankint minden legény lelkében kifejeződött az a tudat, hogy már a legközelebbi időben fontos föladatok megoldása vár rá. Csak most kezdték érteni, hogy mit tesz az, katonának lenni.

Vannak, a kik azt állítják, hogy nevelés tekintetében a hadseregnek óriási fontossága van, mert csak a katonaságnál faragnak igazán embert a rendetlen civilnépségből. Ebben sok igazság van. Mások azt állítják, hogy a hadsereg megrontja a népet, oly értelemben, hogy a katonaeletbe belekóstolt parasztleány hazatérve nem találja többé örömét az egyszerű falusi viszonyokban. Hát ebben is sok igazság van. Az árvamegyei tót s a fogarasmegyei oláh fiut, különösen a régebbi időben, mikor még nem ment keresztül az amerikai iskolán, a katonaság valósággal új emberré gyurta: kifésülte, kimosdatta, meghizlalta, testileg úgy, mint lelkileg magasabb fokra emelte. A szegényebb és elhagyottabb vidékek lakóira áldást hoz a mundérban töltött három esztendő. Sok minden egyéb mellett még rendre és szófogadásra tanítja őket.

De igazán katonává csak olyan időkben pallérozódik a gyerek, mint a minők a most tovasuhanó idők voltak. A mikor a félelmes, ijesztő magasságban álló tisztikar lassan-lassan leszáll a mennyeknek országából s embertársává válik a bakának. Mikor nemcsak recsegve, keményen, parancsolóan, ellentmondást nem tűrően hallja a tiszt hangját a kommandóban, hivatalosan, hanem nyájasan beszélgetve, közös életük mindennapi eseményeivel foglalkozva. Rendes időkben a tiszt parancsszavára az izomszakadásig gyors engedelmesség következik s a szorongatott bakának szinte kiesik a fejéből a szeme, hogy tisztje kommandóját az előirt

számu mozdulatokban a villámnál gyorsabban végrehajtsa. A rendkívüli időkben pedig, a milyenek a mostaniak valának, a közös érdek, a szolidaritás érzése mindennél erősebben föltámad közöttük s azt lehet mondani, új viszonyba hozza őket egymással. A legprimitívebb lélek is megnyílt s meg tudta érteni azt, a mi béke idején tán meg se magyarázható, hogy ők itt mind egy nagy veszedelemmel állnak szemközt s az a hivatásuk, hogy ez ellen tisztjeikkel válllvetve elsősorban a maguk bőrét, azután hazájukat, családjukat, falujukat megvédelmezzék. Summa-summárum: a legközönségesebb katona lelkét is magasabb, emelkedettebb szempontok töltötték be s nagy tért foglalt el benne a kötelességérzet.

Igaz, történt egy nagyon egyszerű, közönséges dolog is, mely erősen hatott a katonák lelkére. Az tudniillik, hogy odahaza lelkes emberek pénzben és naturáliákban nagy gyűjtést indítottak meg, hogy katonáinkat az annektált tartományokban karácsonyi ajándékokkal ellássák. December ötödikétől kezdve a Maklen-erődbe élelmiszert szállító transzport elkezdte szállítani a hazai adományokat is. Az ezredes levélben figyelmeztette Trattner kapitányt, hogy jó lesz külön raktárról gondoskodni, mert sok következik még s egy-két tisztet a kiosztással megbizni, hogy rend legyen.

Főntebb említettük, hogy a Maklen-erőd hivatalosan följavított kosztján mennyivel jobban éltek a fiuk, mint azok a katonák, a kik itthon ették a rendes hadsereg-kosztot. Ez igaz. De nagy csalódás volna azt hinni, hogy ez a kordon-koszt most már olyan jó, hogy erre további javítás abszolúte rá se fér. Dehogyan nem! Most látták csak a bakák, a hogy a hazai adományokat bevonták a mindennapi kosztolás anyagába, hogy mit tesz az: *jól élni!* Azt hitték a szegények, hogy meseországba érkeztek, melynek már a határán disznótoros kásán kell keresztülni magukat.

A Maklen-erőd raktárában a földi javakból rövid idő alatt a következők gyűltek össze: két hordó savanyukáposzta, ötven darab magyar sonka, pár mázsa debreceni szalonna és kolbász, mindenféle konzerv-eledelel, uborka, tea, kávé, cukor kvantum-szatisz, két hordó szilvórium, egy hordó rum, öt hektoliter bor és három hordó sör. Pénzt is kaptak annyit, hogy eleinte három korona jutott minden bakának hetenkint.

A katona a legcsöndesebb garnizonban, a legrenyhébb semmittevés idején is rengeteget tud enni. Képzeltető, hogy a Maklen-erődben folyó, megerőltető munka mellett a fiuk minő farkasétvágygal faltak. No de meg is látszott rajtuk. A fáradalmak ellenére jóformán minden legény házának indult. Nagy derűtséget keltett egyszer, mikor Péter András a legénység előtt konstátálta, hogy eddig az ezredben csak az őrmesterek nadrágszíjjára kellett új lyukakat furni, míg ez most a legénységnél is napirenden van.

Sok jó módu legény direkt a nevére kapott hazulról jóízű küldeményeket. És Trattner ekkor már oly jó lábon állott a katonáival, hogy a finomabb küldeményekből mindig megkínálták őt, a mit Trattner jó szívvvel elfogadott. Főlösképpen külön megemlítenem, hogy a hangulat a században állandóan kitűnő volt. A legkeserveesebb éjjeli őrzőjára isteni flegmával kászolódtak, alig tettek közzé egy-egy szelid káromkodást, pedig ebből a fajtából meglehetősen tömeget tartanak raktáron. Igaz, hogy az ilyen kényelmetlen kirándulásra igen alapos előkészületek után indultak el. A rendes bakaruha alatt teljesen flanelbe voltak öltözködve s mielőtt elindultak, jól bevacsoráltak, megittak egy csésze forró teát, az utra ellátták magukat szalonnával, kenyérrel és pálinkával - huncut, a ki többet kíván. Ha már muszáj katonáskodni (pedig muszáj, ezt a bolond is tudja), akkor már csak jobb így, a határon. Ez volt az általános fölfogás a legénységnél.

Karácsonyra az erőd szakácsai annyi töltött-káposztát főztek, hogy négy napig tartott. A századnak elég pénze lévén, nagy disznóölést is rendezett és így hurkával és kolbásszal is fényesen el voltak látva. Senki se hitte volna, hogy a sziklás, természetlen, kopár vidéken micsoda kedves, meleg tanyát rendeztek be maguknak a katonák. Átutazó tisztok el is vitték a

Maklen-erőd jólétének és virágzásának a hírét s ennek köszönhatték, hogy karácsony másnapján egy őrnagyot kaptak látogatóba és vacsorára.

Igy telt el a tél, minden nevezetesebb és kellemetlenebb esemény nélkül.

Március vége felé éppen tizenkét órát trombitáltak az erőd tetején, mikor két lovasalakot pillantanak meg az ország belsejéből a vár felé tartani. A ki elől lovagolt, az ezrednek egy hadnagya volt, mögötte egy káplárja, szintén kis hegyi lovon. A hadnagy már messziről fölkiáltotta az őrnek, hogy kicsoda és hogy nyissanak kaput, mert fontos híreket hoz. Megjegyzendő, hogy a telefon a vihar miatt három nap óta nem működött és a posztok közt lovasok tartották fenn a hírszolgálatot.

A hadnagy önként vállalkozott arra, hogy a jó ujságot elviszi a Maklen-erődbe. A jó ujság pedig az volt, hogy Oroszország tudomásul vette az annexiót, a szerb trónörökös pedig lemondott.

Trattnert annyira magával ragadta a hír, hogy *antrétoltatta* a legénységet s per *fiaim* szólítván meg őket, rövid szavakkal megmagyarázta, hogy ugy látszik, a monarkia előkészületeitől megijedtek s háboru immár aligha lesz.

- Megyünk haza! Ez futott végig csöndes morajként a századon, ez a boldog gondolat villant ki a szemekből. A most érkezett hadnagy magyar fiu lévén, maga részéről szintén beszédet intézett a legénységhez s elmondta a dolgok állását.

Este nagy vacsorát csaptak. A tiszték is, a legénység is. S mikor aztán a helyőrségnek szolgálatban álló része vagy őrzátra vagy őrtállásra elvonult, s a százados az utolsó hordó fehér bort az itthon maradt legénységnek kigurittatta, - a tisztikarnak is fölhozatta a Maklen-erőd tizenöt üveg rezerva-pezsngőjét.

Most érezték csak, hogy milyen nagyfoku idegesség töltötte el őket s hogy milyen jól esik azt ebbe a gyöngyöző italba fojtani.

Odakint fölemelkedett a bóra és sivitva vagdalta a nagy hórégeket az erőd falához, mely mint egy dacosan odatartott fej gömbölyödött eléje. Bent pedig, a világos, meleg szobákban ezzel nem törődött senki és egy rakás ember nagyon jól érezte magát.

Hirtelen a legénységi szobában fölarsant egy dal... a tiszt szoba nem reagált rá. A tiszték is kivörösödött arccal, kiabálva beszélgettek vagy énekeltek... Csak Péter András arca vált halálsápadtra. Eltakarta arcát és kiment az udvarra, sapkátlan fejét odatartva a hó csapkodásának... S ime, mintha egyszerre megöszült volna... A főhadnagy föltekintett a szürke, viharos égre... Mély sóhaj szakadt ki melléből... *A hajdusági fiuk a Kossuth-nótát énekeltek.*

Mintha álomból ébredt volna föl. Vége, vége mindennek. Elmult a veszedelem, a magyart most megint félrelökik. Örvény fenekén látta magát. A rendes élete volt ez, melyből nincs kimenekülés, följebbkuszás, előrehaladás. Fölment a háztetőre, beletekintett az éjszakába. A szél vadul kavargó hórongyokat rázogatót körülötte, de az ő szemei megnyitak és látott. Dantei látvány tárult eléje: a kegyetlen sziklaország pokolhoz hasonló szakadékaiban százezer magyar katonát, a megbizhatatlanokat, a rebelliseket, a kik hűségesen és türehtetlenül állnak őrt azoknak álmai fölött, a kik már a jövő héten a *hadsereg egysége* című gummicsovön keresztül gyűlöletük oceánját fogják feléjük zuditani...

Péter András eltakarta a szemét, melyből forró könnyek folydogáltak. Hej urak! a katona könnye ritkább, mint a vére s épp azért nagyon becses folyadék, ügyeljetek rá, ha önti!

ELPUSZTULT GENERÁCIÓ

KORNAI PÁL ÉJSZAKÁJA.

Kornai Pállal akkor ismerkedtem meg, mikor magam is, mint egyik minisztérium tisztviselője, igyekeztem kenyeremet megkeresni.

Kedvem nem sok volt a pályához, de mikor alkalom kínálkozott, mégis szívesen ráálltam a lépcső legalsó fokára, abban a reményben, hogy ha megtanulok kapaszkodni, biztosan haladok a magasságba.

Kornai Pál főnököm volt. A nevetségességig pontos, lelkiismeretes, szigorú ember. Olyan komolyan vette a föladatát, mintha azon, a mit mi teszünk, fordulna meg Magyarország sorsa. Pedig mondhatom, hogy a mit mi végeztünk, igen alárendelt munka volt, lehetetlen volt rosszul megcsinálni és lehetetlen volt kitűnően megcsinálni. Csak sablonszerűen, egymódon lehetett elvégezni.

Kornai Pál rut szabarita váznak tekintette már azt a tisztviselőt is, a ki délelőtt a péktől egy sós kiflit vett, hogy annak elfogyasztásával könnyebbé tegye az ebédre való várakozást, ő maga minden áldott nap nyolc óra előtt két perccel megjelent, nyolc óra előtt egy perccel levetette a kabátját s pont nyolc órakor leült íróasztala elé. Mikor az óra ütni kezdett, akkor ült le, mikor a hatodikát ütötte, belemártotta tollát a tintatartóba s mikor a nyolcadikat ütötte, akkor írta le az első betűt.

A hajamszála ég felé állt és a vér meghűlt bennem, mikor tisztviselőtársaim mesélték, hogy ezt Kornai Pál harminc év óta így cselekszi. És pedig évenként tizenegy hónapon keresztül cselekszi, mert egy hónapig szabadság van.

Sokáig rossz viccek cégtáblája volt a mi főnökünk, Kornai Pál. A minisztériumokban az a szokás, hogy a ki dolgozik, azt strébernek nevezik. A szigorú föllebvalóval szemben az alattvalók rendszeren anarkisztikus hurokat pengetnek s az elnyomott népmilliókat emlegetik. Jaj annak a főnöknek, a ki nem tűri a hivatali kaszinózást és jaj annak a beamternek, a ki bevallja, hogy ő nem kevesli a fizetését. Az igaz, hogy ilyen bolond beamter nincs is. S ha van, csak muzeumban lehet, spirituszba téve. Magam is tevékeny részt vettem Kornai Pál kicsufolásában, míg aztán észre nem térített egy öreg, nyugalmazott hivatalszolga, a ki már régen nyugalomban volt s minden hó elsején megjelent Kornai Pálnál, a kitől ilyenkor két forintot kapott.

Egy ilyen elsején lefüleltem az öreg hivatalszolgát, hogy sört hozassak vele. Ezen a réven aztán beszélgetésbe bocsátkoztam vele és meglepő dolgoknak jöttem a nyomára. Megtudtam, hogy Kornai Pál apja ezernyolcszáznegyvenkilencben mint honvédhadnagy elesett Budavár bevételénél. Megtudtam, hogy maga Kornai Pál mint Garibaldista harcolt Olaszországban s az ötvenes évek végén proklamációkat csempészett be Olaszországból Magyarországra. Egy ilyen tilos útja alkalmával elfogták s a hírhedt Ujépületben egy esztendei fogságot ült. Azután besorozták osztrák katonának, s mint közönséges cserepár szolgált két esztendeig. Akkor megszökött s csak a hatvanhetedik koronázás után tért vissza újra Magyarországra.

Egész fiatalsága összeesküvésekben, harcban, háboruban, rendőrök elől való bujkálásában, kalandokban és veszedelmekben telt el. Mikor más fiatal emberek bált rendeznek és éjjeli zenét adnak, udvarolnak és pezsgőznek, akkor ő nagy eszmék szolgálatában fárad és kockáztatja életét. Mikor más fiatal ember tele marokkal szaggatja a virágokat, melyekkel életének tavasza kínálja őt, akkor ő vérrózsákat keres halálhozó mezőkön. Ez az öreg hivatalszolga, a kinek ő minden hó elsején pénzt adott, egykor az apjával szolgált együtt a szabadság ügyét.

Mondhatom, hogy e naptól kezdve más szemmel tekintettem főnökömet. Nemcsak magam nem csufoltam, hanem tisztviselőtársaimnak is megmondtam, hogy illetlen dolognak

tartanám, ha nyelvünket rajta koptatnók. Most már megértettem életének egész berendezését és szokásait is. Ifjúsága különös körülmények közt telvén el, természetesnek találtam, hogy nővel soha komolyan nem foglalkozott. Megértettem, hogy miért maradt agglegény. Két öreg nő töltötte be az életét, az egyik az édes anyja volt, a ki iránt megható ragaszkodással viselkedett, a másik egy nénje, édes testvére volt, a ki mint öreg kisasszony Kornai Pál édesanyjánál lakott. A míg ezek ketten éltek, a szabadságát mindig náluk töltötte, egy kis felsővidéki faluban, boldogan, gondtalanul, fiatalon, hisz a míg az embernek az édesanyja él, addig mindig gyermeknek érzi magát.

Mikor ez a két öregasszony meghalt, s Kornai Pál maga maradt, akkor a hivatal töltötte be egész valóját. De a tisztviselői kar magánéletében nem vett részt, a miért rideg embernek bélyegezték. Olyan kocsmában vacsorált, a hol egy lelket sem ösmert, az ebédet hazavitette a lakására egy öreg takarítónéval, s még csak kávéházi társaságba sem járt. Néha elment színházba, ez volt az egyetlen szórakozása. De soha látogatóba nem ment, társaságban egyáltalán nem látták. Mindig magánosan sétált, s mindezen tulajdonságaiért őt embergyűlölőnek tartották. Én sem tudtam vele soha tisztába jönni, hogy tulajdonkép miféle ember. Ugy gondoltam, hogy elmaradt a mai kortól s nem modern ember. Talán nagy álmai voltak fiatal korában, a melyek nem teljesedtek be? Talán nem tetszett neki a mai nemzedék, melyből hiányzik apáink bátorsága és hazafisága? Ezért elzárkózott embertársaitól s a maga kis belső világának és emlékeinek élt. Így aztán nem csoda, hogy arra sem gondolt soha, hogy életét megossza egy nővel, vagyis, hogy megházasodjék és magának otthont teremtsen.

Magánéletében épp oly pontos volt, mint hivatalos kötelessége teljesítésében. Pontosan ugyanabban az órában ebédelt, uzsonnált, vacsorált és feküdt le. Csak egy napon tett kivételt, karácsony este.

Ezen a napon éjfélig maradt a kávéházban, kiteve magát a pincérek és a kassziros-kisasszony sajnálkozásának, mert ugyan miféle Istentől elhagyott teremtsés lehet, a ki karácsony éjszakáján egy sötét kávéházi sarokban meghúzódva, egymaga ül egy asztalnál s némán, hosszan maga elé meredve gondolkozni látszik. Tizenkét óra előtt tíz perccel egy tojásos puncsot rendelt, azt pont tizenkettőig kavargatta, mikor az óra éjfél ütött, fölemelte a levegőbe, egy ideig nézegette, mintha rég elfelejtett jelenetek és arcok kavarogtak volna benne, aztán egy hajtásra kiitta, fizetett és hazament.

És valóban, ez a karácsonyéjjeli puncs-jelenet nevezetes esemény volt Kornai Pál életében. Valahol messze, Sziciliában, valaha régen, Garibaldi alatt a *Sturm und Drang* dicső korszakában, egy csomó fiatal ember ült együtt karácsony éjszakáján, a kiknek mindegyike meg volt győződve, hogy már talán a legközelebbi napokban olyan szerencsés lehet, hogy vérét onthatja azokért a nagy eszmékért, amelyek keblét dagasztják. És ekkor fölállt az egyik fiatal ember és így szólt:

- Kedves bajtársaim! Karácsony éjjele van, mindjárt éjfél üt az óra. Holnap indulunk és mindannyian hisszük, hogy nagy tettek végrehajtására indulunk. Hiszük, hogy szolgáljuk nemzetünk szabadságát és ezzel az emberiség jólétét. Talán soha nem leszünk így együtt, mint a mai napon. Szétszóródunk, elesünk, megsebesülünk, börtönbe kerülünk, sőt talán gyávákká leszünk és visszaszökünk az apai hajlékba. Azért én azt mondom nektek, hogy jövőendő életünkben minden karácsony éjjelén gondoljunk egymásra s a világ bármely részében leszünk, tartsuk kötelességünknek egy pohár puncsot üríteni az élők egészségére, a meghaltak emlékére.

Az óra éjfél ütött s a nagy gőzölgő puncsos tálát odatették az ifjak asztalára. A poharak megteltek a párolgó itallal, a gondtalan fiatal emberek koccintottak, ölelkeztek, csókolózkodtak, miközben a szomszéd templomban megkondult a harang, hirdetvén a Megváltó születését és éjféli misére híván a hívőket.

És az unatkozó pincérek és az ásitózó kisasszony csak azt látták, hogy Kornai Pál magasra emelte puncsos poharát, mintha felköszöntőt akarna mondani. De Kornai Pál egész életét látta maga előtt, mikor tekintetét a puncsos pohárra szegezte. Egy egész csomó fiatal arc oly élesen jelent meg előtte, mintha valóban életre kelt volna. A magas szőke angol, a ki a voltturnói ütközetben golyót kapott a tüdejébe, az a gondtalan francia, a kit tifusz pusztított el a nápolyi kórházban, az a jókedvű olasz, az asszonyok bálványa, a ki a tengerbe fulladt, az a jókedvű magyar pajtás, a kit egy milánói kaszánya udvarán az osztrák golyók leterítették és a többi mind, a kik jóformán Európa valamennyi országát képviselték. Hol vannak ők, merre viselik az élet nehéz terhét, hányan élnek még közülök, a kik oly odaadóan áldozták föl ifjuságukat az ideálokért? Napirendre tért fölöttük a világ s a szabad nemzetek nem gondolnak többé a kicsinyekre, a kik a sötétségből segítettek utat törni a világosság felé.

Kornai Pál maga magát is látta a tömegben, pelyhedző bajusszal, villámló szemekkel, koromfekete hajjal és barnapiros ábrázattal. Összerázkódott és egy hajtásra kiürítette a puncsot. A látomány megszűnt. A szemben lévő tükör megmutatta a valóságot. Ott látta ráncos arcát, gyér, ősz haját, behorpadt mellét. Nagyot sóhajtott, csengetett, fizetett és hazament. A kivilágított templomokba tódult a nép, a harangok zugtak és újra hirdették, hogy megint megszületett a Megváltó.

KORNAI PÁL VENDÉGE.

A multkor megírtam Kornai Pálnak éjszakáját s jellemeztem, hogy történetem hősét a természet micsoda tulajdonságokkal ruházta föl.

A sok millió névtelen ember közt, a kiknek a nevét az ujságok soha nem nyomtatják ki, legföljebb akkor, ha a villamos elgázolja őket, rengeteg sok bátor ember, jó ember, önzetlen ember lappang, de nem tudunk róluk semmit. A multkor olvastam az ujságban, hogy az Andrassy-uton egy kocsit elragadtak a lovai. A sétálók közül kiugrott egy szürke télikabátos ur, megragadta a lovak kantárszárát s megállította a kocsit, megmentvén ezzel a francia nevelőnőnek és két sikoltozó gyermeknek az életét. A szürkekabátos ur aztán visszamerült a semmiségbe, a honnan egy percre kilépett, hogy hőstettet hajtson végre, mert kétségtelen, hogy mikor a robogó lovak elé vetette magát, az életét kockáztatta. Nyugodt, csöndes időben a milliók közt lappangó s nagy lelki tulajdonságokkal megáldott emberek soha sem kerülnek nyilvánosság elé, de rendkívüli viszonyok egyszerre föllökik a fölszínre ezeket az alakokat s újra támadnak hősök és vértanúk.

Kornai Pálnak a rendkívüli körülmények csak fiatal korában kedveztek, a mint az ország élete visszatért a rendes kerékvágásba, attól kezdve ő is újra szürke, köznapi ember lett. Még a legközelebb állók sem sejtették, hogy ebben a pontos, pedáns hivatalnokban, a kiből látszólag minden kedélyesség kiszáradt s a ki embertársait gépeknek tekinti csupán, miféle nemes és ritka erények rejlenek. Én, a ki mellette dolgoztam, szintén csak lassankint jöttem rá s kezdtem megfigyelni, mert a legnagyobb mértékben fölkeltette érdeklődésemet.

Egy téli éjszakán, mikor odakint friss hó ropogott a talpak alatt, együtt mentünk haza, valami külvárosi korcsmában rendezett disznótorból. A disznótort egyik hivatalnoktársunk tisztelére ettük s kivételképp Kornai Pál is megjelent azon. A multság után együtt távoztunk. Kornai a szokottnál egy kicsit beszédesebb volt, de azt a fölhívásomat, hogy menjünk még kávéházba, már visszautasította. Én azonban mégis beültem, hogy lefekvés előtt egy teát felhörpintsek. Szokásom szerint sokáig üldögéltem ott, egyszer csak nyílik az ajtó s nagy bámulatomra Kornai Pált látom megjelenni. A mint meglátott, odaült hozzám s egy puncsot rendelt. Valami erős fölindulás tükröződött kipirult arcáról és szeme szokatlan fényben csillogott. Több izben rám nézett s én éreztem, hogy mondani akar valamit, de az utolsó percben mindig leküzdötte azt, a mi őt szólásra ösztönözte s mi hallgatagon ültünk egymás mellett. De végre annyira kezdett izgatni a kérdés, hogy ugyan mi történhetett vele, mi hozhatta ki a sodrából ezt az embert, a kinek élete harminc év óta egyformán folyik. Jónak láttam egy kicsit biztatni.

- Mi történt, tanácsos ur? Nagyon szokatlan dolog, hogy ön ilyenkor kávéházban üljön. Annál szokatlanabb, mert mikor én hívtam, egyenesen visszautasította.

A tanácsos fürkészőleg nézett rám.

- Elég szokatlan dolog az, a mi idehozott és még ebben a pillanatban sem tudom, hogy tulajdonképp mit csináljak?

- Azt tanácsolom, hogy mindenekelőtt mondja el, mi történt. Lássá, tanácsos ur, én ugyan sokkal fiatalabb vagyok, mint ön, de fiatalságom ellenére gazdag élettapasztalatokkal rendelkezem, mert már korán arra voltam utalva, hogy magam tartsam fenn magamat s így nagy emberismeretre tettem szert. Azonkívül sokat utaztam és a legkülönbözőbb körülmények közt megfordulva, leleményességgel és bátorsággal kellett magamat föntartani és akadályokon áttörni. Meg azért is bizalommal lehet hozzám, mert én ismerem a tanácsos ur szép multját és tisztelettel viseltetem személye iránt.

A tanácsos egymásután három pohár erős puncsot hajtott föl s látszott, hogy a vér a fejébe szállt. Szeme még jobban fénylett, mint az imént, lassankint könyökére hajtotta fejét, rám nézett és így szólt:

- Hej öcsém, ha én nekem olyan jó svádám volna, mint magának, el tudnám én mondani nagyon szépen, hogy mi rendkívüli történt velem ma éjjel, de így is megpróbálom valahogy.

Ezzel még lejjebb hajtotta fejét s egy darabig a homlokát simogatta. Aztán újra fölnézett s hangját suttogássá halkítva, így szólt:

- Egy nő van a lakásomon.

E vallomás igazán meglepett, mert mindent el tudtam képzelni Kornairól, csak ezt nem.

- Fiatal?

- Nem lehet több tizennyolc évesnél. Kék szeme és Tizián-vörös haja van... Megfogtam a kezét és az itt reszketett ebben az én nagy tenyeremben, a lány odasimult hozzám és éreztem, hogy úgy vergődik a szive, mint egy ijedt galamb. Különös, nagyon különös! Tudja meg, öcsém, hogy a vérem oly sebesen nem futkosott végig ereimen, mint ebben a pillanatban.

Itt arca hirtelen elkomorodott, árnyékba borult, mint mikor felhő vonul át a rét fölött s csöndesebb hangon folytatta:

- Pedig már öreg ember vagyok, de úgy látszik, idegeim nem koptak még el teljesen s a hamu alatt pislog még egy kis tűz.

Kíváncsiságom a legnagyobb mértékben föl volt keltve. Elhatároztam, hogy ha harapófogóval is, de kihuzom a szót Kornai Pálból. Mindenekelőtt biztatásomra megivott még egy puncsot s csak aztán intéztem hozzá a következő kérdést:

- S hogy került ez a lány az ön lakására?

- Alig hogy elváltunk, találkoztam vele. Tudja, hogy én soha nőt az utcán meg nem szólítottam; akármiféle nő lehet, de én azt az illetlenséget el nem követem, hogy megszólítsam. Most sem. A nő szólított meg engem. Egy hirdetési oszlop mögül hirtelen eléem toppant s összetett kézzel így szólt:

- Uram, bárki legyen ön, ne hagyjon itt az utcán elveszni.

- Képzelterti meglepetésemet, hogy végre akadjon egy nő, a ki engem szólítson meg az utcán és még hozzá ilyen könyörgő hangon. A szomszéd lámpás fénye bizonytalan világosságot vetett rá, de ennél a csekély világosságnál is láttam, hogy arca remek szép és a legnagyobb kétségbeesés tükröződik rajta. Első pillanatban szó nélkül tova akartam sietni. Valóságos inzultusnak tetszett, hogy engem éjjel az utcán egy nő megszólítson. De aztán más érzés kerekedett fölül bennem; szembe fordultam vele s megkérdeztem, mi baja és följánlottam neki a segítségemet, ő csak annyit mondott, hogy nagyon szerencsétlen teremtés és megkért, hogy vigyem el a lakásomra, erre természetesen még jobban meghökkentem, de már akkor bizonyos hipnotikus hatás alatt állottam, tehát egyszerűen megragadtam a lány kezét és elindultam vele a lakásomra. A lány fáradt lehetett, mert erősen belém kapaszkodott és fejét vállamra hajtotta. Haja egészen odasimult arcomhoz, éreztem az illatát és éreztem, a mint egyes szálai nyakamat csiklandozzák. Nem szóltam egy szót sem, így tettünk majdnem száz lépést. Ekkor tudja az Isten miért, szükségesnek láttam megmondani, hogy én Kornai Pál miniszteri osztálytanácsos vagyok, hozzátettem azt is, hogy hány esztendő vagyok. Igazán nem tudom, hogy miért, talán, hogy a lányt, ha tisztességes volna, megnyugtassam, hogy nem került rossz kezekbe.

Mikor fölértem vele lakásomra, s fölcsavartam az elektromos lámpást, csak akkor láttam, hogy mily gyönyörű teremtes. Azt is láttam, hogy elegánsan van öltözködve, de ruhája e pillanatban kissé zilált. A lány gépiesen leült egy nagy karosszékre s ijedt szemével végigtekintett rajtam, én meg, mint egy kis gyerek, a legnagyobb zavarban álltam előtte. Soha életemben ilyen kalandom nem volt. Nem értem rá az asszonyokkal komolyan foglalkozni s aztán elszoktam tőlük. Mondhatom, hogy nagyon drukoltam, hogy mi fog most történni? Végre a lány segített ki. Fölállt, elém lépett és így szólt:

- Ön megmondta uram, hogy kicsoda. Ebből látom, hogy megérezte, hogy urilánnyal van dolga. Köszönöm. Ugy is van. Engedje meg, hogy nevemet elhallgassam. Elhallgassam pedig azért, mert mai lépésemmel csak szégyent és bánatot hoztam rája. Csak annyit árulok el, hogy szerencsétlen vagyok, elannyira, hogy meg kellett szöknöm apám házától, melynél nem maradhattam tovább. Ne kérdezze, hogy miért, gondoljon akármit, de higgye el, hogy igazat beszélek. Ama célból hagytam el szüleim házát ma este, hogy beleugorjam a Dunába. De mikor a rémesen zajló, sötét, hideg víz mellett megállottam, mikor a szél a havat szemem közé csapkodta, az élet ösztöne iszonyu erővel rohant meg. Tizennyolc éves vagyok uram s az életben több boldog napom volt, mint boldogtalan. Így hát nem lehet csodálni, hogy attól a csuf, nedves, fagyos haláltól visszaborzadtam. Bementem egy kis korcsmába, a honnan meleg ételpára tódult ki az utcára, ott a karperecemet eladtam a főpincérnek és megvacsoráltam. Aztán újra kimentem az utcára és kószáltam. Néhány férfi elől, a ki megszólított, futva menekültem... Rettentő undor érzése szállta meg a szívemet. Ujra kimentem a Dunaparra, biztattam magamat, hogy csak egy ugrás és elmerülök a recsegő jégtáblák között. De nem voltam képes ezt az ugrást megtenni. Megint a város belseje felé vettem utamat s mikor már tagjaimat gémberegni éreztem, mikor már lábam teljesen átnedvesedett a hótól s lelkem is reszketett a félelemtől, akkor tűnt föl a homályban az ön alakja. Elhatároztam, hogy megszólítom és védelméért esengek, bármi történjék is. Így kerültem önhöz.

A lány eltakarta arcát s mintha zokogott volna.

- Magányosan vagyok egy férfi lakásán. Ha tudná, ki vagyok, megértené, hogy milyen szörnyű gondolat ez rám nézve.

- Ne féljen, kisasszony, Ön valóban magányosan van egy férfi lakásán. Mert még én is itt hagyom önt. Ön bezárja utánam az ajtót és lenyugszik. Itt van a hálósobám, rendelkezésére áll. Csak a gázkályhát gyujtom meg, rögtön távozom. Reggel hét órakor jönni fog a takarító-né, azzal is rendelkezék tetszése szerint. Akkor tájban én is haza fogok jönni, de csak egy pillanatra, azalatt gondolkozzék helyzete fölött s talán valami elhatározásra jut.

Meggyujtottam a gázkályhát, az éjjeli asztalra egy üveg konyakot állítottam, mialatt a lány mozdulatlanul, behunyt szemmel feküdt a karosszéken.

- Bocsánatot kérek, kisasszony, még a papucsomat is bátor vagyok ide tenni, mert látom, a cipője nagyon át van nedvesedve. A konyak mellé egy kis teasüteményt is tettem és most tekintse ezt a lakást otthonának és kérem, érezze magát benne jól.

El akartam menni, de valami eszembe jutott s megfordultam.

- Nézze gyermekem, maga legföljebb tizennyolc esztendő és egészen másnak látja az életet és az embereket, mint a milyenek. Lehet, hogy a mostani boldogtalansága is könnyen gyógyítható s azért óvakodjék minden elhamarkodott lépéstől. Nem ismerem a történetét, nem is akarom ismerni, de arra kérem, térjen vissza a szüleihez. Isten áldja meg!

Ezzel eltávoztam és visszatértem ide a kávéházba és most itt vagyok. No mondja, hát nem érdekes kaland ez?

- Nagyon érdekes. És most mit szándékozik tenni?

- Ezen még nem gondolkoztam. A lány egyelőre biztos helyen van nálam, majd igyekszem visszatéríteni a szüleihez.

Sokáig hallgatagon ültünk egymás mellett s az ablakon át néztük a hó kavargását. Végre megszólaltam:

- Nem volna jó egy csésze forró teát vinni föl neki? Egyáltalán nem jól tette, hogy magára hagyta. A lány kétségbeesésében még majd valami szörnyű lépésre határozza el magát. Meg kellett volna tudni, hogy kicsoda s azonnal visszavinni családjához.

- Igaza van, - szólt Kornai, - de ezt még most is megtehetem, csak arra kérem, hogy jöjjön velem. Ha ketten vagyunk a leánnyal, nem kompromittáljuk annyira.

Elfogadtam az ajánlatot, különben is kíváncsi lévén az éjjeli látogatóra. Intézkedtünk, hogy teát hozzanak föl a kávéházból s megindultunk Kornaihoz. A lakás ajtaját nyitva találtuk. Lábjegyen halkán bementünk. Semmi nesz sehol. Tanácstalanul álltunk meg a nappali szobában s nem tudtuk, vajjon betolakodhatunk-e a hálósobába, mert hátha ott alszik a kis lány. Egyszer csak Kornai az íróasztalra mutat, a melyen egy levél feküdt. Kornai fölkapta és olvasta a következőket:

Tisztelt uram!

Az ön jósága, finomsága és lovagiassága annyira meghatott, hogy elhatároztam magam: visszatérek szüleimhez. Elhatározásomra befolyással volt az a szelidarcu asszony is, a kinek arcképe az ön ágya fölött lóg. Bizonyára édesanyja. Ha az én édesanyám élne, nem volnék ilyen boldogtalan. Lássá, ön egy idegen ember és gyöngédsége mily hatással volt rám! Hátha még édesanyám szeretete venne körül, akkor nem indultam volna neki úgy az elveszésnek, mint máma. Isten áldja meg és feledjen el, de én nem feledem el soha.

Berta.

Kornai lehajtotta fejét és elfödte a szemét. Ugy láttam, hogy könny csillogott benne. Aztán fölegyenesedett, megszimogatta ősz haját, megpödörte szürke bajuszát és szólt:

- Gyerünk öcsém vissza a kávéházba. Nagyon rideg ma nekem ez a lakás, melyet ez az édes teremtés egy pillanatra fénnel és melegséggel töltött meg.

Az utcán levette a kalapját, hadd lepje be a hó és hadd hűsitse le a fejét. Aztán így szólt:

- Az élet kegyetlen volt hozzám. El kellett volna esnem azokon a csatamezőkön, hová rajongásom vitt. De megmaradtam s mikor a harcok megszűntek - üres lett az életem. S mikor egy ilyen lányt vet a sors az utamba, az a bűnös gondolatom támad: nem fecsérelem-e el ifjúságomat?

Összerázkódott, föltette a kalapját és szólt:

- Eh, olyan embernek születtem, a ki pályáján csak akkor kap virágot, mikor már meghalt. Nyugodjunk bele és huzzuk tovább az igát.

KORNAI PÁL TÖRTÉNETEIBŐL.

Attól az éjszakától kezdve, melyen a Tizián-haju leány oltalomért fordult Kornaihoz, valami bizalmas viszony keletkezett köztünk. Ő olyan embernek tekintett engem, a ki előtt szíve és karaktere egy pillanatra megnyílt és ezért más szemmel tekintett engem, mint a többi kollégáját. Viszont én is oly tiszteletreméltó tulajdonságokat fedeztem föl benne, hogy egészen másképp néztem őt és sok komikusnak látszó vonása elmosódott előttem.

Megtörtént az a hallatlan eset, hogy Kornai Pál magánéletem iránt érdeklődött. Megkérdezte, hol ebédelek, kinél lakom, hol vacsorálok és milyen kávéházba szoktam járni? Egyszer azután azt az ajánlatot lette, hogyha nincs más dolgom, menjek el vele vacsorálni.

A Belváros egy kis korcsmájába mentünk. Nagyon jelentéktelen kis vendéglő volt ez, a mely állott egyetlen kétfelé osztott szobából. Az utcai rész, vörösterítékes asztalaival, volt a söntés, az üvegfalon túl pedig volt vagy hat fehérabroszos asztal: ez volt a vendéglő. A söntésben postások, hordárok, kocsisok szoktak betérni egy kis melegedésre, egy ital borra, a fehérterítékes helyen pedig a magunk fajta szegényebb tisztviselők s néhány penzionátus hivatalnok és katonatiszt fordult meg. A vendéglő különben arról volt híres, hogy tiszta, jó bort mért. Huszhuszonöt év előtt Budapesten még nagyon sok becsületes korcsmáros volt, a ki diszkvalifikáló dolognak tartotta volna a borát spiritusszal és vízzel keverni. Azóta sokan rájöttek arra, hogy gyorsabban meg lehet gazdagodni, ha hamisított bort mérnek, mert a bolond pesti ember épp úgy megissza és megfizeti a pancsolványt, mint az igazi, jó bort. Kornai Pál éppen azt becsülte Pandur Jánosban, a mi vendéglősünkben, hogy ebben a nagy mérgezési hadjáratban, melyet itt Pesten ellenünk annyi korcsmában és kávéházban folytatnak, rendületlenül megállt a becsület és szoliditás mezején s nem csábította őt el az a gondolat, hogy amugy hamarabb lesz háromemeletes háza, ő csak tisztességesen meg akart élni s minthogy ehhez a korcsmája elég biztosítékot nyújtott, nem lett szédelgő és emberirtó.

Pandur János étlapján csak hatféle étel állott, de ezeket maga a felesége készítette és nagyon jók voltak. Soha életemben olyan jó székelygulyást nem ettem, mint ott és ha puhakenyérre gusztusom támadt, azontul mindig fölkerestem ezt a kis korcsmát, hol Pandur Jánosné sajátkezűleg dagasztotta a kenyértésztát.

Mikor a vacsorát befejeztük, Kornai rátett a poharára egy virginiát, kihuzta belőle a szalmát, meggyújtotta s a szivar vége alá tartotta. Szakértők tudják, hogy a virginiát csak így lehet alaposan meggyújtani. Mikor a gyilkos szivarból az első szippantást tette, halkan megszólalt:

- Maga csodálkozik öcsém, hogy én ilyen korcsmába járok, holott a jövedelemem megengedné, hogy előkelő helyeken mutakozzam, sőt talán pozícióm kötelezne is rá. Nem fog csodálkozni, ha megmondom, hogy én, mikor Pandur János korcsmájába járok, korcsmárosi erkölcsöt támogatok. Ő a szerény keretekkel, tisztességes jövedelemmel, a mindennapi kenyér megszerzésével megelégedő ember, a ki nem utazik arra, hogy más hasonló vállalatokat tönkre tegyen, bárminő erkölcstelen eszközökkel. Ellenben elég neki az, ha biztosítva látja a maga megélhetését és azt, hogy a gyermekeit fölnevelheti. Higyje el, hogy az ilyen emberek ma már kiveszőben vannak, különösen Budapesten, a hol a fény elvakít mindenkit s a meggazdagodás vágya örüllté teszi az embert.

Nem feleltem rá semmit, hanem hasonló körülményességgel, mint Kornai, én is rágyújtottam egy virginiára. Pedig felelhettem volna, mert komikusnak találtam, hogy valaki azt, hogy egy kis lebuja jár vacsorázni, ilyen magas szempontokkal tudja megokolni. E fölött a kérdés fölött tehát napirendre tértünk s én türelmesen vártam Kornai megszólalására, mert tudtam, hogy ha vacsorázni hív, okvetetlenül azért teszi, mert érzi, hogy egy kicsit ki kell magát beszélnie. A vendéglőben csendes hangulat uralkodott, még a söntésben is halkan beszél-

gettek; egy nagy falióra ketyegése már erősen hallható zajt okozott, a gáz sercegett, a sarokban egy táblai bíró kezében zörgött az ujság. Mikor a gazda legidősebb fia két friss fröccsöt tett elénk, akkor megszólalt Kornai:

- Volt maga már távol hazájától?

- Voltam, tanuló koromban. Sőt karácsonyt is töltöttem Párisban s mondhatom, hogy ez rendkívül nehezemre esett.

- Hát mondhatom, öcsém, a hontalanság érzése nagyon keserves dolog. Abban az időben, mikor én odakinn voltam, oly vigasztalan volt a helyzet, hogy azt hihettem, sohasem jutok haza. Pedig volt egy hatalmas dolog, a mi a hontalanságot elviselhetővé tette: az a gondolat, hogy hazánk szabadságáért dolgozunk. És az a gondolat, hogy tulajdonképp mi képviseljük a szabad Magyarországot, mert hazánk rab és idegen járom alatt nyög. Maguknak, modern embereknek, sejtelmük sincs erről a mindent átfogó és elnyelő érzésről. A szerelem lehet még olyan érzés, mely nagy tettekre serkentheti az embert. Nagy erényekre vagy nagy gazságokra. De hát ebben nagyfoku önzés is van. A mit mi cselekedtünk, az megtagadása volt minden önzésnek, megtagadása volt mindennek, a mi ránk nézve kedvező lehetett. A mi engem illet, én kényelmes otthonból, szerető szülői karok közül, uri életből ragadtam ki magamat s évek hosszú során keresztül kóbor életet éltem, szakadatlanul kockára téve életemet. Ha hazajöttem, csak titokban tehettem, mint a tolvaj. S itthon üldözött, bujdosó vad voltam, csak akkor vehettem szabad lélekzetet, ha újra visszakerültem Olaszországba. Három esztendőt töltöttem Sziciliában és déli Olaszországban s onnan vittem egyszer egy üzenetet Magyarországra. Micsoda ut volt ez! Ha száz évig élek, sem felejttem el. Minden egyes részlete oly éles világításban áll előttem, mintha most is látnám.

Kornai lehunyta szemét és végigsimitotta homlokát. Kebléből nehéz sóhaj tört föl s egy darabig hallgatott. Azután szaggatott hangon folytatta:

- Szörnyű dolog az, öcsém, ha az embert a jelen nem érdekli, ellenben intenzíve tud élni a múltban! Egy fiatal embernek erről fogalma sem lehet. Német utlevéllel ellátva, az osztrák kézen lévő Velencéből Triesztbe hajóztam s onnan igyekeztem tovább, Magyarország felé. Hideg téli idő volt, hófergeteg dult a Karsztokon. S mikor az első havat megláttam, sirva fakadtam. Mert ez már hazámra s ifjuságom téli képeire emlékeztetett: a disznótorokra, a szánkázásra s a karácsonyi éjféli misére, melyre anyám mindig magával vitt. Míg Ausztrián mentem keresztül, volt időm leküzdeni fölindulásomat, pedig ez csak akkor kezdett magas hullámokat vetni bennem, mikor a magyar határt átléptem. Lázasan érdeklődéssel tekintettem szét, csak nagy nehezen tudtam magamat visszatartani, hogy minden parasztembernek a nyakába ne boruljak. Szerettem volna a villám szárnyán végigrepülni az országon és telekiabálni: ne féljete, tőrjete, várakozzatek, reméljete, mi élünk, nem csüggedünk és a haza szabadságán dolgozunk. Máskor meg a szegény fogott el, hogy nekem így kell lappanganom. Gyávaságnak tekintettem ezt a magam részéről. S mikor zsandárokat vagy katonákat láttam, mindig az az érzés támadt bennem, hogy nekem kötelességem fegyverrel közéjük rontani s hősies vagdalkozás után agyonlővetni magamat. Sokszor elgondoltam, hogy a szabadságharcnak ez a formája mennyivel kellemetlenebb s mennyivel boldogabbak voltak azok, a kik Isaszegnél, Branyiszkónál, Budaváránál ágyudörgés közt rohantak a halálba. Székesfehérvárott egy szücsmesternél pihentem meg, a kinek az apját negyvenkilencben az osztrákok fölakasztották. Voltak megbízható embereink az ország minden részében, a kikhez nyugodtan bekopogtathattunk, meleg otthon, megbízható barátság és odaadó támogatás várt ott ránk. Ilyen volt a szücs is. Mire odaértem, agyon voltam fáradva és fázva, úgy hogy a derék szücs-mester rögtön ágyba fektetett, téglát melegített a lábomra, két csésze forró teát öntött belém s aztán ott hagyott, mondván, hogy addig nem is áll velem szóba komolyan, míg jól ki nem alszom magamat. Mily isteni élvezet volt: egy biztos, meleg kuckó a hazai földön. Talán azóta

sem aludtam olyan jól. Másnap reggel az ólból kivonszolt disznó éktelen sivitása vert föl: a derék ember az én tiszteletemre disznóölést rendezett. Ismert ő engem nagyon jól, ismerte a familiámat is, tisztában volt az én történetemmel és külföldi működésemmel s kitalálta, hogy semmivel sem okoz nekem olyan örömet, mintha rég nélkülözött friss disznóaprólékkal kedveskedik. Egy perc alatt kint voltam az ágyból, felöltöztem s kint termettem a havas udvaron, hol már akkor a házigazda, a felesége, az apró gyerekek, a cselédek és böllérek sűrögtek-forogtak. Kezet fogtam a gazdával, jól a szeme közé néztem s így szóltam:

- Édes jó gazdám, nem kell busulni, eljön majd a nagy disznóölésnek az ideje is.

A gazda visszavágott értelmes szemével és így felelt:

- Értem, uram, értem. Adja az Isten, hogy úgy legyen!

Végignéztem a disznóölést, a disznó fölapritását s mikor már a hurkatöltéshez fogtak, elővettem az utleveletem s elindultam a kerületi főnökhöz, hogy láttamoztassam vele. A kerületi főnök a vármegyeházán tartotta hivatalát, a hol én német álnevem alatt bejelentettem magamat. Mikor szembe kerültem vele, mintha vipera csipett volna meg, visszaugrottam és így szóltam:

- Bódi bácsi!

Az ember elsápadt és így felelt:

- Mit keressz te itt és idegen utlevéllel?

Tudnia kell, öcsém, hogy ez az ember apámnak legjobb barátja és honvédtársa volt. De már a Jellasics ellen vívott harcokban sebet kapott s bár hamar fölgyógyult, kivonta magát a további harcokból. Az ötvenes évek elején pedig osztrák szolgálatba állott, a hol tárt karokkal fogadták és könnyű karrierral biztatták. Érezhette, hogy gyűlölettel és megvetéssel nézek végig rajta, mert lesütötte a szemét. Majd rekedt hangon kérdezte:

- Mit akarsz tőlem, fiu?

- Semmit. Sem kedvezést, sem kegyelmet. Csöngesse be a pribékjeit és hurcoltasson el.

Az ember összefonta karját és rám nézett. Majd szomoruan megcsóválta fejét, tollat vett a kezébe és aláírta az utleveletem.

- Örült, te azt hiszed, hogy Magyarország föl fog még támadni? Nesze az utleveled, bolond kölyök és takarodj a szemem elől. Fogd ezt a cédulát, ezzel a Fehér Báránynál forspontot kapsz minden irányban, váltott lovakkal. Két óra hosszát nem veszek tudomást ittlétedről, azután megteszem a följelentést, de te ezalatt elmenekülhetsz. Eredj Fiume felé, arra legbiztosabb az út.

Hirtelen elérzékenyedett s egészen halkán így folytatta:

- Hogy hasonlitasz az apádhoz! Isten áldjon meg!

Elém nyujtotta a kezét s én éreztem, hogy meg kell szoritanom. Meg is tettem.

Kábultan kerültem vissza a szücsmester házához. A gazdát bevonszoltam a szobába és előadtam neki a dolgot. A gazda gyorsan megértette a helyzetet s egy tarisznyát telepakolt számomra szalonnával, pogácsával, puha kenyérrel. Bucsut vettem a kedves családtól fülemben még egy ideig fájdalmasan hangzott a böllérek nótája, mellyel a kolbásznak valót taktusra aprították s aztán a szücsmesterrel együtt a *Fehér Bárány* vendéglőbe mentünk. Még egyszer megráztam a jó ember kezét, kocsira ültem s vágatva elindultam Pest felé, mert küldetésem nem lévén még befejezve, szökésről szó sem lehetett. Dolgom-végezetlen nem hagyhattam itt Magyarországot.

A KIVILÁGITOTT ABLAK.

Egy napon bucsut vettem a tisztviselői pályától. Észrevettem, hogy két tulajdonság hiányzik belőlem: parancsolni nem tudok és engedelmeskedni nem tudok. A kiből pedig ez a két tulajdonság hiányzik, az nem lehet jó hivatalnok. Mert parancsolni kell tudni izléssel, a felsőbbség éreztetése nélkül és engedelmeskedni kell tudni szintén izléssel, meghunyászkodás nélkül.

Mikor Kornaitól elbucsúztam, megragadta a kezemet, hosszasan megrázta és élénk sajnálkozását fejezte ki távozásom fölött. Tudtam, hogy őszintén beszél, mert soha olyat nem mondott, a mit nem érzett. Én is biztosítottam őt további tiszteletemről és ragaszkodásomról s annak a reménynek adtam kifejezést, hogy azért, ha távozom is, összeköttetésünk nem szakad meg.

- Magam is óhajtom, hogy továbbra is fõntartsuk a barátságot. Ha nem talál okosabb társaságot, jöjjön el vacsorálni a Pandur-korcsmába.

Nem feledtem el ezt a meghívást s nagyon sokszor megtörtént, hogy a Pandur-féle korcsma egyik zugában együtt vacsoráltunk és borozgattunk. Ilyenkor mindig kávéházba is elmentünk és végül mindig hazakisértem.

Ezek az éjjeli sétáink voltak a legérdekesebbek. A nagy város kezdett elcsöndesedni s a hatalmas épületek ablakai egymásután sötétedtek el. Egyszer tudom, hogy egy négyemeletes házat vettünk észre, melynek már valamennyi ablaka sötét volt, csak egyetlenegy világított ki az éjszakába. Kornai megállt s így szólt:

- Nézze ezt az ablakot, ez is emlékeztet életemnek egyik érdekes epizódjára. Akkor volt, mikor a helyett, hogy Székesfehérvárról elmenekültem volna Pest felé indultam, hogy kiküldetésemet teljesítsem. Késő este volt, mikor a fővárosba érkeztem. A vámnál megállítottak és elkérték az utleveletem. Szabályszerűen volt kiállítva s a fehérvári kerületi főnök által láttamozva. Így aztán nem is akadtak fönn rajta s tovább bocsátottak. A kocsit kifizettem és elbocsátottam Budán, magam pedig a kis kofferemmel elindultam, hogy szállást keressek. Átmentem a Lánchidon a Belváros felé irányoztam lépteimet. Ott lakott a Magyar-utcában egy szabómester, családjunk régi ismerőse, a kiben föltétlenül megbizhattam. Utközben néhány puskás rendőr megszólított, de miután igazoltam magamat, tovább eresztett. A szabómester a Károlyi-palota környékén földszintes házban lakott. Bekopogtattam az ablakon. Megmondtam a nevemet maga a mester jött ki kaput nyitni. Lámpás volt a kezében, mellyel az arcomba világított. Rám ismert s a bizalmatlanság egyszerre eltűnt vonásaiból. Kezet szorítottunk s ő bevezetett lakásába. Fõlkeltette a feleségét, a ki rögtön jó rántottlevest főzött nekem. Ettem utána egy darab szalonnát s a vacsorával készen voltam. Ezalatt a mester magának töltött egy pipa dohányt, meg nekem is s rágyújtottunk. Aztán elkezdtünk politizálni Kossuthról, Garibaldiról s az olaszországi magyarokról kellett neki beszélnem. Elmondtam terveinket, reményeinket s a jó ember villogó szemmel hallgatta ifjui fellengzésemet. Majd ő beszélt nekem a pesti állapotokról, de egyszerre csak hirtelen megszólalt:

- Mikor látta az urfi az édesanyját?

- Bizony már három esztendő óta nem láttam.

- Azért kérdelem, mert a tekintetes asszony idefõnt van Pesten.

Meglepetve néztem rá. Én anyámról azt hittem, hogy otthon tartózkodik kis falujában, a honnan legutóbb is levelet kaptam tőle. Megragadtam a mester kezét.

- Látta anyámat?

- Minden másodnap itt van nálam, ugyanebben a karosszékekben ül, melyben az urfi most és beszélgetünk. A tekintetes asszony nagyon szeret velem beszélgetni, mert én is éppen úgy gondolkodom, mint ő. Az urfit sokat emlegetjük.

- Jó színben van, egészséges?

- Hát bizony a sok busulás meglátszik rajta. Pár esztendő óta sokat öregedett. Az urfi nagyon bölcsen tette, hogy hazajött, mert hát ne vegye rossz néven tőlem, egyszerű embertől, mint egyetlen fiunak, bizony itthon volna a helye, édesanyja mellett.

Nagyot sóhajtottam s ránéztem az öreg szabóra.

- Pedig lássa, Mihály bácsi, én nem azért jöttem haza, hogy itthon maradjak. Nekem százféle üzenetet, sőt levelet is kell szétvinnem az országba. S azután ugyanazon a veszedelmes úton, a melyen jöttem, vissza kell térnem Olaszországba. Ha most ezt abbahagyom, árulást követek el. Talán kicsi dolog, a mit rám bízta, de ha ezer kicsiny ember megteszi a kötelességét, abból a hazára nézve nagy dolog lehet.

És ezzel elmondtam Mihály bácsinak, hogy tulajdonképpen milyen kiküldetéssel vagyok megbízva. S mikor ezt elmondtam, egyuttal abbeli óhajításomnak adtam kifejezést, hogy szeretném az édesanyámat meglátogatni.

Az öreg figyelmesen végighallgatott és így szólt:

- Világért sem akarom az urfit terveiről lebeszélni, nagyrabecsülöm azért, a mit cselekszik és ha én fiatal volnék, én is csak így cselekedném. De hát akkor bele kell nyugodnia abba is, hogy az édesanyját ne láthassa.

- Miért?

- Mert Rézváriéknál lakik, a kiknek pedig nem szabad megtudniok, hogy az urfi itthon jár. A szegény tekintetes asszonynak elég baj, hogy nem szállhatott máshová, panaszkodik is miatta, de legalább ott nincs zaklatásoknak kitéve, mert a Rézváriak nagyon jóba vannak a némettel s a policáj előtt is mint teljesen megbízhatók szerepelnek. Ilyen familiában az urfi nem mutathatja magát.

- Mihály bácsi, nekem megütötte a fületem az, hogy az anyám nem szállhatott máshova. Miért ne szállhatott volna? Hisz vannak nekünk itt Pesten atyánkfitai, a kik ha rokonilag távolabb is állnak tőlünk, mint a Rézváriak, de szívünkhöz közelebb állnak, mert becsületesebbek.

Az öreg szabómester lehajtotta a fejét s némi szünet után szólt:

- Én azt hiszem, urfi, hogy a kedves tekintetes asszony azért szállt oda szive ellenére is, hogy közelebb legyen azokhoz, a kik befolyásukkal könnyen segíthetnek, ha az urfi valami bajba keveredik.

- Talán anyám mondott valami effélét magának?

- Világos szavakkal nem mondta, de sokszor az ember kevés szóból sokat megért. Aztán meg, kedves urfikám, ismerem én az édes mamáját, hozzám is inkább szállt volna, mint Rézváriékhoz, de hát áldozatot hozott és odament az urfi kedvéért.

Egy darabig gondolkoztam a hallottakon, aztán így szóltam:

- De talán most éjjel, észrevétlenül meglátogathatnám.

Mihály gazda a fejét csóválta.

- Ne erőltesse urfi a dolgot. Huszonnégy óra alatt a policáj kezére kerülne.

- Nohát, Mihály bácsi, akkor mondok valamit, de ettől már nem tágitok.

- Félek tőle, de halljuk.
- Legalább elsétálok az édesanyám ablaka előtt.

Az öreg megragadta jobbomat és megrázta.

- Helyes. Sőt ebben már magam is az urfival tartok.

Felöltöztünk és elindultunk a Rézvári-ház felé, mely a mai Kecskeméti-utcában volt. Havas időben, csendes léptekkel haladtunk s a Rézvári-ház előtt, azzal szemben, a tulsó oldalán megállottunk. Az első emeleten a jobbszélső és a balszélső ablak világított ki az utcára. Mihály bácsi rámutatott a balszélsőre és így szólt:

- Az az édesmama ablaka. Bizonyosan a feszület előtt térdel és a nagy ezüstkapsos imádságoskönyvéből imádkozik.

S az öreg levette meleg báránybőr süvegét s összekulcsolva kezeit, áhitattal nézett a sárgafényű ablakra, ősz hajára lassan hulldogált a hó. Én is levettem a süvegemet, imádságra emeltem a kezemet s miközben a könny kicsordult a szememből, halkán így szóltam:

- Édes jó anyám, gondolj a te szegény fiadra, a ki veled imádkozik s miközben imádságaink a csillagok felé röpülve találkoznak, érezd meg, hogy közel van hozzád, rád gondol és nincsen semmi baja. A mindenható Isten áldjon meg!

- Amen! - mormogta rá Mihály gazda és föltette a süvegét. Én is követtem példáját.

- Biztosan tudja, Mihály gazda, hogy az a bal az édesanyám ablaka?

- Már hogyne tudnám. Hisz a múlt héten jártam ott, mikor az uti bundácskát, mely nálam volt javításra, hazavittem a tekintetes asszonynak.

- Hát a másik világos ablak kié?

- Az a Rézvári méltóságos ur kancelláriája.

- És mit csinál ő ott ilyenkor?

- Bizonyos, hogy valami rosszban töri a fejét.

- Gondolja?

A fegyveres városi drabant háttal felénk, a kecskeméti kapu felé sétált. Én körülnéztem, a tekintetem az uton heverő fagyos rögökre esett. Kettőt fölkapni s Rézvári ablakainak zuditani egy pillanat műve volt. Az ablakok irtóztató csörömpöléssel törtek be, a következő percben egy erős marok megfogta a csuklómat és sebesen az egyetemi templom felé kezdett vonszolni. A vasmarok tulajdonosa Mihály gazda volt, a ki meg sem állt velem addig, míg a sötét Szerb-utcába be nem kanyarodtunk. A Szerb-utca végén egy jónevű kis rác korcsma volt, ürmöséről és karlócai boráról híres. A korcsma ajtaja fölött egy olajos lámpa égett. Itt végre megállt Mihály gazda és szembe fordult velem. Láttam, hogy arcáról meglegedettség sugárzik felém, megveregette vállamat és így szólt:

- Gyerek, könnyelmű gyerek. De mi lenne ebből a nyomorult országból, ha ilyen könnyelmű gyerekek nem volnának? Ezért a kis kalandért pedig ezennel megszavazok magunknak két meszely meleg bort. Előre, urfi!

EGY BETEG EMBER KÓBORLÁSAI

UTAZÁS ISMERETLEN ORSZÁGBA.

I.

- Doktor ur ideges vagyok.
 - Minden ember és minden nemesebb fajtájú állat ideges.
 - Hogy érti az utóbbit?
 - Ugy, hogy például a ló és az oroszlán ideges, a patkány nem.
 - Nem úgy van. A lovat és az oroszánt tanulmányozzák, a patkányt nem. A kanálisban millió számmal tanyázó állattal nem foglalkoznak ilyen irányban. Nem érdemes. Csak pusztítják tüzzel-vassal. Emlékszem egy ilyen pusztítási esetre. Természetesen egy amerikai városban történt, a hol a patkányok rémmódon elszaporodtak. Veszettséget oltottak egy tucat patkányba s visszaeresztették őket a csatornába. Az ötlet kitűnő volt. Az összes patkányok megvesztek és megdöglöttek. Csakhogy előbb megharapták a macskákat és kutyákat, a macskák és kutyák az embereket - az egész város elpusztult...
 - És itt a szerző fölébredt. Ismerem a történetet, kár, hogy egy szó sem igaz belőle. De térjünk át a kiindulási pontra. Ön tehát ideges?
 - Az vagyok.
 - Csodálom, hogy orvoshoz fordult tanácsért.
 - Miért?
 - Mert az ideges emberek egymást szokták támogatni s nagyon összetartanak az orvosok ellen.
 - Lehet, de annyira ideges talán még nem vagyok. Nem tagadom azonban, hogy az ön adandó tanácsába én is be fogok avatkozni. Azaz csak egy óhajtasomat akarom kifejezni...
 - Halljuk!
 - Az apámnak volt egy ideges lova. Idegességénél fogva sok bajt okozott. Az apám kieresztette az istállóból s kiverte a ménessel a legelőre, a hol egy hónapig munka nélkül, szabadon ugrándozott, rugódozott, hempergett és legelt. Akkor hazahozták és újra befogták. Szépen dolgozott és semmi baj se volt többet vele. Hát valami ilyen kurát szeretnék én is.
 - A kép nem rossz. Szóval ön ellenkezőjét akarja élni annak az életnek, melyet eddig a fővárosban folytatott.
 - Ugy van. Mondjon tehát nekem egy hazai fürdőhelyet, a hol nem mulatnak, hanem meggyógyulnak. Egy olyan magyar fürdőt, a hol nincs kitéve az ember annak, hogy első este a fogadóban így kiáltanak rá a szomszéd asztaltól: *Azt a szeplős, fekete pávaszemes szamarat még ma pofonütöm* - a minek természetesen az a folytatása, hogy kurámat abba kell hagyni s feljönni Budapestre megverekedni (nem lévén európai hírű tudós, hogy büntetlenül gorombáskodhassam). Egy szóval, mondjon nekem egy magyar fürdőt, a hol nincs éjjeli zene és sörös poharaknak egymás fejéhez való vagdalása, tombolával egybekötve.
- Az orvos gondolkozott.
- Nehezen megy? - kérdem.
 - Nem, ma már vannak komoly magyar fürdők szép számmal. De önnek egy speciális helyet akarok találni. Van tehetsége az unatkozásra?

- Van. Egy-egy színházi estén fenomenálisan tudok unatkozni.
- Nem az ilyen unatkozást értem, hanem tudja-e élvezni az unalmat, mikor nem szabad szórakozni, ellenben unatkozni muszáj?
- Erre nem tudok felelni, őszinte unalomban még soha nem volt részem. Mindig nagy élvezetekkel biztattak s olyankor unatkoztam a legjobban.
- Ez csak véletlen. De ma már ismerünk tudományos alapon álló unalmat is, a mely a gyógyulás elősegítésére mesterségesen van szervezve. Mikor mindennek az ellenkezőjét teszi, a mi önt szórakoztatja és a mi önnek jól esik. Dohányzott? Nem dohányzik. Szeszt ivott? Csak vizet iszik. Kávét ivott? Csak tejet iszik. Későn feküdt, későn kelt? Korán fekszik, korán kel. Kártyázni szokott? Nem kártyázik. Társaságba szokott járni? Nem jár sehová, remeteéletet él. Ha elég erősnek érzi magát arra, hogy mindezt megtegye, mondok egy helyet, a hol könnyebben megteheti, mint bárhol másutt.
- Halljuk!
- Elhiszi Petőfinek, hogy ha a föld Isten kalapja, úgy hazánk bokréta rajta?
- El.
- Nekem meg higgye el, hogy ennek a bokrétának legszebb virága Marillavölgy.
- Ezt még nem hiszem, de megnézem.
- Ez nekem elég.

II.

Másnap a nyugati pályaudvaron elutaztam a fővárosból. Beszálltam egy kupéba, melyben már egy ur és egy asszonyság tartózkodott. Mikor az ur látta számos podgyászaik bevonulását, stentori hangon rákiáltott a hordárra:

- Hát egy zongorát, meg egy ripszgarnitúrát nem hurcolna ide be?
- Kérem, én mindent behozok, a mit parancsolnak, - felelt a hordár illedelmesen.
- Itt senki sem parancsol, csak én, - ordított az ismeretlen ur s megragadván a fűtőkészülék fogantyuját, hidegről melege taszította olyan arccal, mintha legalább is a hordárnak a füle volna.

Ez a nyár jól kezdődik, - gondolám magamban. Beléptem a kupéba s torkomat megköszö-rülve, készültem hazai szokás szerint erélyes hangon beleavatkozni, mikor véletlenül az asszonyra néztem, a ki könyörgő tekintetet vetett rám és ujját az ajkára tette.

Mi ez? Tán valami *csöndes* örültem van dolgom?

Nem feleltem. A hordár eltávozott, a vasut mozogni kezdett s az ur a folyosóra rohant, hogy állítólag barátaitól bucsuzzék. Az asszony gyorsan így szólt:

- Bocsásson meg, uram, de a férjem részeg, barátai kikisérték az állomásra s itt mind berugtak. Különben áldott jó ember.
- Ez bizony átkozottul kellemetlen.
- Nagyon kellemetlen, épp azért kérni akartam uraságodat...
- Hogy távozzam?
- Nem, hogy védjen meg ellene.
- A férje ellen? Hát mi baj fenyegeti?

- Inzultálni fog, fojtogat és megver.

(Ez a nyár jól kezdődik.)

- Hát kérem... ígérem.

- Mit ígér?

- Hogy megvédem, ha bántani akarja.

- Van fegyvere?

- Nincs, de van bátorságom.

- Hja kérem, az nem elég.

- Honnan tudja, asszonyom, még nem látta az én bátorságomat?

- De láttam a férjemet... nem vette észre, hogy a férjem sokkal erősebb is, mint ön.

- Ugy első tekintetre... Legyen nyugodt, ha a kezét fölemeli ön ellen, azonnal közbe fogok lépni s önt nem fogja érni az ütés.

- Köszönöm, uram. Különben nekem is meg van a tervem. Miközben önök a földön hemperegnek, én kirohanok és meghuzom a vészféket...

(Földön hempergünk? Vészfék? Nyugodt nyaralásom határozottan jól kezdődik.)

- Ne bántsa asszonyom a vészféket, az nagyon drága mulatság...

Az ajtóban megjelent a férj. Az asszony szemmértéke helyesnek bizonyult: sokkal erősebbnek látszott, mint én. Nagy pocakja volt. Az a kilátás, hogy a legközelebbi jövőben ezzel az urral együtt fogunk a földön hemperegni, egy csöppet sem töltött el örömmel. Egy vigasztaló pont kezdett derengeni előttem: egyszer valahol azt olvastam, hogy az alkoholisták rendesen elgyöngült emberek. Igen ám, csak hogy ez nem alkoholista, hanem egyszerűen berugott ember, ez pedig nagy különbség. Meg voltam győződve, hogy úgy fog földhöz vágni, csak úgy nyekkenek...

A férj irtóztatót fujt, leült, nagyot csapott a térdemre és szólt:

- Csevegünk, csevegünk? Hát már bemutatta magát a feleségemnek? Kissé gyorsan.

Elszántam fölkeltem. Legalább tudja, hogy kit vág földhöz. Megragadtam vaskos jobbját, fölemeltem, egy darabig le s föl rángattam s a mellett kétszer a fülébe ordítottam a nevemet. Tudom, hogy a részeg ember nagyot hall.

Meglepő fordulat következett. A férj fölugrott, nyakamba borult, fültövön csókolt, s ordított:

- Szervusz, öregem! Te vagy?

- Én hát! - kurjantottam vissza.

- Nem ismeresz?

- Hogyne ismernélek! Persze, hogy ismerlek! De mennyire ismerlek!

(Persze, hogy ismerlek: részeg sertés vagy! - gondolám, de ezt már nem mondtam ki.)

- Talán még a nevemet is tudod? - folytatta, miközben folyton a kupámat fogta hatalmas markával, nehogy további csókjai elől megszabaduljak.

- Hát minek nézel engem? Én ne tudnám a nevedet?

Kinomban az asszonyra néztem, a ki mögötte állt, a fordulat miatt boldog ábrázattal és sugott. Pozitíve láttam, hogy *i* és *a* van a nevében.

- Csak nem hiszed édes Pistám...

(Az asszony hevesen rázta a fejét. Akkor már csak egy név van.)

- Akarom mondani, édes Miskám, hogy nem emlékezem egy ilyen jó pajtásom nevére...

- Kitalálta! Micsoda fej! Zseniális egy koponya!

Erre következett három csók.

- Ha még azt is megmondanád, cimborám, hogy hol találkoztunk?...

- Bocsáss meg, Miskám lelkem, erre már nem emlékszem, kedves Miskám...

(Most már dobálóztam a Miskákkal.)

- Na, na!

- Nem megy, fiam!

- Különbem nem csodálom, rengeteg ismerősöd van az országban... Hát én megmondom... A pécsi dalárda jubileumán találkoztunk Pécsett!

- Az ám!

- Emlékszel?

- Rémlik.

- Biztos, ha én mondom.

S a legérdekesebb ebben a dologban, hogy Miskának teljesen igaza volt. Tény, hogy jelen voltam a híres pécsi dalárda jubileumán... Tény, hogy ott kitűnően mulattam, mert brudert ittam nyolcvanhárom emberrel, egy cigánnyal és egy fiakkeressel... Azoknak a nyolcvanhárom embereknek az egyike volt Miska.

E nagy és érzékeny ismerkedési jelenet után nem telt bele husz perc, Miska lefeküdt, elaludt és mint egy sebzett vadkan horkolt. Az asszony pedig hálás köszönetet rebegett nekem, mondván, hogy most már nincs semmi baj, mert ha Miska kialussza mámorát, angyaljóságu lénné válik, a ki ellentmondás nélkül hajtja fejét felesége papucsá alá.

A mire én, szerepem véget érven, bucsut vettem az asszonytól s a szomszéd magányos kupéban szintén álomra dőltem.

És most egy különös dolog következik, a melyre fölhevitem az összes orvosi körök figyelmét. Mondjanak rá kádenciát.

Mikor két óra elteltével a kocsifolyosóján megjelentem, Miska barátom, ingujjban, már ott hűselt s oly idegenül nézett rám, mintha nem is az én ábrázatomra mért volna néhány darab csattanós puszit. Egy darabig a legnagyobb közömbösséggel fixírozott, aztán nagyot ásított, nyújtózkodott, elfordult tőlem és visszament a kupéjába.

Mi következik ebből? Ez az ember mámorával kialudta az emlékezőtehetségét is. Ez az ember részegen fokozottabb szellemi tehetségekkel bír, mint józanon. Mikor be van rugva, nagyobb távolságok nyílnak meg lelki szemei előtt, energikusabb és magasabb dolgokra képes - józanon a házaseletnek szolid birkájává válik.

Mi ez? Adtam is neki nevet és kérem az orvosi körök szentesítését. Ez nem egyéb, mint *memoria alcoholica vel delirii trementis*.

Igy kezdődött az én utazásom egy nagy betegség ismeretlen országa felé.

ERDEI BARÁTOM.

Hanyatt fekszem egy fenyveserdő borított hegy tetején és bámulok a levegőbe. A mibe elsüllyedni készülök, az több a *dolce far niente*-nél, az több a Nirvánánál, az egy speciális magyar találmány, a mely így hangzik: *egyed meg a fene az egész világot*. Nagy dolog az, kérem, ha az ember megengedheti magának, hogy lerázva magáról minden közéleti bilincset, félre vonul egy olyan helyre, a hol a vad rengeteg kellő közepén, a legmagasabb civilizáció kényelmével körülvéve lustálkodhatik. Az első, a miről leszokik, az ujságolvasás. Nem veszek a kezembe harminc különböző lapot, akárhogy rángatózik is a kezem utánuk s akárhogy érezzem is azt a bizonyos lapszomjuságot, a melyet Budapesten az ember egykrajcáros lapok vásárlásával oltogat. Azután kezdek leszokni a szivarozásról. Ez már nehezebben megy. De a doktor oly meggyőzően fejtegeti, hogy minden bajnak támasza, talpköve a nikotin, hogy el kell hinnem és szót kell fogadnom. Az első reggeli után, midőn fölkelek, a felső kabátom zsebében véletlenül rábukkanok egy cigarettára. No hát, Isten uccse, ez az utolsó és rágyujtok. Lassan szivtam, a legtökéletesebb füstkarikákat fujtam, háromszor engedtem elaludni a cigarettát s vártam a meggyújtásával s csak akkor hagytam abba és vettem el, mikor a bajuszom tüzet kezdett fogni. Az a sóhajtás, a mellyel a cigarettát eldobtam, talán bucsu az ifjuságtól, a melynek minden excesszus meg van engedve és beköszöntése az öregségnek, melynek már az élvezetekben válogatnia kell s beköszöntése annak a kornak, a mikor több az, a mit az ember magától megvon, mint az, a mit magának megenged.

Az ebédnél a szomszédom figyelmeztetett, hogy: *ne siessen úgy, úgyse gyujthat rá!* Ez az észrevétel komorrá tett és elvette a kedvemet az ebédől. Igaz. Miért eszik az ember, ha rágyujtania sem szabad? Az evés magában véve unalmas és prózai dolog. A füstölés, mely utána következik, az adja meg az igazi savát-borsát az ebédnek. Valószínű, hogy a dohányzás ártalmas dolog, de a ki nem dohányzik és soha sem burkolta magát jóízű lakoma után a saját füstfelhőjébe, mint egy olimpusi Jupiter, bizony az sajnálatraméltó és tökéletlen férfi.

A nikotin-szomjuság gyötrelmei azonban nem kezdődnek mindjárt. Pedig épp olyan fizikai szenvedést okoznak, mint a rendes éhség és a rendes szomjuság. Másnap az ember már okoskodik, hogy egy szivar nem a világ, hisz ez nem olyan, mint az alkoholista állapota, melyben egy pohár bor is elegendő a berugásra, tiz-tizenöt szivart elszívó szivaros embernek meg se kottyan az a szivar, a melyet ebéd és az a második szivar, a melyet vacsora után elszív. És felnőtt ember létükre nem szégyellik magukat sokan, mint a gyermekek, titokban, loppal, megengedni maguknak ezt a bizonyos két szivart. De a doktor ezt karaktergyöngöseségnek tartja és az ilyen embert semmibe sem veszi. Százszor is fülibe rágja a betegnek, hogy ez a hely nem *mulatórium*, hanem *szanatórium*. Így tehát szót kell fogadni vagy el kell távozni és a kirugó ember szégyenkezve visszatér a rendhez s az a vége, hogy egy hét múlva eszébe sincs szivarozni.

A szeszes italoktól való tartózkodás korántsem esik az embernek olyan nehezére. Legalább a mi engem illet, rögtön át tudtam térni a mértékletességre, a nélkül, hogy bármiféle temperencler-egyesületnek hűséget esküdtem volna. És most férfiúi mivoltomból kivetközve, kezemben szivar helyett tejesköcsöggel, mögöttem cigánybanda helyett kakukbandával, fekszem a marillai fenyveserdőben és hallgatok az erdő zugását.

- Nézze csak, doktor ur, - szólok az igazgató urnak, mikor az erdőben végzett körsétájában hozzám érkezik. - Nekem egész életemben testmozgást ajánlottak és most maga ide rögzít ehhez a sátorhoz és kényszerít, hogy az egész napot itt heveréssel töltsen. Megfelel ez az én kurámnak?

- Azt akarom, kérem, hogy meghizzék.

- S ez az eljárás célra vezet?

- Az eljárás nem az én találmányom. Ugyanezt a módszert követik, mikor a hizó disznót ölba zárják. A legelőn szaladgáló disznó soha sem hizik meg. A libát szintén megakadályozzák a mozgásban, hogy hizzék. Ugyanezt teszem én is önnel.

- Nem fog célt érni, doktor ur, mert a családukban nincsenek kövér emberek. Egy kövér ember volt csak, a mult század közepén, azt is megütötte a guta. Azóta óvakodunk a tulságos elhízástól.

A doktor mindazáltal nem csüggedt s velem együtt egy csomó embertársamat tudományos alapon hizlalt, mint a sertést és tömött, mint a libát. A doktor pedig vonul tovább, egy olyan beteghez, a kinek individualizmusa kevésbbé kifejtett és jobban belehajtja fejét a szanatórium igájába.

Csalódnak önök különben, ha azt hiszik, hogy az őserdőben való heverészás unalmas foglalkozás. Unalmas eleinte, mikor az ember még azt hiszi, hogy a szórakozáshoz csupán emberi társaság szükséges, de mihelyt rájön, hogy az erdő, a szellő mozgatván lombjait, micsoda fény- és árnyjátékot mivel, mihelyt meg tudja érteni azokat a különböző hangokat, melyek az erdőzugásból feléje hallatszanak, akkor már mulat, már nincs egyedül s már nélkülözni tudja az emberi társaságot.

Nem tagadom, hogy többet foglalkoztam életemben a tengernek, mint az erdőnek a zugásával. Órákon, napokon keresztül el tudtam hallgatni egy sziklás parton üldögélve, vagy egy hajó szélére könyökölve, a hullámok moraját. De mikor most tétlenségre kényszerítve, jóformán oda voltam kötözve az erdőhöz, az erdőzugásban is oly szépségeket fedeztem föl, a melyekről eddig nem volt tudomásom. Ki hinné azt, hogy a fenyőerdőnek a zugása sokkal élesebb, fenyegetőbb, mint más erdőé? Azt a hatást teszi a hallgatóra, hogy a szélvész fájdalmas sebeket kap a tülevelű fák közt és kinjában nyöszörög. Néha szinte sziszegést, jajveszékelést és fájdalmas sóhajtásokat hall az ember s mikor a szélvész keresztül vágat a fenyőrengetegen és a tölgyfaerdőhöz ér, egészen megváltozik a hangja. A tölgyfák dühösen megrázzák lombjukat s szinte egy tompa dörgés száll ki belőlük. A fenyőfák még akkor is csikorognak, mikor már csak halk szellő ingatja őket. Nem egy napot töltöttem így hanyatt fekve s hallgattam a tetőkön toványargaló vihar tombolását. Az a sok nyüzsgő állat, féreg, madár, mókus, mind egyszerre eltűnt és azt hittem, mikor az áradat hömpölygött el fölöttünk, hogy soha se látom őket többé. A mint a nap kisütött, ott kopogott a harkály, ott zengett a rigó, a pók ereszkedett le fonalán s a mókusok is rögtön megjelentek, hogy nem dobnék-e nekik mogyorót.

Valamennyinek jó vizálló és vihartartó lakásról gondoskodott a jó Isten, soha nem történt abban semmi hiba, akármilyen nagy zivatarok vonultak is el állataink fölött. Mert hát meg kell vallanom gyöngeségemet, hogy így hirtelen áttértem az állatokra, most már kitalálhatják, hogy bizony élőlények nélkül nem tudtam ellenni. Volt nekem egy harkályom, a mely mindig kopogott a hátam mögött és addig nem jött elő, míg azt nem mondtam: *szabad!* Volt öt mókusom, volt egy kakukom, volt egy fülemilém, melyet azonban soha nem láttam, de a maga idején ugyanazon a helyen rendesen énekelni hallottam. Ezek láttak engem ott heverni a sátor alatt, észrevették, hogy kenyeret, mogyorót és gyümölcsöt szívesen bocsátok a rendelkezésükre, engem tehát kineveztek isteni gondviselésnek, mennyei mannának, vagy éléskamrának, s lassankint annyira összebarátkoztunk, hogy a mókusok tenyeremből ettek és a harkály fejemről fogta le a legyeket. A pók megharagudott, mert le akartam szoktatni a légyfogásról; vegetáriánussá akartam tenni. Ezért dühbe jött s három napig bojkottált. Harmadik napon aztán egy hosszú pókszálon leereszkedett s az asztalomhoz telepedett, vagyis békejobbot nyújtott. Ennek a történetét azonban érdemes bővebben elmondani.

Az első, a kivel a fenyveserdőben hevertemben megismerkedtem, ez a pók volt.

Első nap, mikor kihevertem, leereszkedett a sátor tetejéről, egészen közel hozzám, egy szál fonálon s úgy vettem észre, hogy nézeget.

Mikor megmozdultam, fölszaladt és aznap többet nem mutatkozott. Mikor mondtam az intézettulajdonosnak, fölvilágosított:

- Eddig más feküdt a sátorban. Önt még nem ismeri, azért bizalmatlan.

Másnap, a mint elfoglaltam helyemet, a pók újra megjelent.

Lassan, óvatosan eresztette a fonalát. Meg-megállt és szemlélődött. Ugy látszik, azon tűnődött, hogy az ismerőse van-e ott vagy nem? S ha nem a barátja van ott, vajjon milyen fogadtatásra számíthat?

Nem tudtam, mit csináljak, hogy eláruljam, hogy barátságos érzülettel viseltetem iránta. Pókhöz szólni, megsimogatni, mint a kutyát, ezt sohse hallottam.

Mikor megmozdultam, följobb futott a szálon, de nem végig. Nem bujt el a sátor tetejének hasadékaiban, hanem a félutról leste, hogy nem kapkodok-e szála felé és nem tépem-e le?

Miután valószínűleg rájött, hogy semmi támadó szándék nincs bennem, újra lejobb ereszkedett, le egészen divánomig s a szálát fejpárnámhoz hozzá akasztotta.

Akkor újra megfigyelt. Most győződhetett meg csak végképp arról, hogy jó fiu vagyok és nem török ellene, tehát itt érdemes üzletet nyitni, mert sebesen dolgozni kezdett s nem egészen félóra alatt gyönyörű hálót készített, mely a kóborló legyek elcsipésére éppen a fejem fölött volt kifeszítve.

Miután ezzel a munkájával elkészült, visszavonult egy deszkarepedésbe és leste az áldozatot.

Az áldozat késett. Végre magam is meguntam a várakozást és egy kenyérmorzsát dobtam a hálóba. A háló nagyot rándult, a pók előrohant és sietve ott termett. Megvizsgálta a zsákmányt, nem tetszett neki, mert kifejtette és ledobta. Aztán a megkuszált szálakat helyreállította s visszavonult rejtekébe.

Ezzel tudtomra adta, hogy ő husevő és nem vegetáriánus.

Negyedóra mulva végre megjelent az ebéd, egy kövér légy képében. A légy megakadt, vergődött, a hálóba bonyolódott, a pók villámgyorsan ott termett, a kapálózó állatot hamarjában még jobban befonta, úgy hogy az mozdulni sem tudott s aztán ott mindjárt hozzáült a lakomához. Kiszívta a vérét.

Ez a kannibáli látvány feldühített. Mi joga szivja ki a pók a légy vérét? A legyet is az Isten teremtetten s valami rendeltetése van a földön. Valami helyet betölt s valami funkciót elvégez, a mit a természetben semmi más állat el nem végez. Ebbe a póknak semmi joga beleavatkozni. Emlékszem életemnek egy nevezetes legyére. Félelmes nagy dongó volt. S a gondviselés egy különös szerepet bízott rá. Most is borsózik a hátam, ha rágondolok. Volt egy barátom, a ki egy gaz, kegyetlen uzsorásnak a kezébe került. Önkéntes volt, sok pénz kellett neki s ezen a réven fonta be az uzsorás. Mikor a fiu nagy bajban volt, én mentem el a gazemberhez alkudozni. Mikor szívtelenségét láttam, ököllel arcul vágtam és ott hagytam a faképnél. Ő még jobban meghuzta a háló szálait. A fiu még sokáig vergődött s végre agyonlőtte magát. Most következik a légy szerepe. Az uzsorás kórház közelében lakott, a dongó teleszívta magát hullaméreggel s megcsipte az uzsorást. Rögtön orvost hivatni, erre sajnálta a pénzt. Mire elhivta, késő volt. Vérmérgezést kapott és meghalt. Ne nyugodjék békében. A csöndes részvétnek és koszorúknak mellőzése egyaránt kéretik, ime, ez volt a légy hivatása, hogy

elpusztítson egy vérszopót. Más légyre is várhat ilyen föladat... és fölemeltem a gyilkos pókra kezemet.

S ekkor a pók mintha megszólalt volna:

- Pardon, tessék várni egy pillanatra. Mi jogon avatkozik bele uraságod az én cirkulusaimba?
- Nem tűröm, hogy ártatlanul megöljön egy élő lényt.
- Szükségem van rá, hogy megélhessek.
- Egyék mást.
- A természet olyannak teremtett, hogy főképp ezt kívánom. S az én világom úgy van berendezve, hogy ehhez jutok hozzá legkönnyebben.
- Majd megmutatom, hogy nincs úgy berendezve. S engem a sors azért állított ide, hogy az ön vérengzését meggátoljam.
- Nem hiszem, hogy a sors erre éppen embert szemelt volna ki, a kinek erre legkevesebb a jogcime.
- Hogy érti ezt?

- Egy példával meg fogom világítani. Miért öli meg ön a derék, becsületes, hü tehenet? Ez az állat huzza ön helyett az ekét, tejet ad önöknek, borjut nevel s mi a jutalma mindezek fejében? Még lebunkózzák és megeszik a husát, holott önöket a természet, oly dusan ellátta enni-valóval, hogy a marha hiányát észre sem vennék. A légy nekem abszolúte semmi szolgálatot nem tesz, ostobán zümmög a világban s ha szerét teheti, csip. Végre utoléri sorsa, a pók elcsipi és megeszi. Csak igazságosnak kell lenni s a kellő szempontból nézni a dolgokat.

Öklöm lehanyatlott. A póknak igaza volt. A ki leszáll a tenger fenekére s azt a nyomorult osztrigát képes lehasogatni a sziklákról, hogy a maga gyomra számára mint csemegét föltálalja: az olyan lény igazán nem tehet más állatnak szemrehányást a kegyetlenségeért. Valóban, az osztrigaevés nélkül el lehetne az emberi faj.

Nem bántottam a pókot.

Nemcsak nem bántottam, hanem megbiztam egy kuktát, hogy a konyhában fogjon egy tucat kövér legyet s minden ebéd után nekem szolgáltatassa át. Így megrakodva vonultam föl erdei sátramba és megkezdtem pókom eltartását.

Első nap kiszítt két legyet, a harmadikat elhurcolta a deszkahasadékba s valószínűleg eltette vacsorára. Mikor a negyediket beledobtam a hálóba, előjött, kifejtette és eldobta. Ebédjén túl volt, vacsoráját már biztosította, úgy látszik, a holnappal nem törődött. Vagy már kitapasztalta, hogy a légyhus nem áll el huszonnégy óráig, a jégsekrény nem lévén kitalálva a pókok világában.

Negyedik nap már úgy megszokta az etetést, hogy mikor megérkeztem, már előfutott s a háló közepén várta a koncot. Soha sem evett többet kettőnél, a harmadikat már a kamarába vitte. Lehet, hogy egyebet is kosztolt, erre nem tudtam pozitíve rájönni.

Két hét nem telt bele, pókom akkora hasat eresztett, mint egy háziur. Legalább kétszer akkorára nőtt, mint a mekkora eleinte volt. Nem is csodálom: a konyhán hizott legyek valami pompás, jóízű falat lehettek.

Egy napon megtörtént, hogy pókom átveszi az első legyet, de csodák-csodája, nem eszi meg, hanem csak megkóstolja, aztán elkezdi izgatottan szaladgálni, végre kifejti a legyet a szálak közül s ledobja. Mondhatom, hogy majdnem a szemem közé vágta.

Ugyanigy tett a második, a harmadik, negyedik, tizedik... az egész tucat léggel.

- Micsoda legyeket adott maga nekem máma? - kérdeztem este a kuktától.

A kukta szájtátva nézett rám.

- Hát észre tetszett, venni? Én azt hittem, mindegy, csak légy legyen.

- Nekem mindegy, de a pókomnak nem mindegy. Hozzá sem nyult.

- Finnyás bestia! Tetszik tudni, délben a torkom fájt, hát feléje sem néztem a konyhának s a legyeket is az én szobámban fogtam.

- Szóval, nem a konyhai, cukron és véren hizott legyek voltak, hát nem kellettek neki, annyira el van kényeztetve. Megállj háziur, majd lesoványodol!

Három napig nem hoztam neki ebédet. A harmadik napon már nem várt a hálóban, hanem rejtekébe vonult s mikor a fönnakadt erdei légy megremegtette a szálakat, bizony kirohant őkelme s lefűlelte az áldozatot. Most már ez is izlett neki.

Mikor elutaztam Marilláról, a pókot átadtam annak, a ki a sátrat utánam elfoglalta, nem tudom, mire mentek.

AZ ÁLLAPOT SÜLYOSODIK.

Beteg lettem és a toll kihullott a kezemből. A laikus nem is sejti, hogy ez dupla csapás egy íróemberre nézve. Az író a tollával a kenyerét is keresi, meg az élvezetét is szolgálja. Ha nem képes írni, egyszerre csak kopogtatnak az ajtaján s bebocsátást kér a nyomoruság. De a ki ez ellen föl van készülve, a mennyiben anyagilag egy kissé biztosítani tudta magát, azt egy másik csapás éri: elveszíti életének örömeit, az alkotás gyönyörűségét. Mindazok a csodás világok, a melyeket tolla segítségével megteremthet magának, egyszerre elsüllyednek. Azok az alakok, a melyek lelkéből kirajzanak: a hősök, a szenvedők, a királyok, a becsületesek és a gazemberek, a kikkel tetszés szerint bánhatnak, a kik körülötte sorakoznak engedelmesen, mint a rabszolgák, várván az ő parancsait. A beteg író úgy fekszik ágyában, mint egy száműzött király, vagy mint az Olimpusról kitalált isten. És nem kell nagy írónak lenni ahhoz, hogy valakinek ilyen érzései legyenek. A legközepesebb író is élvezi a maga alkotását, ha nem is kapja meg a jelenkor tapsát és ha nem is biztos az utókor hálája felől. Vannak írók, a kik egész életükben sem irtak tiz figyelemreméltó sort és mégis boldogok és örülnek a maguk működésének. Nagy gyönyörűség ez és nagy fájdalom, ha az ember tehetetlen és nem élhet hivatásának.

Engem is eltiltottak az orvosok a munkától. Hiába mondtam, hogy agyvelőmnek a kerekeit úgy sem tudom megállítani s ha már ezek mozognak, hadd irjam le, a mit a gépek produkálnak: nem tágitottak. Azt állították, hogy el vagyok fáradva s ki kell magamat fogni a hámból. Beosztották szépen az időmet, hogy mikor egyem, mikor sétáljak, mikor aludjam. Bár abban is intézkedtek volna, hogy mit álmodjam. Az eltiltott munka álmomban keresett föl. Nyakig ültem a tragédiákban és a regényekben. A lábam ujjai közé is író tollakat fogtam és folyton tárcákat irtam. A mire ébren vágytam, azt cselekedtem álmomban. És milyen tehetségnek álmodtam magamat! És milyen sikereim voltak! Mikor aztán fölébredtem: még fehér vánkossom is forró volt izzó fejemtől és sokáig tartott, a míg álmaim izgalmát le tudtam csillapítani.

Különös dolog az, mikor az ember hónapokig fekszik egy szobában s lassankint annak minden egyes porcikájával bizalmas ismeretségbe jut. Csodálatos, hogy mennyi új pontot fedeztem föl abban a szobában, a melyről azt hittem, hogy rám nézve semmi újat nem tartalmaz.

Mindig bosszankodtam a szobafestők által kultivált ostoba és sablonszerű fali cirádákban, melyek művészietlenek, sőt gyakran izléstelenek. Mikor így huzamos ideig feküdtem az ágyban s tekintetemet a falra meresztettem, vettem csak észre egy egész csomó alakot, melyet e falfestékek ábrázolnak. Azelőtt azt hittem, hogy az egész szoba káposztafejekkel vagy rózsákkal van telepingálva s csak most láttam nagy bámulattal, hogy bontakoznak ki emberfejek szakállal és a nélkül, női alakok, álarcok, majompofák, szélről meghajlitott erdők, magasba szálló léggömbök, kecses pózokban álló táncosnők. Sőt ezek közt az egyes alakok között még összefüggést is tudtam létesíteni, a miből egész jelenetek kerekedtek ki szobám falán. Lehet, hogy a hiányzó vonalakat fantáziám mázolta oda, de valóság, hogy tarka-barka figurák lebegtek előttem. Azóta respektálom a szobafestőket és egyszerű patronmunkájukban is tudok érdekeset találni.

Egyszer az orvos eltiltott az olvasástól is, mert unalmamban annyit olvastam, hogy mind a két szemem meggyuladt. Még akkor nem tanultam meg betegnek lenni s azt hittem, muszáj valamivel foglalkozni, különben a huzamos ágyban fekvést nem bírom ki. Azt kérdeztem tehát az orvostól, mivel pótoljam az olvasást?

- Ugy-e, szokott a gyermekeknek is írni? - mondá ő.

- Szoktam.

- Hát akkor törje a fejét valami könnyű gyermekregényen. Ilyesminek a meséjét próbálja kikomponálni.

(Nem rossz, gondoltam magamban, a doktor azt hiszi, hogy a gyermekeknek könnyebb írni, mint a felnőtteknek.)

- Mondja csak, doktor ur, szokott ön gyermekeket is gyógyítani? Ugy szórakozásból, mikor pihenni akar?

A doktor nevetett.

- Dehogyan szoktam! Az külön tudomány és épp oly nehéz, mint felnőtteket gyógyítani.

- No lássa, épp így vagyunk mi a gyermekregényekkel.

Hanem azért találtam magamnak témát, a min elmulattam, a nélkül, hogy tulságosan föl-izgatott volna. Egyszer azt olvastam az újságban, hogy Kiss József negyven éves írói jubileumát készül megülni. Erről aztán eszembe jutott egy évekkel ezelőtt szövögetett tervezgetésem, hogy mit csinálnék a pénzzel, ha én dusgazdag ember volnék? Ezt a tervezgetést most a betegágyban újra végigcsináltam.

Abból indultam ki, hogy kivándoroltam Amerikába. Egy napon a Misziszippi folyón utaztam s a hajón volt Morgan milliomos egyetlen leányával. Mindnyájan a födélzetén sétáltunk. Hirtelen ciklon keletkezett s a kisasszonyt belefujta a vízbe. Lerugtam a cipőmet, ledobtam a kabátomat s egy gyönyörű *fejessel* a kisasszony után ugrottam. Hosszu haját megragadtam s kiusztam vele a Misziszippi egyik pusztaszigetére. A hajóról nem tudtak utánunk jönni csónakon a nagy szélvihar miatt, sőt a gőzhajót magát is tovasodorta az orkán. A kétségbeesett apa csak három nap múlva kötött ki a pusztaszigeten, egy mentő-expedíció élén. Azalatt én a kisasszonynak kunyhót építettem, a melynek ő volt egyetlen lakója, míg én, mint egy hűb, az ajtaja előtt feküdtem, hogy a vadállatok ellen megvédelmezzem. Mikor a leányt hiány nélkül átadtam apjának, levetette záchfeliciáni ábrázatát, melegen megrázta a kezemet, mialatt egy tizezer dollárról szóló csekket akart rázatlanul maradt másik kezembe csusztatni. Én azonban figyelmeztettem őt arra, hogy európai gentleman vagyok és az európai gentleman oly számár, hogy ilyen esetekben nem szokott pénzt elfogadni. Ez alatt Morgán kisasszony remegve lépett az apja elé és kijelentette, hogy én a mentés alatt oly hőiesen és a mentés után oly illedelmesen viseltem magamat, hogy ő vagy hozzám jön feleségül, vagy pedig öngyilkos lesz. Természetes, én e kijelentést élénken helyesletem s a magam részéről megjegyeztem, hogy ha a kisasszony nem lesz enyém, szintén meghalok, még pedig - éhen. Morgán ur megkérdezte, hogy mi a foglalkozásom, a mire én önérzettel jelentettem ki, hogy ilyen szabásu urnak, mint én, nem szokott foglalkozása lenni, de némi sürgetésre bevallottam, hogy legutóbb az Asztor-hotelben eszcájpucoló voltam. Valószínű, hogy fiatal korában Morgán ur is így kezdte pályafutását s azért nem tartotta diszkvalifikálónak szerény, de tisztességes foglalkozásomat, különösen, mikor hozzátettem azt is, hogy becsületem épp olyan fényesen ragyog, mint az általam kipucolt eszcájp. Mit cifrázzam a dolgot. Morgán odaadta a leányát feleségül s vele fele jövedelmét, vagyis hatvanötmillió forintot évenként. A tervezgetés aztán tulajdonképp itt kezdődött s ez volt a kedvelt foglalkozásom betegségem alatt. A hatvanöt millió forint el- és beosztása. Eltöltöttem vele az időt, a nélkül, hogy kifárasztott volna, szóval éppen beteg embernek való mulatság volt.

A terv egyik pontja volt a legtöbb budapesti szobornak lebontása és helyettük ujaknak állítása. Egy másik pontja egypár írónak évi apanázst adni, hogy ne írjon. Voltak viszont írók, a kik azért kaptak évi járadékot, hogy semmi mást ne tegyenek, csak irjanak. Ezek közé tartozott Kiss József. Tervemben ez a tétel tizenkétezer forintot képviselt olyképpen, hogy Kiss Józsefnek nem szabad semmiféle hivatalt vagy szerkesztést elvállalnia, ellenben köteles ha-

vonkint egy verset írni, ezért kap évenként tizenkétezer forintot. Mondhatom, hogy a Morgán urnak hatvanöt millió forintját gyönyörűen elköltöttem, úgy, hogy december huszonötödike körül már a *Pióca* című koronatakarékpénztárhoz kellett fordulnom segítségért. Napokat tudtam eltölteni jahtom tervrajzával. Ujabb napokat budapesti palotám berendezésével. Megjegyzem, hogy e palotát a Gellérthegyre akartam építeni, a hová saját gőzsiklómon jártam volna föl. Minden városrész közepén megvettem egy csomó házat, leromboltam és parkot csináltam a helyükbe. A Dunából egy külön csatornát vezettem ki Dunakeszi irányában, keresztülvittem Budapesten és Promontornál vissza a folyamba. Budapestből gyönyörű vizivárost csináltam. Azonkívül Debrecen alá vezettem a Tiszát s oda állítottam a harmadik egyetememet is. Igazán nagyon sajnálom, hogy ez a Morgán-féle házasságom nem jött létre; meg tudtam volna mutatni, mit tesz az, tisztességes milliomosnak lenni. Velem Rooseveltnem komiszkodott volna. De igazán mondhatom, hatvanöt millió forint alatt nem érdemes hozzáfogni a dologhoz.

Betegségemnek egyik sajátsága, hogy nem eszem, minek következtében szörnyen kiéhezem. Az éhség kinjai marcangolnak és még sem tudok lenyelni egy falatot sem. Valóságos paroxizmusig menő éhség fog el. Nem tudok egyébre gondolni, mint evésre s vad gyönyörrel olvasgatom a szakácskönyvek izletes leírásait. Ha a szememet lehunyom, csak evésről álmodom, ébren pedig újra belemerültem egy gyermekkori tervembe, mely hajdanában évekgi gyönyörködtetett.

Nyolc esztendőn keresztül jártam a piaristák városház-téri gimnáziumába a Kossuth Lajos-utcán végig. Utam mindennap négyszer (mert akkor még délután is jártunk iskolába) elvitt a főváros legelső fűszerkereskedése mellett s én mindannyiszor megálltam a kirakat előtt, hogy gyönyörködjem a mesebeli nyalánkságokban és izletes ennivalókban, melyek utolérhetetlen messzeségben lebegtek a szegény diák előtt. A tengeri halak, hentesneműek, cukrozott gyümölcs, sziriai füge, kaliforniai szilva, szultánkenyér, befőttek pazar tömege előtt vágyó szemekkel álldogáltam s miután ez az Ezeregy-éjbeli látvány sokszor izgatta fantáziámat, ebből a következő történetet kerekítettem ki:

A német nyelvből szekundára felelvén, kinos töprengések közt ballagtam hazafelé s elbujtam egy sötét udvari szobába, hogy keservemnek szabad folyást engedhessek. Ekkor a fal meghasadt, fehér ruhában a jóságos Majmuna tündér lépett eléem és így szólt:

- Gyermekem, vigasztalódjál. Azért, hogy a németből szekundát kaptál, még igen kiváló ember lehet belőled. Én, mint arabs tündér, szintén nem tudok németül, mégis Mohamed hetedik paradicsomában egészen jó, sőt előkelő pozícióm van. Tudom azonban, hogy téged továbbra is gyötörni fognak a német nyelvvel. Ezen nem segíthetek. Hogy tehát fájdalmaidat némileg enyhítem, egy becses ajándékot adok neked. Fogadd ime ezt a zöldköves aranygyűrűt, ha a követ befelé fordítod, láthatatlan vagy, Isten veled!

A tündér elszállt, a gyűrű pedig ott ragyogott az ujjamon. És mit gondolnak önök, mire használtam ezt az engem láthatatlanná tévő gyűrűt? Arra, hogy mindennap beültem az említett fűszerkereskedés kirakatába és ott rettentő pusztítást vittem véghez. És a kirakat előtt fagyoskodó kis diák álmai újra visszatértek hozzám most betegségemben. Mint kiéhezett ember, megint csak ott ültem a dus kirakatban és fogyasztottam az izletes holmit.

Megjegyzem még a következőket: Ugyancsak a Kossuth Lajos-utcában pár lépéssel a fűszerkereskedésemtől volt egy bank- és váltó-üzlet. Ennek a kirakata tele volt arany- és ezüstpénzzel s papirbankóval. Sose jutott eszembe, hogy mint láthatatlan ember, ebbe a kirakatba vegyem be magamat! Soha sem állottam meg diákéveimben a pénzember boltja előtt. Igaz, hogy a pénzneműek is hasonló közömbösséget tanusítanak irántam: kevesen keresnek föl s csak rövid látogatásokat tesznek nálam.

A KORAJAC PARANCSNOKA.

Én mondom tinéktek: a betegek köztársaságának egyik előkelő tagja, hogy csakis ebben a birodalomban van testvériség és szeretet.

Az egészséges ember mind önző. Az egészséges ember csak önmagával törődik, csak önmagával foglalkozik. Az egészséges ember gyönyörködik a bőre színében, a szeme fényességében, melle domborúságában és dereka karcsúságában. Elbizakodott, nem fél senkitől, kiméletlen mások iránt s félrelöki utjából azokat, a kik akadályul állnak előtte.

Milyen más a beteg emberek köztársasága! Ennek határain belül szeretet uralkodik. A beteg emberek részvétellel viseltetnek egymás iránt, támogatják egymást. Ugy tekintik magukat, hogy egy közös, gonosz sorsnak az üldözöttjei. A betegségben megtalálták a közös zsarnokot, tehát együtt éreznek s a küzdelemben összetartanak.

De egyet mégis bevallok: a mi szívünk mélyén elrejtve is él egy nem egészen barátságos érzés beteg társunk iránt s ez az a gondolat, hogy *talán ő betegebb, mint mi*. Szinte reméljük, hogy betegebb. Testvéri érzésünknek iránta: ez az alapja.

Oh be sokszor megfigyeltem ezt, mióta több nagyhirű szanatóriumnak oszlopos tagja vagyok. Elég bolondul teszem, mikor a helyett, hogy egészséges emberek közé mennék gyógyulni, a betegségeknek egy valóságos muzeumába huzódom. Olyan helyre kéne mennem, a hol csupa virágzás minden, nem pedig egy olyan kis sarokba, a hol sokszor az egész intézet nem képvisel ötvennapit életet.

Ime, most is micsoda gyönyörű zugból nézem a világot. Fejem fölött egy pálmafa, mintha széles leveleivel annak a fehér vitorlának integetne, mely odakint, a messze tengeren, a korzikai partok felé siet. De én nem az örökkévaló tenger zugását hallom, hanem egy haldokló ember köhögését valami szomszéd sátorban.

Ezzel a köhögő emberrel már sokat beszélgettünk. A szanatóriumnak egyik legfőbb szabálya ugyan, hogy vendégei a betegségükről ne beszélgessenek egymással. De ezt nem tartja meg senki. Miről beszélgessen az ember, ha nem a bajáról? Mint a számító, ravasz kigyók, csuszkálunk egymás körül, míg végre mindegyikünk kipuhatolta a másiknak a baját. Most már természetesen a legnagyobb mértékben gyógyítgatjuk egymást mi, a kik magunkat meggyógyítani nem tudjuk.

Az idő elég rossz, sok a hideg, sok az árnyék, az eső, s kevés a napfény. Azért az intézet rosszkedvű. Mikor egy új beteg érkezik, mindenki dühöng. Hát ez is részt akar a napfényből? Már megint kevesebb fog ránk jutni, ha ez is osztozkodni kíván.

Egy napon egy negyven-negyvenöt esztendő ember jelent meg a szanatórium ebédlő-termében. Érdeklődéssel fordultunk feléje, mert rögtön láttuk rajta, hogy tengerész: az arcszínéről, a magatartásáról, a modoráról. Az orvos azután azt is elárulta, hogy orosz tengerész.

Eleinte meglehetősen gyűlöletet keltett, mert ő volt az, a ki ezt az átkozottul drága intézetet, szinte irigylésreméltó alapossággal, legjobban ki tudta aknázni. A palota tetején volt egy üvegház. Nem virágok, hanem betegek számára. Korán reggel ezt a helyet érte legelőször a nap. Huszonnégy óra alatt az orosz ezt már fölfedezte s ott feküdt azon a kis verőfényes ponton, egy csepp kis napsütötte kuckóban. Egész napi mozgolódását a nap szerint igazította s hol előlről, hol hátulról szivattyuzta magába a világosságot; egyszer a szemén keresztül eresztette be, másszor a tüdejébe szivta, azután meg a bőrén át bocsátotta be. Elsőrendű szakértő volt, napkura tekintetében.

Egyszer Turgenyev *Bazaroffját* látta nálam, elkérte s ezen a réven megismerkedtünk. Pedig nem volt neki szabad ismeretséget kötnie, mert a mint beszélt, rögtön köhögött. Egyszer aztán

említettem neki, félig tréfásan, hogy ő a legügyesebb ember a betegek közül a szanatórium kihasználása tekintetében és hogy e tulajdonságával közfeltűnést és irigységet keltett az intézetben. Nevetett.

- Hja, uram, ne csodálkozzék, ez az önfentartási ösztön. Ha nem így tennék, már régen elpatkoltam volna. A testem minden tehetsége odairányul, hozzátehetem, hogy sokszor öntudatlanul is, hogy az életemet meghosszabbítsam. És e cél elérésére semmi kicsiséget nem hanyagolok el. A mi pedig a melegség és a fény iránt való érzéket illeti, ezen se csodálkozhatik, ha meggondolja, hogy milyen hideg országnak a szülöttje vagyok.

Észak felé tekintett s észrevettem, hogy a rettentő orosz hideg gondolata szinte összeborzongatta a testét. Mély lélekzetet vett, a mi, úgy látszik, szintén a testi programjához tartozott, mert mintha a balzsamos, déli levegővel egyszerre tele szivta volna magát. Azután halk hangon folytatta:

- Senki se tudja Európában, hogy mi a hideg. Csak az orosz ember. A sarki-tenger jégágyban született szélvésze szabadon kóborol végig a mi országunkon, nem tartóztatja föl semmi. Vad ugrásokkal siet végig azon az irtóztató pusztá sikon. Egyetlen hegylánc sincs mérhetetlen területen végig, a mely belekapaszkodnék és meglassítaná futását. Ennek vagyok én az örökös száműzöttje. Nem állom az orosz pusztaság levegőjét és időjárását.

Köhögni kezdett és abbahagyta a beszédet. Megsajnáltam és én vettem át tőle a szót. A nap odábbfordult, az árnyékok nagyobbodtak, a fényfoltok apadtak. Csengetett a szolgálknak, azok fölkapták a kerevetjét s a legközelebbi napfolton letették. Kinyújtózkodott és melengette tagjait. Minden pórúsán szíttá be a napot. Látszott rajta, hogy azt számítja magában: hátha talán ez is meghosszabbítja az életét két hónappal.

Egyszer valami olasz lapban fölfedeztem, hogy a *Jalta* nevű orosz hadihajó a génuai kikötőbe érkezik és megmutattam neki. Megkérte az intézet igazgatóját: engedje meg neki, hogy Genuába menjen az orosz tisztek meglátogatására, de nem engedték meg. Nagyon kellett vigyáznia magára.

- Fájdalom, nagyon drága beteg vagyok, rendkívül ügyelnek rám, - szólt keserű mosollyal, mikor elpanaszolta a dolgot. - Pedig nehezen viselem az egyedüllétet és szeretnék már különösen bajtársaimmal találkozni. Tudja, szívesen türnék mindent, csak legalább az a reménység kecsegtetne, hogy száműzetésem egykor véget ér s én meggyógyulva hazatérhetek. Mert az mégis abszurdum, hogy valakire csak a saját hazája levegője legyen gyilkos.

Azonban ő irt a *Jalta* tisztjeinek s egy napon három orosz tengerésztiszt beállított a szanatóriumba. Én is megismerkedtem velük s miután éppen kiránduló-napom volt, visszakísértem őket Genuába, természetesen betegünk nélkül, a kinek otthon kellett maradnia. Ekkor tudtam meg, hogy kicsoda tulajdonképpen ez az én szomorú muszkám. Nem csoda, hogy annyira fázott: nemcsak az orosz hideg marta őt, hanem a hivatása is olyan helyhez kötötte, a hol még a tenger is befagyott. Hosszu éveken keresztül a vladivosztoki hajórajnál tett szolgálatot. Ott fent északon cirkált, a hol örökkön-örökké a Béhring-szoroson keresztül dől a sarki hideg dél felé. Pedig előkelő, dus gazdag család sarja volt, változtathatott volna sorsán. De nem tette, mert tengerész-életét a rajongásig szerette s inkább teljesített szolgálatot az alaszakai partokon, jégkéregtől bevont fedélzeten, mint hempergett a cári udvar elpuhult, cifra katonái között, a péterhofi bálokon és a pétervári játéklarlangokban.

Az 1900-iki kínai boxerlázadás alkalmával ő volt a parancsnoka a *Korajac* nevű kisebb orosz hadihajónak, mely az orosz tengerészet történetében bizonyos hírnévre tett szert. Ezeknek az apró hirneveknek, sőt a nagy hírességeknek is a japánok azóta alaposan véget vetettek, Csemulpónál ötven esztendőre hullámsírba eresztvén az orosz vizi dicsőséget. Ebből azonban nem az következik, mintha az oroszok legutóbbi nagy világháborúikban gyáván viselték volna

magukat. A cifra ruhájú generálisok megtépve, rongyosan másztak ki az ügyből és szürkén, kompromittálva állnak a történelemben, de a kopott, éhező, névtelen közkatonák megállották a helyüket s nincs okuk szégyenkezve visszatekinteni a nagy eseményekre. A vezetés, a szervezés, az adminisztráció, az ellátás gyalázatos volt. A legtöbb ember lopott elől-hátul, a hol csak érte. A hivatalos Oroszország úgy a katonai, mint a polgári teljes tehetetlenségével tündöklött, de egyesek, egész csapatok hősieken megtették kötelességüket s bátran meghaltak azon az utálatos mészárszéken, a hová őket a gonoszság hurcolta...

A *Korajac* parancsnoka, ez az én beteg barátom is, egy ilyen hős volt, a ki pályafutását 1900-ban kezdte, mikor az európai nemzetek egyesült csapatai Peking ellen vonulva, megrohanták a takui erődöket. Az ostrom azon kezdődött, hogy a különböző nemzetek hadihajói éjjel két órakor hozzáfogtak az erődök bombázásához, a mit a kínaiak viszonoztak. E hajók közt volt a *Korajac* ágyunaszád is, az én oroszomnak, Lodzsин sorhajóhadnagynak vezetése alatt. A kínaiak oly szerencsésen viszonozták a tüzet, hogy a *Korajacba* becsapó legelső gránát, Lodzsint kivéve, megölte vagy harcképtelenné tette az összes tiszteket és megsebesítette majdnem az egész legénységet. Ez a gránát egyuttal úgy csapott a gőzkazánba, hogy az is szétrobbant s ez okozta a legnagyobb bajt. A gőztől és víztől leforrázott legénység üvöltve nyargalászott a fedélzeten, Lodzsин maga is össze volt égve, félszemére jóformán megvakult, de azért föltápászkodott, revolverét kezébe vette és rendet csinált a legénység közt, mely félőrülten ugrált a Peihó hűvös vizébe. Egymaga rendbe szedte a hajót, megszüntette a pánikot, az ágyukhoz állította a megmaradt legénységet s egész éjjel folytatta a tüzérharcot a Taku-erőddel. Az erőd puskaorraktárát is a *Korajac* ágyui robbantották föl. Mikor ez megtörtént és a kínaiak sietve kiűritették a várat, csak akkor engedte meg Lodzsин, hogy a *Korajacról* a szomszéd hajóknak azt szignálják: *Bajban vagyunk, segítséget kérünk.*

Az idegen tisztek elszörnyedtek, mikor a *Korajac* fedélzetén megjelentek.

Ilyen hősi lélek lakott ebben a szegény szenvedőben, a kit ott a szanatóriumban a szolgák az egyik napsugárból a másik napsugárba toltak. A mostani bajának első csiráját is bizonyára onnan hozta.

...Éjjel az idő nagyon hidegre fordult Genuában s én másnap korán reggel haza utaztam a szanatóriumba. Utközben jól megfáztam, befűtettem tehát a szobámat és lefeküdtem az ágyba.

Nagy eseményre ébredtem föl: Hóvihar dühöngött odakint. Bizony ez nem olyan ritka dolog a Riviérán, mint azok hiszik, a kik ezt a vidéket csak a fizetett reklámokból ismerik. Jól felöltöztem s kirohantam az erkélyemre, hogy a ritka látványosságban, a hóviharban hajlongó pálmáiban gyönyörködjem.

Egyszerre csak a szanatórium előtt levő térre három férfi rohan, a kik vidám kiáltozások közt hógolyókkal dobálták egymást. Az egyik az intézet kocsisa volt, a másik Baptiszt, a pincérgyerek és a harmadik, képzeljék, ki volt a harmadik, Lodzsин!

Kiskabátban, hajadonfővel, de kipirult arccal, mint egy örült fickándozott a hóban. A mint engem meglátott, hatalmas hangon, mintha a *Korajacot* kommandirozná a takui ágyutüzben, fölkiáltott:

- Előre! jöjjön le játszani! Leirhatatlan, isteni dolog! Öt év óta nem láttam havat!

Ezzel hóval telt két markát szájára csapta, láttam, hogy egy csomót lenyelt belőle... A következő pillanatban megjelent az igazgató, az orvos és Lodzsint szobájába hurcolták.

Vagy tiz napig ágyban feküdt a multság után. Mikor meglátogattam, így szólt:

- Nagyon sok rezervanapom volt már takarékpénztárba elrakva, hát vagy két esztendőre valót elmulattam belőle. Lássá, ez az én lumpolásom. Nem tehetek róla, mikor a havat megpillantottam, megbolondultam.

ANGOLOK A SZANATÓRIUMBAN.

Este rosszul voltam és nem mentem le a közös ebédlőbe vacsorálni. Éjjel nem tudtam aludni. Lámpát gyújtottam és olvasgattam. Az intéző körök ezt már észrevették, s reggel nyolc órakor bekopogtatott hozzám az orvos: mi bajom?

A szanatóriumban ugyanis nem szeretik a beteg embereket. Legjobban kedvelik az előkelő unatkozókat, a kiket mindenféle képzelt baj gyötör. Azokat se vetik meg, a kik csak divatból töltik a tél egy részét a Riviéra egy fölkapott helyén, a hol jó társaság szokott együtt mulatni. Ezeket az alakokat kellemes kezelni és felelősség nélkül lehet gyógyítani. Az igazi betegek azonban csak terhére vannak a szanatóriumnak.

Innen magyarázható az orvos buzgósága. Attól tartott az igazgatóság, hogy komoly fordulat áll be a betegségemben. Miután azonban látta, hogy valami altatószerrel segíteni lehet rajtam, áttért a napi események elbeszélésére.

Ezek közt az volt a legfontosabb ujdonság, hogy még ma egy kiváló vendéget kapunk, még pedig egy angol admirálist. Az admirális valahol az amerikai szárazföldön valami lázbetegséget szedett magába; s attól óhajt megszabadulni az olasz Riviérán, hol oly méregdrágán osztogatnak napfényt és levegőt. A mit okosan tesznek, mert ha olcsón adnák, nem venné meg senki.

Délben figyelmeztettek, hogy nézzek bele az intézet magas terrasszára állított messzelátóba. Látni fogom a *Hekaté* angol páncélos hajót, mely most vet horgonyt. Belenéztem és láttam a következő jelenetet: a hajó egy nagy csónakot eresztett vízre, a csónakba tiszt szállt, egyet közülük néhány matróz vitt. A csónak tizenkét evezőssel megindult a szanatórium felé. Ez hozta a mi angol tengernagyunkat.

Az intézetben meglehetősen izgatottsággal nézték a jelenetet és várták a vendéget. Hogy a tengerészek között van bizonyos nemzetközi összetartás, abból láttam, hogy Lodzsin, az én orosz hajóskapitányom és még egy olasz tengerésztiszt, szintén a szanatórium vendége, egyenruhába bujt, kardot kötött és úgy várta az admirálist, mintha csak neki is valami főlebbvalója lett volna.

A csónak kikötött a szanatórium kis öblében. Egy széket vittek le, az admirálist ráültették s négy matróz fölhozta a széles, fehér lépcsőkön, melyeknek alsó része a vízbe nyult. A főtiszt elég rossz bőrben volt, borotvált arca sok kiállott szenvedés nyomait mutatta. Szeme körül fekete karika huzódott. Tekintete fénytelen, a szeme fehére sárga volt. Az igazgató levett kalappal üdvözölte s fölkiérte loggiás két szobájába. A szanatórium tengerészei katonás szalutálással üdvözölték, melyet az admirális nem katonás kézlegyintéssel viszonzott. Egy fiatal tiszt ott maradt vele, a többiek visszatértek a *Hekaté*ra.

Az angol eleinte nem nagyon mutatkozott. Egy hétig csak a loggián láttuk üldögelni, s a balzsamos levegőt élvezni. Egy hét múlva kezdett lejárogatni a kertbe. Jobbfelől fogta az orvos, balfelől a vele lévő tiszt, csak így tudott menni. Pár nap múlva már csak egy ember fogta. Nemsokára rá botra támaszkodva már maga is tudott menni. Állapota szemlátomást javult.

Tengerész létére furcsa ember lehetett. Erős barátja a szárazföldi gyönyörűségeknek, még pedig a legszelidebb és a legártatlanabb gyönyörűségeknek. Az első hét végén ugyanis a *Hekaté* csónakja újra kikötött a szanatórium előtt és a tengerészek vagy tiz cserép virágot hordtak ki belőle. Még pedig rózsát, bimbójában. Az egészet a loggián helyezték el. A második hét vége felé az admirális a szanatórium kertjében egy szögletet bérelt magának s nagy bámulatunkra a rózsáit sajátkezüleg kiültette. Látszott, hogy nagy passzióját találja a

kertészkedésben. Megtudtuk, hogy e rózsák a hajóról valók, s az admirális ott is maga ápolja őket. A kísérő tisztje egyszer mosolyogva mondta Lodzsinnak, hogy ha a *Hekátén* az édesvíz fogytán volna, a tengernagy bizonyára inkább magától vonná meg, mint a rózsáitól.

Az angol ember különben is rendkívül exkluzív. Hát még az angol admirális, korlátlan ura egy hajórajnak, mely talán egy egész világrészt tart brit uralom alatt. A mi admirálisunk nem ismerkedett meg senkivel, pedig mint a virágültetésből láttuk, soká szándékozott itt maradni. A kísérője azonban fiatalember volt, és - brit büszkeség ide, brit büszkeség oda - mégis csak szükségét érezte annak, hogy néha leereszkedjék a kontinentális patkányokhoz. A vacsorát többnyire velünk költötte el. Ő tőle aztán megtudtunk egyet-mást a parancsnokról.

Az admirális ezt a lappangó, gyilkos betegséget a Panama-csatornánál szerezte. Ezt a csatornát most tudvalevőleg az amerikaiak ássák, miután Franciaország belebukott a vállalatba. Irtóztató gyilkos, költséges munka, melybe csak egy olyan tőkegazdagország foghat bele kockázat nélkül, mint az Egyesült-Államok. Az öldöklő levegőben, mint a légy, úgy hullanak a munkások. Ezer közül átlag kétszáz meghal évenként. Igaz, hogy rengeteg pénzt keresnek, ha kiállják. A benszülöttek nem alkalmasak a munkára, csak a fehér emberek és a négerek. Itt és a délamerikai partokon töltött vagy egy esztendőt az admirális, segítvén holmi apró forradalmakat részint csinálni, részint elnyomni, a hogy az angol kereskedelem érdekei parancsolták. És ott kapott egy kis sárgaláz-féle betegséget, melyet most itt kurál Itáliában.

Mondom, az admirális segédtisztje szóba állt velünk, de ne tessék azt hinni, hogy ő talán valami nagyon közlékeny ember volt. Oh dehogy! A mi fölfogásunk az angol emberről az, hogy nem született társas-lénynek. Mert nem ugra-bugrál, mint a francia és nem mesél anekdotákat teljesen ismeretlen emberek előtt, mint a német. Sokunk előtt az angol modora nevetségesnek tetszik, mert tartózkodónak, kimértnek és feszesnek látszik. Pedig nem az, csupán más tempót tart be az életben, mint mi. Az tagadhatatlan, hogy följebb tartja magát a többi nációnál, a miben, valljuk meg, van egy kis igaza. Ha hatalmát és gazdagságát nézzük, azon se csodálkoznánk, ha még arrogánsabb volna.

Egyszer valami kocsikiránduláson, melyet az intézet a hegyek közé rendezett, szembe kerültem az admirálissal és így el kellett viselnie, hogy bemutatkozzam. Ekkor tudtam meg, hogy ez a nem magas termetű s egyáltalán nem impozáns külső alakú, szüszavú kis tengerész volt az az angol tengernagy, a ki husz kékzubonyos matróz élén Equádor állam fővárosának kellő közepén elfogta a köztársaság elnökét és hajójára vitte. A fővárosnak lehet vagy negyvenezer lakosa, de keverék vér, meszticek és mulattok, a kikről az angol egyszerűen nem vesz tudomást s akár tizezer, akár egy millió, nyugodtan belegázol a husz emberével.

Én azonban elgondoltam, hogy könnyű nekik ilyen győzelmeket aratni, mert hátuk mögött áll Angliának irtóztató presztízse, a mely fölér a világ leghatalmasabb hadseregével. S az a nyomorult indián-spanyol vegyület reszketve hajol meg az angol hideg lenézése előtt.

Apropos, hideg lenézés: a segédtiszt megjegyezte, hogy mikor az admirális ezt a kis kirándulást tette, a matrózai még csak a puskájukat se vették ki a börtökjából.

Ezen a napon az admirális meglehetősen bőbeszédű volt és sok érdekes dolgot hallottam tőle. Többek közt észrevettem, hogy a mennyire megvetette a délamerikai fajt, annyira imponáltak neki a kínaiak. A boxer-lázadás alatt volt ő is a keletázsiai vizeken s nem habozott kijelenteni, hogy mélyen röstelli azt a rablóhadjáratot, melyet az európai nemzetek Kína ellen intéztek. Szerinte Európa elfelejthetetlenül véres sérelmet ejtett a kínaiak lelken, melyért ezek előbb-utóbb erős bosszút fognak állani. Ez a bosszu már tíz év alatt bekövetkezik. Tíz év elég ahhoz, hogy Kína egy legyőzhetetlen hadsereget teremtsen magának az ő kifogyhatatlan embertömegéből s mihelyt ez a hadserege meglesz, akkor meg fogja mondani az európai hatalmaknak, hogy ezentúl nem lesz több jussuk Kinában, mint a kínaiaknak Európában. S ha

ez nem tetszik a fehéreknek, egyszerűen kiutasítja őket területéről. Mit lehet ez ellen tenni? Háborút üzeni Kinának? Egy millió katonát átvinni Ázsiába? Annak a pusztá gondolatára, hogy ez mennyi pénzbe kerül, általános lázadás üt ki Európában.

- No de bármint lesz is, - szólt az admirális - mindent megérdemeltünk, mert gyalázatosan bántunk ezzel a régi kulturájú, művelt néppel, mely a keresztény civilizáció előtt pár ezer évvel már rendes államot alkotott. A hatalmak szárazföldi katonákat küldtek ki a boxerláadás legyőzésére s ezek nem ismervén a népet, a legvégzetesebb tapintatlanságokat követték el.

És itt elbeszélte egy történetet annak illusztrálására, hogy az európai parancsnokok mily kegyetlenül kiméletlenek voltak éppen a nép legszentebb érzelmeivel szemben.

Waldersee, a német főparancsnok, hírt vette, hogy Pekingtől északra a boxerek mozgolódnak. Kiküldött egy kombinált brigádot, mely oroszokból, angolokból, németekből, egy kevés amerikaiból és egy kis csapat osztrák-magyar matrózból állott. A katonák számos falut fölverték, egy csomó gyanus csavargót főbelőttek, hadi sarcot vetettek ki, élelmiszert és téli bundákat rekviráltak a katonáknak, azonfelül minden falut, a hol fegyvert találtak, egyszerűen fölégettek. Nem tagadható, hogy az egész rendes kis rablóhadjárat volt. A katonák mindent elcipeltek, a mi a kezükbe esett és bizony a gazdag embereket egyszerűen megzsarolták. Ismertem egy francia káplárt, a ki egy faluban körülbelül három hónapig volt a parancsnoka egy kis francia őrségnek; ez a káplár ez idő alatt körülbelül háromszáz font vagyonkát gyűjtött magának... De nem erről akarok beszélni...

Egy orosz tábornok vezetése alatt a brigád megérkezik a gyanúsított városba. Egy csomó embert elfog, ötöt kínai módszer szerint lefejeztet, vagy két tucatot fejbe lövet, csupán a két vezért nem tudta elcsipni.

Akkor az orosz tábornokhoz beállt egy káplárja, a ki régóta szolgált már Mandzsuriában, értette a kínai nyelvet is. A káplár jelenti parancsnokának, hogy holmi kínai beszélgetésekből megértette, hogy a két fölkelő-vezér édesapja itt lakik a városban. A generális rögtön intézkedett, hogy az öreget hozzák be. A kiküldött orosz katonák megkötözve liferálták a vén kinaikat, a ki nem is tagadta, hogy igenis apja a két boxervezérnek. Erre a generális kidoboltatta és mindenképp kihirdette, hogyha a két vezér huszonnégy óra alatt meg nem jelenik, apjuk feje fog legördülni. A hirdetés után három órával a két fiatalember ott állt a tábornok előtt, nem tagadott semmit és kérte apjuk szabadonbocsátását.

Ha nem így tettek volna, ha apjukat cserben hagyják, ez őket egész életükre becstelenné tette volna. A szülék iránt való hála és szeretet olyan törvény, melynek megszegése egyszerűen lehetetlenség a kinaira nézve. Hatezer esztendő följegyzései vannak a mennyei birodalomnak, de arról nincs szó, hogy e hatezer esztendő alatt egy gyermek a szüleit megölte volna, vagy csak, hogy kezet emelt volna rájuk. És mit tett az orosz generális?

A két fiut lenyakasztatta, az apát pedig főbelövette.

Soha Kinában ezt elfeledni nem fogják. Egyik generáció át fogja adni az utána következőnek s borzadva mesélik egymásnak az emberek s a mese nyomán átok kél minden sárga ember ajkán s ez az átok a fehér embert sújtja gyűlölettel.

Igy beszélt az öreg admirális halk hangon, érintvén a világ összes kérdéseit. Amerikából átszállt Kinába, Kinából Ausztráliába, onnan Kanadába és mindenütt otthon volt.

És én bámultam és irigyeltem őt, mint a hogy a szegény, szürke veréb irigyli a sast, mikor az a végtelen magasságok felé repül.

Igy neveltek bennünket az angolok a szanatóriumban.

A RIPACSOS TOM TÖRTÉNETE.

A szanatórium üveges verandáján, az ugynevezett kis ebédlőben ültünk és a *nemzetközi lakomát* fogyasztottuk.

Ez a nemzetközi lakoma Petz doktor, az intézeti alorvos ötlete volt. Részt vett benne két amerikai, egy angol, egy orosz, én és a szanatórium igazgatója. Mindegyikünknek azt volt a feladata, hogy egy hazájabeli speciális étellel járuljon hozzá. Az angol csinált bifszteket, mely kívül szén volt, belül vér, az amerikaiak valami puddingot készítettek. Petz doktor orosz káposztalevest főzött, én pedig szegedi halászlével leptem meg a vendégeket. Természetesen agyba-főbe dicsértük egymás főztjét, s az est vidám hangulatban telt el.

Arról beszélgettünk, hogy miféle karriéreket lehet befutni a földi életben? Fölhozták, hogy Amerikában egy szabómesterből az Egyesült-Államok elnöke lett. Említették, hogy a szegény korzikai tüzérhadnagyocska francia császárságig vitte. Az amerikaiak előadták, hogy harminckét év előtt a Fülöp-szigeteken egy csikágói származású tengerésztisztet a benszülöttek megtettek Istennek, teljes ellátással és igen jó fizetéssel.

Cavendish barátunk, angol asztaltársunk, mindezt lenéző mosolygással hallgatta, s bármit mondtunk is, kicsinylőleg legyintett kezével. Miután valamennyien belefáradtunk a példákba, megszólalt ő.

- A legnagyobb karriért, mely a földön elérhető, a ripacsos Tom futotta be, ő britt fölségének kézkubonyos tengerésze, a *Thunderer* tizenhatezer tonnás páncéloshajó matróza, a legiszákosabb gazember mindazok közül, a kiket valaha angol gőzös a hátán hordozott.

Tom, teljes nevén Tom Roberts, temzeparti gyerek volt, a kinek apja mint fűtő egy kis vontatógőzösön kereste a kenyerét. A parton ácsorogva, koldulgatva, lopogatva, dolgoztatva nőtt föl tíz éves koráig, a mikor valami szigorubban tilalmas dologba keveredvén, apja jónak látta hirtelen beadni inasnak egy hollandi hajóra. A hajó Dél-Amerikába ment, ott kirakodván és berakodván, elvitorlázott Ausztráliába. Ausztráliából Indiába, onnan Japánba és így tovább. Csak az ötödik esztendőben akadt a hajónak olyan rakománya, mely visszahozta a Temze partjára, Londonba. Öt esztendeig tartott, a míg a mindenféle égalj alatt barnára sült gyerekből emberré kamaszodott legény visszakerült a szülei házhoz. Ekkor már úgy itta a rumot, úgy rágta a bagót, hogy az apjának, mikor látta, örömkönnyek csillogtak a szemében.

Látták volna, milyen büszkén mosolygott az öreg Roberts, mikor a hajóscsapszékben fiát bemutatta bajtársainak, s az italt fizetni akarva, Tom megfogta a kezét és így szólt:

- Apám, ez az én gondom.

Hat ember rugott be aznap a Tom jóvoltából. De hát így is való, hogy a fiatalság bizonyos föltünéssel lépjen be a hajósok világába.

Tom Roberts meg az apja úgy határozta, hogy mielőtt a fiu visszatér a tengerre, előbb hadi szolgálatba lép. Biztosra vették, hogy miután már annyi időt töltött tengeren, a haditengerészetnél is gyorsan sarzsit fog szerezni, ha pedig ezt megkapja, annál nagyobb lesz majd az előmenetele, a fizetése és a becsülete, kereskedelmi hajókon. Tom Roberts tehát újra bucsut vett szüleitől, testvéreitől, pajtásaitól, a matróz-spelunkáktól, a Temze parti ködtől, s megkezdte életét az angol haditengerészetben.

Nem lett belőle frajter, vagy káplár, a legkisebb rangra se vitte föl, mert egy javithatatlanul szákos fráter volt, a ki a döntő pillanatban a kondukt-listáját mindig bemocskolta valamivel, a mi hátravetette pályafutásában. E mellett egy afrikai partraszállás alkalmával himlőt kapott, s ez össze-visszaszaggatta az arcát. E miatt bujában még jobban az itálnak adta magát, a miből

még több inszubordináció és még több büntetés keletkezett. Mikor én mint tengerészhadnagy a *Thunderer*-en összekerültem vele, már teljesen elzüllött alak volt, a ki kórházban vagy börtönben töltötte szolgálati éveit.

És mégis, én mondom önöknek, ő csinálta a legnagyobb karriert Ó-Anglia fönnállása óta. Nagyobbat, mint mindazok, a kik a westminsteri apátságban vannak eltemetve.

Indiai szolgálatban voltunk. Hát uraim, az angol tengerész élete különben is érdekes, mert mi nemcsak parádénak cirkálunk az óceánokon, hanem komoly hivatalos kötelességből, a brit birodalom rendbentartása céljából. Mi nem azért sétáltatjuk hajószörnyetegeinket a föld körül, hogy a különböző kikötővárosokban a kormányzói bálokon flörtöljünk a szép hölgyekkel. A mi életünk tehát nem abból áll, hogy végigudvaroljuk a földgömböt, de még nálunk is csupa mulatság azoknak a tengerészeknek az élete, a kik az indiai, kelet-ázsiai szolgálatot nem próbálták.

Először is ott van a világ legkomiszabb tengere, a hirhedt tajfunnal, mely mint önök is tudják, a legveszedelmesebb tengeri vihar. Ha a tajfun előjelei mutatkoznak, a legerősebb hajó is a legközelebbi kikötőbe szökik. Két teljes tajfunon mentem keresztül életemben. Mind a kettő Anglia legszilárdabb, legtökéletesebben felszerelt hadihajóján ért. Olyan hajókon, melyeken minden az elemek sikeres leküzdésének szempontjából épült. Minden más szempont mellékes, csak egy a fontos, a hajó ellentálló képessége. A legdrágább acél, a legjobb vas, a legfenomenálisabb kötél és lánc, a legmegbízhatóbb gépek, a mit Anglia elő tud állítani. Ehhez tessék hozzáképzelní a leghozzáértőbb legénységet, százait a Tom Robertseknek, kik hátulgombolós kölyökkoruk óta a világtengereken kószálnak, s életükben többször aludtak el a zivatar üvöltése, mint édesanyjuk bölcsődala mellett. És mégis, ilyen ideális berendezés mellett is, majdnem mind a kétszer otthagytuk a fogunkat. Az egyik vihar letépte hajónk orráról a páncéltornyot, melyben egy külön gépezettel forgatható óriási ágyu van. A vihar után úgy érkezünk meg a kikötőbe, mintha a tráfalgári ütközetből jönnénk. Azóta szilárd meggyőződése, hogy angol hadihajó nem sülyedhet el, legföljebb úgy, ha előbb torpedóval levegőbe röpitik. Képzeltetik most már, hogy a vihar milyen pusztítást vihet véghez a kereskedő-gőzösök és az olcsóbban megépített hadihajók között. Mellesleg megjegyzem, hogy a mint talpra tudtunk állni, visszamentünk a helyszínére és kihalásztuk az ágyunkat, a mit a felsőbbség oly bravuros tettnek ítelt, hogy a parancsnokunk kitüntetését kapott érte. A másik tajfun hét emberéletet pusztított el hajónkon, köztük a cambridgei herceg unokaöccsét. Miután ezt minden áron meg akartuk menteni, a kísérlet közben vesztettünk még hat embert. E második tajfun után két hónapig tatarozták a hajónkat. A mibe ez a tatarozás került, azon a pénzen még husz év előtt két korvettet építettek volna. A többi tajfunról és kisebb viharokról nem beszélek, különben is messze elvinne tárgyamtól, ha az ázsiai vizeken folyó tengerész-életet akarnám ecsetelni. Csak még azt említem meg, hogy az ott szolgáló tengerészeink dupla lénungot kapnak, mert a vezetőség méltányolja a súlyosabb szolgálati viszonyokat.

Cavendish barátunk leöntötte kiszáradt torkát egy pohár rajnai borral s azután így folytatta:

- A kelet-ázsiai vizeken való szolgálat érdekességét fokozza, hogy ott az összes hatalmak folyton lesben állanak, hogy hol és mikor lehetne egy kis területhódítást csinálni. Ebben a tekintetben ott tán tágabb a tér, mint Afrikában, mely ma már *complet*. Van ott még egész csomó királyosdit játszó független benszüllött fejedelmecske, a kiknek apró játékaí rendesen azzal végződnek, hogy valami európai hatalom elnyeli őket. És most elérkeztem Tom Roberts történetéhez.

Önök is tudják, hogy mit jelentett egykor az angol tengerészeknél a kilencfarku macska. Egy kilencágyu rinoceroszbőrből készült korbácsot. Nem brutalitásból használtuk mi ezt, mely még akkor is divatban volt, mikor már minden európai hadseregben eltörölték a botbüntetést. Nem, hanem azért, mert jobbnak tartottuk a börtönnél. Börtön? Mi az a tengerésznek? Egy pompás

hely, a hol kényelmesen alhatik, a helyett, hogy a terhes szolgálatot kelljen végeznie. Világos, hogy nem félt tőle. Ezen a bajon tehát most, mikor a korbács el van törölve, úgy segítünk, hogy a míg a sik tengeren vagyunk, a matróz szépen dolgozik, s a becsukás órája akkor jön, a mikor kikötőbe érünk, s a legény az annyira óhajtott partra szállhatna. Hát ezt sokan a kilencágu macskánál is nagyobb kegyetlenségnek tartják...

Éppen Hongkongban tartózkodtunk és szemet szedtünk be, mikor azt a távirati parancsot kaptuk, hogy azonnal menjünk Indokinába, a ramaturai maharadzsza ráncbaszedésére. Utközben a hajót teljes hadiállapotba helyezzük, s majd a helyszínén megkapjuk a további rendelkezést, hogy mi lesz a dolgunk a maharadzsza országában. Képzeltető, hogy a parancs nagy örömet keltett köztünk. Harcmoraj, dicső halál, kitüntetés, előléptetés, ez kell a katonának. Persze ilyenkor mindenki úgy okoskodik, hogy a dicső halálban másnak lesz része, a hasznos kitüntetésben pedig neki. Sima tengeren, teljes gőzerővel száguldottunk Ramatura felé, matrózaink vidám dalolással készítették fegyverüket az elkövetkezendő ütközetekre. A tiszti ebédlőben pedig nagy előadások folytak arról, hogy miféle ország lehet az, melynek nyilván a meghódítására megyünk. Sokat azonban nem tudtunk róla. Hajóskönyvünkbe be volt vezetve annyi, hogy pompás, tajfunmentes kikötője és kitűnő ivóvize van. Már ezért magáért érdemes elfoglalni egy országot.

A ramaturai maharadzsza neszét vehette, hogy Anglia tervez ellene valamit, mert rettentőn meglapulva fogadott bennünket s a terhére rótt cselekményeket egyszerűen letagadta. Az öbölben a *Ganges* cirkálóhajó várt ránk, azzal az utasítással, hogy helyezkedjünk várakozó álláspontra, ha Rajiputra fejedelem tagadni talál, de a kínálkozó kedvező alkalmat a beavatkozásra bátran és habozás nélkül ragadjuk meg. Sokkal fiatalabb tiszt voltam, semhogy az egészbe bele lettem volna avatva, de hát ismerem e tekintetben az angol módszert, s tisztában voltam vele, hogy miről van szó, és hogy a *Thunderer* miért lebzsel a ramaturai kikötőben.

Eltelt egy hét, nem történt semmi, a dolog kezdett unalmas lenni. A nép, élén a fejedelemmel, csupa figyelem volt irántunk, annyi élelmiszert hordott a hajónkra, a mennyit szemünk-szánk csak kívánt, szabadon jártunk-keltünk a városban és környékén, ő felsége két izben látogatást tett a hajónkon, s a tisztikar számára fényes lakomát rendezett a palotájában, a hol csodaszép barnabőrű leányok szolgáltak föl, azonfölül mindennap két, ananással rogyásig megrakott bárkát küldött a *Thunderer*-hez. E mellett azonban hajónk kéményei folyton füstölögtek, legénységünk szakadatlanul hadi készenlétben volt, úgy álltunk ott, mint az ugrani készülő tigris, de hát az ördögbe is, nem ugorhattunk, mert ilyen kényes helyzetben igen végzetes dolog lett volna valami számárságot elkövetni.

Szemmelátható volt, hogy parancsnokunk majd megőrült az idegességtől. Igen világos parancsok lehettek a zsebében, de nem hajthatta azokat végre. A hinduk ravaszsága kijátszott bennünket. Egyetlen pontot sem nyújtottak, a hol beléjük kapaszkodhattunk volna... Ekkor végre megkönyörült rajtunk az ég, és kiderült a nagy titok, hogy miért jött e cudar világra Tom Roberts, ő britt felsége haditengerészetének legripacsosabb matróza.

Szigoruan meg volt tiltva, hogy a legények akár éjjel, akár nappal partra szálljanak. Ez csak egész csapatoknak, fegyveresen és tiszt vezetése alatt volt megengedve. Ez a tilalom addig-addig izgatta a vén gazembert, a ki különben az öbölben töltött első öt napunkat börtönben töltötte, hogy egy este, a mikor a világító égi testeket sötét felhők takarták, elszökött a hajóról és kiment a szárazra. A hajóséletnek minden csinyja-binjával tisztában vagyok, és mégsem tudom elképzelni: hogy lehet megszökni egy ilyen roppant szigorúsággal őrzött hadihajóról? És ezt még akkor sem fogom tudni, ha admirális leszek. Ez a matrózok titka, erre a tisztek soha nem jönnek rá. A reggeli rapporton kiderült, hogy Tom hiányzik. Csak annyit lehetett

megállapítani, hogy a hajón nincs, tehát szárazföldön van. A főtiszték összeültek tanácskozni, és most figyeljenek ide, megkezdődik az eljárás...

A hajó kürtje irtóztatót bömböl, a vasmacsákat úgy a *Thunderer*, mint a *Ganges* fölhuzza, és mind a kettő közelebb vonul a parthoz. A hajók összes kéményei vastag füstfelhőket okádnak, a mi azt jelenti, hogy erősen fűtenek a gépek alá. A hajó minden részében csikorognak a csigák, melyek szállító-csónakokat és apró gőzbárkákat eresztenek le.

Mikor a csónakok mind a vizen ringanak, megszólalnak a trombiták, s a két hajó legénysége fegyverbe lép. A tisztek kivont karddal a helyükön. Az indiai nap vakító fénye szikrázva futkos és játszik a fegyvereken. A főárbocra fölrepül Nagybritannia hadilobogója, csattogva tisztelegnek neki a fegyverek, s a nagy sárga trombiták ércorka recsegve adja ki az angol himnusz, mely ünnepélyesen száll végig a vizeken a város felé és a maharadzsát fölriasztja álmából.

A járművek tömegéből kivált egy csónak, melyet tizenkét matróz párhuzamos evezőcsapással hajt a part felé. A csónak farán, a kormányos mellett, teljes hadi diszben, arannyal áttört sötétkéék uniformisban áll egy főtiszt. A mint a csónak partra ér, a főtiszt kiszáll, vele a hadsegéd és a csónak parancsnoka.

A maharadzsza még le sem törölte asszonyainak csókját ajkáról, mikor az angol tisztek beköszöntének hozzá. Katonásan szalutálva megállnak ő felsége előtt, szárazon előadják, hogy Tom Roberts, ő királyi felsége haditengerészetének elsőosztályu matróza eltűnt. Ha két óra leforgása alatt elő nem kerül, a további következményekért az angol parancsnok Rajiputra ő felségét, a ramaturai maharadzsát teszi felelőssé.

Ezzel a tisztek szalutáltak és visszatértek a hajóra.

A két óra még le se telt, mikor a ramaturai miniszterelnök vezetése alatt egy küldöttség jelent meg a hajónkon és jelentette, hogy Tom Roberts megkerült, de halva. A szegény emberek remegve állottak parancsnokunk előtt, kinek arcán a hír hallatára komor ráncok jelentek meg. Egyet intett, tíz emberből álló őrség körülfogta a küldöttséget, egy másikat intett, mire megszólaltak a trombiták. A parancsnok pedig fejébe nyomta háromszögletű kalapját, gőzbárkába ugrott és a part felé indult. Háromszáz ember követte a *Thunderer*-ről és száz a *Ganges*-ről.

Egy fél óra alatt a város ellentállás nélkül a kezünkben volt. A parancsnok egyenesen a maharadzsza palotájához ment, jelentette neki, hogy a várost a britt királyi kormány nevében elfoglalta, a vizsgálatot megindítja, s további intézkedései annak eredményétől függenek.

Önök kíváncsiak a vizsgálat eredményére. Nem elégitem ki az önök kíváncsiságát. Tény az, hogy a hinduk egy britt alattvalót megöltek. Valószínű, hogy ez a britt alattvaló oly vakmerően és szentelenül viselte magát, hogy ő maga volt ennek az oka, ez azonban mellékes. A lényeges a dologban az a huszonkét késszurás volt, melyet a hajóorvos Tom Roberts testén konstatált. A verekedés egy rossz hírű korcsmában történt, s Tom barátunk oly derekasan működött, hogy mielőtt elesett, három benszülöttet küldött, maga előtt Visnu főistenség kebelébe.

A főparancsnok újra megjelent a maharadzsza palotájában, s kijelentette neki, hogy országát a mai naptól kezdve Anglia protektorátusába veszi át. A maharadzsza megtartja mindenét, csak éppen a hatalmát lesz szíves átadni egyelőre a hajó parancsnokának.

Mindez megtörtént egyetlen puska lövés nélkül. Azaz pardon, igenis történtek puska lövések, még pedig Tom Roberts temetésén, a hol a matrózcsapatok háromszor sortüzet adtak, mikor a bajnokot a sirgödörbe leeresztették. Gyönyörű katonai pompával temették el, ott volt a két hajó tisztikara és összes legénysége. A sir közel a tengerparthoz, egy magányos dombon áll, s

mint hallom, azóta köemléket is emeltek rája. A jó ramaturaiak máig is azt hiszik, hogy ők valami nagy britt hőst találtak megölni, s azért kell nekik ilyen keservesen bűnhődniök.

...A londoni Szent Pál székesegyház tornyában tizenkettőt ütött a vasnyelvű éjféli. A haditengerészeti hivatal óriási palotájának 617 ablaka közül csak egy volt világos: ott virrasztott az inspekciós tiszt, utasítása az, hogy csak akkor keltse föl telefonon a tengerészeti miniszter ur ő lordságát, ha valami fontos vagy érdekes hír érkezik.

Egy álmos szolga éppen egy friss táviratot hoz az inspekciósnak, a ki ásitva bontja föl. Sir Arthur Mauners, a *Thunderer* parancsnoka jelenti az angol lobogó kitűzését Ramatura királyságának fővárosában s Tom Roberts hősi halálát.

Az inspekciós megtesz annyit, hogy átmegy a szomszéd könyvtárszobába s konstatálja, hogy Ramatura akkora, mint Bajorország, s lakosainak száma százhetvenezer. Azután megnézi az óráját, elhatározza, hogy ezzel a hírrel bizony ő excellenciáját föl nem kelti. Ráér azt reggel tíz órakor megtudni. Majd rágyújt kurta kis fapipájára, a meleg kályhához gördít egy nagy bőrkarosszéket, s kényelmesen elhelyezkedve őrködik tovább az Egyesült-Királyságok érdekei fölött.

...No hát, nem szép karriér volt-e Tom Robertsé?

Benne van az angol történelemben.

REZEDA-UTCA 37.

AZ ÜLTETVÉNYES ÉS A MUNKAFELÜGYELŐK.

Egyszer a fővárosnál valami nagyszabású szabályozási terv merült föl, villamos vasutak építésével kapcsolatban. Radolányi Sándor ügyvéd idejekorán megtudta, hogy ezek a tervek erősen érintik a Rezeda-utcát s ekkor megvette a harminchetedik számú, nagy telekre épített földszintes házat, olcsó pénzért, abban a reményben, hogy majd nemsokára, a szabályozás idején, busás áron tuladhat rajta. A terv dugába dőlt s ez a külvárosi, majdnem városvégi ház Radolányi ur nyakán maradt. De a jó Isten, a kinek létét vidéki szocialista népgyűléseken tagadta, segítségére jött. A főváros népe elszaporodott, megduzzadt, minden talpalatnyi helyet elöntött, így aztán a derék urnak a ház fényes kamatokat hajtott. A hetibéres proletárok fizettek, mint a köles, ha pedig nem fizettek, minden irgalom nélkül kihajította őket Schwarc Dávid, a láthatatlan háztulajdonos látható inspektora.

Megvallom őszintén, hogy én szivesebben ellaknám egy ilyen városvégi, rosszul épített földszintes házban, mint az Andrassy-ut legfényesebb háromemeletes bőrtönében. Odakint sokkal szabadabb a levegő és több napot kap az ember, mint a város közepén, hol csak annyi az enyém, a mennyi az ablakomon besüt, az udvarom ellenben már sötét, s csak az utcán mozoghatok egy kicsit szabadabban, ott pedig a lőtő-futó, sápadt és kedvetlen alakok megtaszigálják az embert. A Rezeda-utca 37-ik számú ház különösen kedves volt, mert gyep verte föl az udvarát és sok fa diszlett benne. Még pedig régi, öreg akácfák.

Hamisítatlan proletár-tanya volt ez a ház kívülbelül, a népe is, a növényzete is. Az ablakokban virított a muskátli, ez az igazi proletár virág, mely a legszegényebb körökben van elterjedve s a pincelakás dohos levegőjü ablakában se derogál megélnie, sőt ott jól is tudja magát érezni. Az udvarán pedig az akáclombokat hajtogatta a szél. Ezt az igazi proletárfát, mely a leg-silányabb, nedvtelen, terméketlen, köves talajban is megterem, megerősödik, virágzik, sőt talán csak ott érzi magát jól.

Pár esztendővel ezelőtt ismeretséget kötöttem egy akácfával, melyen különös tapasztalatokat tettem. Mert a fák világa is él és tanulságokkal tud szolgálni az embernek. Egy birtokos barátom valami alföldi tanyáról, a hol a sivó-homok csak úgy röpdösött a levegőben, mint a szunyograj, valami különösen illatos fajtájú akácfát kiásatott és a kertjének televény földjébe elültette. Ennek az akácfának az életében ez olyan pillanat volt, mint mikor egy szegény ember megüti a főnyereményt és hirtelen jómódba jut. Az egyik elvesziti egyensúlyát, hanyathomlok rohan az élvezetekbe, az ölébe hullott kincset eltékozza és tönkre megy, még testileg is. A másik megbecsüli a véletlen vagyont, fogához veri a váratlan garasokat, fősvény lesz másokkal szemben, de maga jómódban, kényelemben, bőségben éli le hátralévő éveit. Az én akácfám az előbbiek közé tartozott, nagy mohósággal kezdte magába szivni a jól gondozott kerti föld bőséges nedvességét, zsirját, gyorsan nőtt, hizott, terebélyesedett, aztán egyszer csak minden bevezetés nélkül kiszáradt. A kertész azt mondta róla, hogy megütötte a guta. Ha otthagyták volna a pusztaságon, szabad martalékaúl a rohanó szélvésznek, a szakadó zápor-nak, talán még most is élne a kis bogárhátú tanya mellett s tavasszal megteremné illatos, fehér virágait. Soványan, ritkás lombbal, de még élne, és zugva csevegne a szirmain torkoskodó, zümmögő méhekkal. De hát odavitték a nyesett bokrok, nemes nemzetes és vitézlő, beoltott gyümölcsfák, főrangú, finom virágok közé s a jólét megölte a szegény proletárt.

Ez volna tehát az ültetvény, most pedig lássuk a rabszolgatartót és felügyelőit.

Hogy azonban egyéniségük megítéléséhez a kellő távlatot megkapjuk, nagy feneket kell a dolognak keritenünk.

Lipovec Sándor, a nagynevű impresszionista festő, pénzügyei rendezését egy külvárosi hitelszövetkezetre bízta. Ez a szövetkezet a földadatot oly nagy sikerrel oldotta meg, hogy

Lipovecnek még különben elég hosszú fülei sem látszottak ki az adósságokból. A banknagyk tisztában voltak azzal, hogy Lipovectől pénzt ritkán, de keveset fognak látni s így született meg az a gondolat, hogy megföstessék Radolányi Sándor vezérigazgató ur arcképét, a mibe Lipovec is beleegyezett. A leleplezés az évi közgyűlésen történt; az ünnepi beszédet Tarpataky Kázmér kamarás ur ő méltósága, a portugál Szent-Genovéva-rend stb. tulajdonosa tartotta, egy elegáns, kedves, igazi főnemesi alak, a kit a balszerencse arra kényszerített, hogy nevét és csillogó rendjeleit ilyen alkalmakra kisebb bankoknak árendába adja. Mikor Lipovec remekéről Schwarc Dávid könyvelő lerántotta a leplet, őméltósága fölemelkedett a piros bársonykarosszékéből, begombolta harangalakura vasalt, még pedig hitelben vasalt, hosszú fekete kabátját, szemébe csíptette monokliját, szűk és magas gallérjából kinyújtotta hosszú, száraz nyakát, úgy hogy kiálló Ádámcsutkája épp a gallér tetején foglalt helyet (szinte azt várta a néző, hogy ez az óriási Ádámcsutka arisztokratikusan keresztbe fogja vetni a lábait ezen az exponált helyen), finom, sovány két ujját szája elé téve köhintett, s előkelő lassúsággal megkezdte beszédét.

Hogy mi volt ebben a beszédben, nem jegyezzük föl. A szövetkezet ugyanis kinyomtatta s a kit érdekel, megszerezheti magának. Csak néhány mutatónyomdatot közlünk belőle, hogy nagyjából tájékozassuk az olvasót.

- Önök, uraim, abban a kellemes helyzetben vannak, hogy nemcsak a hivatalos életben érintkeznek a vezérigazgató urral, hanem nyitott könyvként önök előtt áll az ő magánélete is. S ha bámulják az ő korrekt, szigorú, pontos felfogását a hivatalos életben, egyuttal csodálattal viseltetnek a kérlelhetetlennek tetsző külső alatt melegen dobogó atyai és baráti szívet. Atya és barát! Milyen szép két szó. S a mai rideg világban mily kevesen vannak, a kikben ez föltalálható. Mi szerencsés emberek vagyunk, uraim, mert megtaláltuk s ennek köszönhetjük, hogy minket nemcsak a kötelesség, de a szeretet szálai is hozzáfűznek intézetünkhöz... E férfit, uraim, törhetetlen kitartással küzd s halad előre az uton, a mely hazánkban a magasba vezet. De emellett soha nem feledkezik meg arról, s ez jellemzi a nemes természetet, hogy a népért, a közért is kell fáradni, még pedig önzetlenül, minden jutalom és kitüntetés nélkül... Boldogok vagyunk, hogy zászlaja körül csoportosulhatunk, s a nemes munka fegyvereivel küzdhetünk az új Magyarország fölvirágzásán, eltiporva az elavult, ósdi fölfogást, maradiságot...

Igy tartott ez körülbelül egy félóra hosszát. Hazudnánk, ha azt mondanánk, hogy akadt itt olyan szem, melyben a megatottságnak csak egyetlen könnycseppje is ragyogott. Az is merész állítás volna, hogy a lelkesedés hullámai csaptak át a szíveken. Nem, ez a szövetkezetnek egy reklám-ünnepe volt, melyet a lapok a szerint fognak közölni, hogy mit szánt az igazgatóság a hirdetésekre. Még az ünnepelt is azt számította magában, hogy a méltóságos ur beszéde megéri-e az ötven forint extra-honoráriumot. Egy kissé bosszantotta őt az, hogy Tarpataky beszédéből nem sugárzott ki a meggyőződés melegsége. Olyan szintelen, fahangon beszélt, mintha azt, a mit most mond, még egy nagy csomó emberről el lehetne mondani...

Zajos éljenzés követte Tarpataky beszédjét, mindenki Radolányihoz sietett s kezet fogott vele. A közgyűlés fénypontja véget ért.

És most vegyük át a szót mi.

*

A Rezeda-utca 37. számú ház tulajdonosául - mint már említettük, - ez a Radolányi Sándor volt bejegyezve. Kevesen tudták, hogy ez a ház az övé, mert a látható feje és kezelője Schwarc Dávid volt, a béremelés, javítások megtagadása, lakók szekirozása, házmesteri gorombaságok, mindez az ő számlájára ment; ő volt az uzsorás, a pióca, a népnyuzó; a hozzáférhetetlen és láthatatlan Radolányi mindebből nyilván nem is tudott semmit.

Radolányi urnak nemcsak a templomban, hanem a sajtóban is bérelt széke volt. Sokat szerepelt a nyilvánosság előtt. Már jogászkorában feltűnést keltett egy hirhedt ügygel: ő volt az elnöke annak az ifjúsági *Giordano Bruno* egyesületnek, mely 26 szóval 6 ellen (tehát abszolút többséggel, ami azért fontos, mert a határozat csak így érvényes!) kimondta, hogy *nincs isten!* Ő volt a legelső ember, a ki karrierjének vitorláival el tudta csipni az új idők kedvező szelét. Vagyis mit tett? Meleg pártfogásban részesítette a munkás szakszervezeteket, ingyen jogvédelemre számíthatott nála minden szegény ember, a kinek ügyével egy kis föltűnést lehetett kelteni. Nagyobb vidéki sztrájkok alkalmával azonnal a helyszínén termett s rendesen oly szerencsével működött, hogy nagyszabású és zajos konfliktusokba tudott keveredni a helyi hatóságokkal. A fiatal ügyvédek gyakran pukkadoztak az irigységtől s azt állították, hogy Radolányi burokból született, mert mindig akadt egy vérig bosszantott főszolgabíró, a ki elvesztvén türelmét, valami kis törvénytelenésre ragadtatta magát. Ilyenkor nagy cikkek jelentek meg, nemcsak a krajcáros, hanem még a jogilapokban is, melyek gerendavastagságú betűkkel a *védelem szabadságának megsértését* hirdették. Tetőpontját érte el Radolányi ur karrierje akkor, mikor valami naiv vidéki hatóság, mely nem látott bele a kártyáiba, kitoloncolta őt a vármegyéből, hol ugyancsak a védelem szabadsága cím alatt a legvérlázítóbb izgatásokat vitte véghez. Ilyen körülmények közt senki sem csodálkozott azon, hogy Radolányi ügyvéd ur gyors gyarapodásnak indult, már három szövetkezetnek volt felügyelőbizottsági tagja, egynek pedig vezérigazgatója, melyeknek segítségével oly pusztításokat vitt véghez a fővárosi kisiparosok és hivatalnokok között, hogy ehhez képest a tatárjárás csak egy jámbor majálisi kirándulásnak volt tekinthető.

Schwarc Dávid az egyik ilyen szövetkezetnek volt a főkönyvelője s egyuttal, hogy képletesen fejezzem ki magamat, Radolányi ur villámháritója. A lakók összes mennykövei Schwarc Dávidba ütöttek belé. Oly gyűlölt alak volt a Rezeda-utcában, hogy csak a sarki rendőr kíséretében mert megjelenni. Schwarc Dávid különben egy szomoruképű, fekete ember volt, egy olyan árnyékát is elvesztett szegény slemil, a kit az élet ugyancsak megtépzott. Már a házassága is szerencsétlen volt. Mint orvosnövendék elköltötte valami szerencsétlen özvegyasszonynak kétszáz forintját, nem lóversenyre, hanem vizsgára s mint becsületes fiú, úgy térítette vissza a pénzt, hogy feleségül vette az özvegyasszony lányát.

Természetesen ezzel az egyetemi évek véget értek s ő Radolányi ur banküzletébe lépett be, hogy családját eltarthassa. Megjegyzendő, hogy az özvegy is a nyakába szakadt s a szegény Schwarc Dávid azért a kétszáz forintért össze-vissza tizenhárom évig etette az anyósát. Hát bizony ennyi pénzért ennyi ideig egy kanárit sem lehet elkosztolni, még kevésbbé özvegy Baumfeld Ignácét, a kinek étvágyára, ha a madárvilágból akarunk hasonlatot találni, exotikus országokba, a struccok hazájába kell fáradnunk. E mellett Dávidnak örökösen azt kellett hallani az öregasszonytól, hogy a lányát szerencsétlenné tette, de ez csak olyan negatív szerencsétlennétevés volt (ezt az özvegyasszony se tagadta), mely abból állott, hogy Schwarc Dávid nem létezése esetén a lánya sokkal nagyobb szerencsét csinált volna. Sokszor előhozakodott egy királyutcai kalappal, a ki tekintetét egykor nagy gyönyörűséggel szokta a leányán legeltetni s e legeltetésnek nagyon üdvös következményei lettek volna, ha Schwarc közbe nem tolikodik. Ez a kalapos most két almásszürke lovon jár s Rákos-Szentmihályon nyaralója van. Ha tehát Schwarc közbe nem furakodik, most ők is almásszürke lovon járnak és Rákos-Szentmihályon nyaralnak.

Dávid szokott szomorú és türelmes mosolyával hallgatta az öregasszony kegyetlen fecsegését s még csak azt se tartotta szükségesnek fölemlíteni, hogy az annyiszor emlegetett kalapos almásszürke paripáit és rákos-szentmihályi nyaralóját valószínűleg annak a hamis bukásnak köszönheti, melynek következtében két esztendő telt Vácon, abban a nagy sárga épületben, hol se stájerolással, se fölmondással nem zaklatják a lakókat. Csak egy baja van: hogy a

házmesternek szuronyos puska lóg a vállán s nemcsak nem dobja ki a lakókat, de ki sem eresztí őket a házból.

Sok asszony gondolkozik úgy, ha férjhez megy: no, hála Isten, én kikötőbe érkeztem, célt értem, most már nem törődöm semmivel. Ezt az urat megcsiptem, annyi eszem van s annyi fáradságot nem is fogok röstelni, hogy itt hagyni nem engedem magamat, hát most már minek erőlködjem tovább? És így okoskodva, kezdi elhanyagolni magát. Otthon slamposan öltözködik, egész nap kócos, csak akkor fésülködik, mikor kimegy. Nyáron nem fűzi magát, mert meleg van, télen nem fűzi magát, mert hízásnak indulván, ez kényelmetlen s egész magaviseletén az a zsiros tunyaság ömlik el, mely egy asszonyt oly kellemetlenné tud tenni. Ilyen asszonnyá fejlődött Schwarc Dávidné, de hullámos, gazdag, gesztenyeszinű haja, szép mandulavágású fekete szemei megmaradtak s ez elég volt ahhoz, hogy szegény Dávid bilincseit örökkévalókká tegye. Ez a haj és ezek a szemek mindig mámorossá tették őt, mert szegény, de gondtalan és mindig édes emlékü ifjúságát juttatták eszébe. S azután jöttek a láncszemek, melyek a bilincset még elszakíthatatlanabbá tették: a gyerekek. Gyors egymásutánban három kis fekete poronty, kiknek röpködése, csicsérgése új tavaszt varázsolt Schwarc Dávid köré. Ezekért dolgozott és türt, ezekért szívesen viselte még a gyűlöletet és utálatot is, mellyel más helyett illették.

Schwarc Dávid után a ranglétrán Sziporka Mihály, a házfelügyelő következett.

Sziporka Mihály magastermetű, szélesvállu alak volt, a ki már vagy husz esztendeje házmesterkedett Budapesten, még pedig örökké a legnyomorultabb lakók között s talán azért volt az arca olyan kemény és durva, mint egy közönséges utcai kövezetkőből kifaragott szoboré. Az emberi szenvedések, mindennapi keserves küzdelmek látása lassankint fásulttá tette, megkeményítette szívét. A gyűlölet, mellyel a lakók a háziur iránt viseltettek, közvetlenül őt érintette legelőször, az áramlat rajta keresztül indult meg és ez a folytonos roham őt lassankint kegyetlenné, gonosszá tette. Főképp az a tudat zavarta föl indulatait, hogy neki ezt a tüzelést nyomoruságos bérért és zuglakásért kell állania. Neki az volt az érdeke s ez elkeserítette, hogy komisz legyen, holott a legutolsó féreg is szeretne a maga körében valamit élvezni az ugynevezett köztiszteltetből, s ezért meggyűlölte a világot. Gyűlölte még Schwarc Dávidot is, a ki legalább hetenkint csak egyszer volt abban a helyzetben, hogy vele a közutálat terhét megossa. Sziporka Mihály sokszor elvesztette hidegvérét s a gorombaságokat kamatostól visszafizette a lakóknak. Schwarc Dávid passzív természet volt, ő nem felelt semmire. Majdnem mélabus mosolygással hallgatta, mikor télvíz idején, a fizetni nem tudó, kidobott emberek röviden gazembernek nevezték, ő jól tudta, hogy neki nincs igaza s ez az őszinte, becsületes tudat erőt adott neki a sérelmek elviselésére. Tudta jól, hogy mikor őt ütik, nem őt gondolják, mert hisz az emberek kínos verejtéke nem neki kamatozik. S valami halavány sejtelem derengett a lelkében, hogy ezt kivüle még más valakinek is kell tudnia, valami láthatatlan birónak, a ki majd egyszer közbeszól és igazságot teszen.

Nos, ezekből állott Radolányi vezérkara.

A HÁZ EGY HETE.

De kár, hogy ennek a rezeda-utcai háznak nem volt valami megfigyelhető arca; milyen érdekes lett volna konstatálni, hogy mindennap más képet vág. Ahhoz képest, hogy a házban milyen hangulat uralkodott. A lakók legnagyobb része olyan munkából élt, melyet szombaton fizettek ki. Kivétel volt a házmester, Sziporka Mihály, a ki maga ugyan szintén munkás volt, de házfelügyelői állása függetlenítette őt a komolyabb gondoktól. No meg kivétel volt Grünfeld, az utcára nyíló pálinkamérés boltosa, kinek szintén mindennap csurgott jövedelem a zsebébe. A többi lakó a szombatot leste, mint vágyai és reményei beteljesülésének kedves napját. Mennyi betáblázás történt arra a kis fizetésre! Minden bevásárlás és minden jófialat erre a napra halasztatott. S a mint távolodtak a szombattól, akképpen napról-napra változott a háznak a fizionómiája.

Szombat délelőtt csöndesség, de nem a megnyugvás és pihenés csöndessége, hanem a kimerültség és az üres zsebeké. A legtöbb háztartás ekkor már kifogyott a pénzből. A konyhák nagy részében nem főztek, mert se zsir, se liszt, egyáltalán semmi nem volt otthon. A családfő a gyárban evett egy darab szalonnát egy darab kenyérrel, az asszony és a gyerekek pedig itthon. Itt-ott tepertőt, vagy absziszt falatoztak, a mi nem egyéb, mint a hentesboltok hulladéka. Az udvar teljesen üres volt, az asszonyok nem mertek kijönni, nehogy a szomszéd rájöjjön, hogy ők nem főznek semmit. Mintha ezzel titokban tarthatták volna nyomorúságukat! Még a gyerekeket sem eresztették ki, mert bizony ezek szegények elmennek kunyerálni egy falatot a szomszédba s egy kis kenyérhajért kifecsegek, hogy náluk nem füstölög a tűzhely. Sziporkáné ezt a napot szokta fölhasználni arra, hogy a lakók közt irigységet keltsen s mint rendezett viszonyok közt élő polgárnő, tekintélyt szerezzen magának. Ezt pedig a következőképp érte el: Kora reggel elment a város tulsó végére a lómészárszékbe s onnan hozott egy fél kiló lóhust. Azután haza menve, konyhaasztalát kitette az udvarra s a pecsenyét ott készítette el sütés alá, oly hangosan és sokáig veregetvén a sodrófával, hogy az egész háznak tudomást kellett venni róla. Minden fejben megfordult a gondolat: Sziporkáné vesepecsenyét süt az urának. Sziporkáné fényesen célt ért, a falat kenyeret is megkeserítette a lakók szájában. S ez a gondolat őt boldoggá tette. Vannak perverz természetek, a kik a maguk örömét nem tudják úgy élvezni, mint a mások bosszuságát. Sziporkáné is ilyen volt.

Ennek a napnak a délelőttién a ház határozottan éhes, kimerült arcot vágott volna.

Délután élénkület kezdett az élet. A kik nem ebédelték is, a konyhaedényeket kint mosogatták el az udvarban, a mivel a nem-ebédelés gyanuját akarták lemosni magukról. Azután jött a konyha és a lakás fölsurolása és a söprés, mindenkinek a maga ajtaja előtt. (A mi egy kis változatosságot jelentett, mert többnyire a más ajtaja előtt szoktak söpörni.) Azután az asszonyok egy része elment a férjeért gyárba, műhelybe, hogy a szombat esti csábok veszedelmei között biztosan haza kalauzolja. A mint közeledett az est, egymásután jöttek haza a családfők. A ház zsibongani, zugni kezdett. Elfojtott veszekedések hangzottak ki a bezárt ajtók mögül. Olyan helyről persze, a hol a férj kevesebbet hozott haza, mint a mennyire az asszony előre számított. Egy korona különbség az egész heti mérleget fölbillentette. Itt-ott kitört a katasztrófa, egy-egy ajtó kivágódott, a gyerekek bölgve rohantak ki, nemsokára megjelent egy-egy siró asszony, egy-egy szitkozódó férfi. A hol csönd volt, ott nem vala baj: az asszony átvette a pénzt s rögtön vacsoráért szaladt; ez a rész már a vagyonos osztályhoz tartozott. Itt a férfi még azt is megengedte magának, hogy míg az asszony odajárt, lement barátai közé egy pohár sörre. Aztán hazatérvén, az udvaron megvacsoráltak s a gazda rágyújtott nagy tajtékpipájára. Lappangva, összehúzódva suhant el mellettük egy-egy asszony sirástól vörös szemmel, hóna alatt valami csomaggal. Ez a zálogházba szalad valami fölösleges ruhadarabbal, hogy a megcsonkított hetibért pótolja. A jóllakottak azután az udvar

félhomályában egymásra találtak és elbeszélgettek a gyárak és műhelyek dolgairól. E pillanatban a ház fiziognómiája már derültebb volt. A gyomrok nem korogtak az ürességtől, a nyomoruság réme egy kis időre meghátrált.

Fontos ez a szombat este, mert ilyenkor jelenik meg Schwarc Dávid, hogy a lakóktól a hetibért beszédje. A kik a kapunál, vagy a házfelügyelői lakás előtt csoportosulnak, azok bajban vannak. Azoknak a házbére vagy teljesen, vagy részben hiányzik. S azért állnak lesben, hogy a többieket megelőzve, lecsaphassanak Schwarc Dávidra s elnézést kunyorálhassanak. Tudják ők nagyon jól, hogy egy-két ember kaphat még könyörületet, de valamennyi nem. Azért, ha világosabb volna, a szemekben kaján gyűlölet villogását lehetne látni. Meg tudnák fojtani egymást a nyomorultak arra a gondolatra, hogy valamelyik megelőzi őket a kegy kikönyörgésében. Schwarc Dávid Sziporka Mihály házfelügyelő szobájában szokott helyet foglalni, idehordták neki a pénzt és itt állította ki a nyugtákat.

Öreg este lett rendesen, mire elvégezte dolgát a lakókkal s akkor a beszédett pénzzel a zsebében sietve menekült a proletár tanyáról. S mikor kilépett az utcára, nagy lélekzetet vett, mintha a víz alól bukott volna föl. A pénz csak úgy égette a bőrét és rohant volna azonnal Radolányihoz, hogy tuladjon rajta. De ezzel várni kellett neki vasárnap reggelig. Radolányi azért volt geniális üzletember, mert olyan szimatja volt, mint egy vadászkutyának: ki tudta szagolni, hogy ki a becsületes és ki a gazember. Schwarc Dávidra az egész vagyonát rá merte volna bízni. Így hát Schwarc Dávid hazavitte a pénzt, s belökte egy külön fiókba.

Vasárnap reggel félkilenckor már becsengetett Radolányi ur lakásán, hogy leszámoljon. A család a reggelinél ült s ezalatt kellett Schwarc Dávidnak beszámolni a ház eseményeiről, melyek a nagyságos asszonyt is érdekelték. Az asztal meglehetősen gazdagon volt megrakva. Volt ott tea, tojás, vaj, méz, a nagyságos urnak Graham-kenyér és weszfáli nyers sonka, a kis Miklós fiúnak kefir, a kis Annuskának kakaó. Ennek a Radolányinak olyan arca volt, mint egy ragadozó állatnak. A néző meg mert volna esküdni, hogy ez addig föl nem kel a tele asztaltól, a míg mindent föl nem fal. Az ártatlan kenyeret oly mohó fogcsattogatással ette, mint a hogy a hiéna eheti a frissen kiásott embercsontot.

*

Mikor Schwarc a beszédett pénzzel eltűnt, Sziporka szinte mennydörögve vágta be utána a kaput, mintha legalább is a sarkát akarta volna odacsipni. Ez a dördülés jelentette a nap befejezését. Ettől kezdve a világosság lassan elhunyt itt is, ott is s a fáradt testek a rozoga ágyon halálos nyugalomba merültek.

Vasárnap. A ház legkedvesebb napja. A ki egész héten bozontos, hanyag külsejű volt, mára kiöltözködött, kimosakodott. A ki egész héten mérsékelten táplálkozott, akárhonnai is összeszedett annyi pénzt, hogy ma füstölgött a kéménye. Az a sustorgás, a mely minden konyhából kihallatszott, a terjengő peccsenyeszag jó hangulatba ringatta a lakókat, a kik az udvarban heverészve várták a delet. A kinek rendes ebédje volt, levessel, hussal és főzelékkel, az kint terített az udvaron, nehogy azt higgyék, hogy még vasárnap is csak silány kosztra jut neki. Ebéd után még egy kis heverés is következett a fák alatt, azután lassan-lassan kiürült a ház, egy része a Városligetbe, más része a Népligetbe ment sétálni. Csak négy albérlő, négy kubikosmunkás maradt otthon, a kiket Budapesten nem érdekelt semmi, a kik egész nap aludtak. Ezek a hét folyamán oly erős munkát végeztek, hogy a rendes éjjeli alvás kevés volt nekik s a mint egy kis szabad idejük volt, rögtön lehevertek. Volt köztük olyan, a ki vasárnap déli egy órakor lefeküdt és hétfőn hajnali öt óráig szakadatlanul aludt. Csak így tudta magát annyira talpra állítani, hogy nem dült ki a heti munkából.

A vasárnap este is meglehetősen kedélyesen telt el. A jobbmóduak egy kis sört, bort hozattak haza és a fák alatt iddogáltak. A szomszédok összeültek s itt-ott dal is hangzott föl, akadt néha egy-egy műveltebb borbélysegéd, a ki előadta az új kuplékat.

A hétfői napnak még meglehetősen rendetlen jellege volt. Sokan csak immel-ámmal és későn mentek munkába. A vasárnapi szeszfogyasztást hétfőn kellett kipiheenni. Keddre azonban már minden a rendes kerékvágásba jött. Kedd, szerda tehát a normális nap volt, a szombati pénzből is tartott még s így elég rendesen főztek minden háznál. Csütörtökön már akadozni kezdett az élet sora. Az asszonyok ide-oda szaladgáltak, kölcsönkérni egy kupa lisztet, egy marék sót, egy kanál zsirt, de még úgy a hogy minden familia kimászott a bajból. Toldozta-foldozta a háztartást, de el nem akadt. Voltak életrevaló és voltak élhetetlen asszonyok. Némelyiknek a kezében két nap alatt elfogyott minden, olyik azonban kis maradékból is pompás kosztot tudott összetákolni. Mesélték, hogy a Szepekné a kenyérhajat a kutyának szokta dobálni, ellenben ugyanabból Tar Józsefné olyan ciberelevest főz, hogy a pusztá illatja valóságos forradalmat kelt az udvarban. Nincs az a hagymás rostélyos, a mely vetekedhetnék vele.

Péntekre azonban, nem hiába szerencsétlen nap, a legfurfangosabb asszony tudománya is véget szokott érni. Ezen a napon már csak ott főztek, a hol a családfő megpótolta a konyhapénzt. A Sziporka-család persze kivétel volt. Ezeknek sohse fogyott el semmijük. S ha nem ettek hust, ezt vallásosságból és nem szükségből tették. Így mondta az asszony, miközben, ugyanezen vallásosság jellemzésére, a nyakán látható fekete zsinórra mutatott. Ennek a fekete zsinórnak a végén és Sziporkáné keblének a mélyén állítólag egy aranykereszt lógott s a ki ilyen fényűzést megengedhet magának, az bizonyára nem szenved hiányt a tejbeaprítanivalóban sem.

A ház fiziognómiája tehát pénteken meglehetősen kétségbeesett volt: éhes, mogorva, hallgatóg.

Ezen a napon a kubikosok voltak a legnagyobb urak, a kik aznap is csak azt ették, a mit a hét egyéb napjain, egy óriási darab kenyeret, csekély kis szalonnával fűszerezve. Ők tehát nem hanyatlottak. Nekik csak egy multságuk volt, a mely körül minden gondolatuk, egész heti gondjuk csoportosult: az a nagy bogrács pörkölt, a melyet vasárnap délben kint az udvarban főztek maguknak. Ebben a főzésben mind a négyen résztvettek s mikor már gyomruk vágyait e műtét közben annyira fokozták, hogy szinte úgy szenvedtek bele, mintha kinpadra lennének vonva: a bográcsot körülülték, balkezükből egy darab kenyérrel, jobb kezükben egy pléhkanállal az utolsó csöppig elfogyasztották. A hét többi napján aztán kenyérből éltek. Lehet, hogy a kubikos gyomra más, mint a többi emberé. Lehet, hogy egy hétig eltart benne a pörkölt; ha pedig nem így van, s három nap alatt megemészti, akkor lehet, hogy a gyomruk oly hálás, hogy a további napokon át, egészen vasárnapig a pörkölt remiszscenciájával is megelégszik. A nyomoruság hatalmas mester s megtanítja a szegény embert arra, hogy a vasárnap elfogyott pörköltön egész héten át kérődzhessék.

Ime, ez volt a ház egy heti élete!

ÓRANGYAL.

Sziporka Mihály (ideje, hogy portréját befejezzük) erőteljes, vastagnyaku, nagyhangu, durva természetű és határozott föllépésű ember volt. A középkorban okvetetlenül hóhérpribék, vagy poroszló lett volna belőle. Soha fenyegetés meg nem ijesztette, soha nyomorúság meg nem hatotta. Bozontos szemöldökei alól macskaszerűen zöld szemei szurós, gyűlölködő tekintetet löveltek szét a világba. Nagy szájából szinte kiállottak a hegyes fogai. Ha nevetett, úgy tetszett, mintha harapni akarna. Szóval az ő arcán még a jókedv kifejezése is ijesztővé vált. Ugy a szövetkezet klienseit, mint a rezeda-utcai ház lakóit, a hol lehetett, zsarolta, s így minden esztendőben helyezhetett el egy kis tőkét a takarékpénztárban. A mit Sziporka e szavakkal szokott néha elárulni: „Hála légyen a jó Istennek, van mit aprítanunk a tejbe.” És csikorgatta hozzá a fogait, a mi nála elégedett mosolygást jelentett.

Sziporkáné lassankint hozzáformálódott az urához. Mikor összekerültek, vékony, gyöngre teremtés volt, de a helyett, hogy Sziporka goromba bánásmódja elsorvasztotta volna, testileg, lelkileg megerősítette. Testileg meghizott, elvastagodott, lelkileg eldurvult, elnőietlenedett. Még a száját is megtanulta úgy tartani, hogy a fogai szintén kiállottak, mint az uráéi. Mikor esténként olyan csattogás hallatszott az udvaron, mintha billiárdgolyók ütköznének össze, a jóhumoru Guzmics, a borbélysegéd, a ki ügyes harmonikázásával csinált magának pozíciót a házban, megjegyezte: „Sziporkáék csókolóznak.”

S ehhez a született tömlőctartó párhoz, melynek ha lelkébe mártják vala a hőmérőt, megfagyott volna benne az eleven kéneső, oly kegyes volt az ég, hogy gyermeket adott neki.

Sziporka Böske, ez a gyermek, egy kis sápadt penészvirág volt, a milyen a nedves pince-lakásokban szokott nyilni.

Ez a kis leány senki által (még Sziporkáék által sem) sejtett óriási szerepet játszott a házmester családban. Ez a kis leány volt az Isten látható kedvezése velük szemben, a mit pedig - úgy érezték - a Mindenható nem szokott ingyen osztogatni, azt meg kell érdemelni. Ha tehát gizzazzal teleburjázott lelkükben néha valami lelkiismeretfurdalás, megbánásféle kezdett támadni, (mikor a házbeli nyomorultak, a kikre rátapostak, tulságosan sikoltoztak vagy káromkodtak) olyankor a Böske alakja nyugtatta meg őket: nem volna részük benne, ha ők olyan gonoszak volnának.

A Teremtő vagy nem adta volna nekik, vagy már elvette volna tőlük. Üvöltsön a sok kolduskutya, nincs igazuk, csak az irigység beszél belőlük. Azután a másik nagy haszna a gyerekeknek, az önmegnyugtató szempontjából, hogy: *nem magunkért, hanem a gyerekért tesszük, ezért vagyunk komiszak.* És talán igaz is. Ki tudja, hogy a hiéna a halottat nem azért ássa-e ki, hogy a legkövérebb csontot a kölykének vigye?

Egyik tavaszi szombat este, mikor Schwarc Dávid megjelent a heti házbéreket beszédni, igen kinos jelenet történt, mely még Sziporka Mihály lelkének vastag kérgén is át tudott törni és odabent zavart kelteni.

Lakott a házban egy Szücs nevű asztaloslegény feleségével és három gyermekével. A műhely finom pora kikezdte szegénynek a tüdejét, s ő gyöngyülvén, egyre hosszabb szüneteket tartott a munkában. Tartalék pénze elfogyott, s már a mult szombaton sem tudta a házbért kifizetni. Akkor Schwarc Dávid szíve megesett rajta, mert a mellében ülő halált látta kitekinteni szeméből, s a maga pénzéből egészítette ki a hiányt, de megmondta neki, hogy a jövő szombaton vagy megfizeti a két hetet, vagy a megfelelő értékű butorok hátrahagyásával kimegy a lakásból.

Fizetni ekkor se tudván, a kitakarodásra került a sor. Schwarc és Sziporka bementek az asztaloslegény lakásába, megjelölni, hogy micsoda butorok maradnak ott zálogban. Az asszony jajgatott, a gyerekek vinnyogtak, a férfi ólomszürke arccal ült ott, disputált, szitkozódott, de egyszerre csak elkezdett köhögni, hörögni, végigesett a földön és szájából dült a vér. Az asszony sikoltozva borult rá, hogy megölték az urát, a szomszédok csoportosultak, Schwarc és Sziporka pedig az utóbbinak a lakásába menekültek.

Schwarc egész testében reszketett, és egy pohár friss vizet kért. Sziporka nyugtalanul pislogva figyelt az udvarról behallatszó morajra. Mi lesz, ha ez az ember meghal?

- A házbért fizetni kell, - motyogta bután maga elé - mi nem követeltünk olyasmit, a mihez nincs jussunk. A törvény törvény. Bántottuk mi Szücsöt? Egy ujjal se nyultunk hozzá. Igaz, hogy beteg és gyöngy, de erről mi nem tehetünk...

Hirtelen elhallgatott, mert észrevette, hogy Schwarc megvető tekintetet vet rá.

- Gazemberek vagyunk mind a ketten. S ha azok a láthatatlan hatalmak, melyek az emberek sorsát intézik, egyszer beleavatkoznak a mi dolgunkba, akkor jaj nekünk, Sziporka!

Lehajtotta a fejét, s verejtékes homlokát megtörölte a zsebkendőjével. Sziporka értelmetlenül bámult rá, egy darabig hallgatott, azután rekedten megszólalt:

- Beleavatkozhatik ebbe a rendőrség, vagy a bíróság? Semmiképpen sem.

Schwarc talán nem is hallotta, hogy a házmester miképpen tépelődik. Térdére könyökölt s halkán szólt:

- Vannak törvények, melyek nincsenek könyvbe foglalva és paragrafusokra lefejtve. De rettentő azoknak az embereknek a sorsa, a kiket ilyen törvények szerint ítélnék el... És én félek, Sziporka...

- Mitől? - horkant föl a nagy szál ember, aki e pillanatban meglehetősen összelapult.

- Hogy mi ilyen törvények elé kerülünk.

Valami sötét kétségbeesés szólt a sejtelmes, zavaros, érthetetlen kijelentésből, mely Sziporkát, ezt a durva, utcai flaszterkőből faragott embert megrémítette s erős nyugtalanságba hozta. Össze kellett szorítania a vastag ajkát, hogy a fogai ne vacogjanak.

Egyszerre megszólalt egy vékony gyermekhang:

- Apuskám, imádkozhatom?

A szomszédos szoba ajtajában, melyet egy tarka lepedő függönyözött el, állott egy szál ingben a kis Böske, félénken hol Schwarcra, hol apjára pislogva. Sziporka nagyot fújt és igenlőleg biccentett. A bulldog-pofa egy kicsit derültebb lett, mintha valahonnan egy fénysugár esett volna rá. Sziporka megkönnyebbült, úgy érezte, hogy a kis leány kézenfogja és kivezeti valami alacsony, sötét pincéből. Vagy rossz álmából?

Sziporkáné megjelent.

- Itt a Szücsék lakásának a kulcsa.

- Elmentek?

- Az ember jobban lett, s elmentek. A butoraik itt maradtak.

A szomszéd szobában a vékony hang elkezdte az imádságot:

*...Én Istenem, jó Istenem...
Becsukódik már a szemem...*

Schwarc Dávid is magához tért. Megrázkódott. Fölugrott és elfutott. Sziporka fölállt és nagyot nyújtózkodott, csak úgy ropogtak a tagjai. Egészen kiért már abból a kísérteties pincéből, teljesen itt volt már a rendes, mindennapi életében. A gyerek folytatta:

*...De a tied nyitva, atyám,
A mig alszom, vigyáz reám...
Vigyáz kedves szüleimre...*

Sziporka fejébe nyomta a sipkáját. A fölindulásra egy pohár sört indult bevenni. Kifelé menet az asszonyhoz fordult (s ezen az arcon most már semmire volt, csak buta, visszataszító érzéketlenség) és szólt:

- Még ma mosdd föl a vért Szücséknél, hogy reggel mindjárt kiadhassuk a lakást.

Elment. Az udvarban megállt. Senkise volt kint, csak a Guzmics borbély kis kutyája somfordálgatott ide-oda, vinnyogva a Szücsék ajtaja előtt: a vért szaglászta. Sziporka föltekintett a magasba. Mintha a borus, tavaszi ég sötét kárpitján kereste volna a nyílást, melyen át az ártatlan angyal imádsága (a melynek szárnyai alatt ő maga is meghúzódik) behatol, hogy a Mindenható trónja elé jusson.

INKOGNITO.

Sziporka nem tudott teljesen beledurvulni a foglalkozásába. Régóta megszokhatta, hogy a háziura lenézte, a lakók gyűlölték. És mégis voltak pillanatai, mikor kivágyakozott ebből az állapotból. Nem a lelkiismerete szólalt meg, hiszen anyagilag jól ment a dolga és ő meg volt elégedve. De ösztönszerűleg érezte néha, hogy ezekből a piszkos dolgokból jól esnék neki kimosakodnia. Valami lelki uszodára vágyott, a hol kilubickolhatná magát és felfrissülne. Alávalónak lenni kellő haszonért, ezen nem talált semmi kivetni valót, de hogy egy nagyságos gazembernek haszonban századrendű, megvetésben pedig legexponáltabb cselédje legyen, ez bántotta és izgatta őt és érzékenyen szurkálta kerges lelkének itt-ott még puha részecskéit.

Minél inkább kezdett tollasodni, s érezte, hogy e tollakkal talán magasabb tájak felé is repülhet, annál inkább bántotta őt a közmegvetés, mely keserű só gyanánt hullott mindennapi kenyerére.

Egyszer aztán véletlenül kinyílt egy ajtó, melyen át ő kimászott a köztisztelet verőfényes mezejére.

Ugy történt a dolog, hogy valamely kies pestvármegyei faluban volt neki egy komája, valami távoli rokona, a kivel már évek óta nem érintkeztek. Sziporkákék vasárnapi tervezgetése rendesen a körül forgott, hogy majd ők itt valahol Budapest körül házat, földet vesznek, ott esetleg egy kis boltot nyitnak és így a maguk urai és gazdái lesznek. Valahányszor terhes volt a levegő egy kirugott lakó átkaitól s a ház mint egy lekötözött vadállat morgott: tizszeres erővel ujultak föl Sziporkákékban ezek az ábrándok, melyeknek megvalósulása ki fogja őket szabadítani mai helyzetükből, melyben folyton a más hasznáért viszik vásárra a bőrüket. Egyszer aztán, mikor a jövőt így festegették, az asszonynak eszébe jutott a koma. Ejnye, de elszakadtak egymástól! Milyen régen még csak levelet se váltottak, pedig a koma akkor nagyon jól érezte magát náluk, erősen hívta őket látogatóba s a maga részéről máskorra is ígérkezett. Lelküket forró vágyódás fogta el egy falusi kirándulás iránt. Csak egypár órára itthagyni Pestet, ezt a forró kemencét s megszabadulni a házbeli kiéhezett alakok gyűlölködő pillantásaitól. Sejtették, hogy ez valóságos áldás lesz rájuk nézve. Nem sokáig haboztak, Sziporka pennát ragadott s egy ajánlott levélben jelentette a jó komájának, hogy Szent István király-napján feleségével és kis leányával teszi tiszteletét, nem titkolván abbeli szándékát se, hogyha a falu megtetszik neki, esetleg vesz ott egy kis telket vagy házat.

A koma, Széles András, olyan elparasztosodott bognár-féle mesterember volt, a ki idejét kis földje, még kisebb szőleje és a mestersége közt osztotta meg. Olyan esztendeje még nem volt, hogy valamennyi rosszul ment volna. Így hát csak megelégedéltek, szerényen, három gyermekükkel. Sziporkákék levele nagy örömmel töltötte el őt. Jól emlékezett a budapesti kirándulásra, a mikor Sziporkákék határozottan jómodu benyomást tettek rá. Délután a Városligetbe, este pedig színházba vitték őket. Az asszonyok fagyaltot is ettek. Mikor Szélesek hazatértek Budapestről s elmesélték fővárosi mulatásukat, hire terjedt a faluban, hogy előkelő uri rokonaik vannak s ez erősen javította a bognármester társadalmi pozícióját. Azután a két familia elfeledkezett egymásról s képzelhető András mester meglepetése, mikor Sziporka levelét megkapta. Igyekezett visszaidézni emlékezetébe a pesti látogatás részleteit s arra a következtetésre jutottak az asszonnyal, hogy Sziporkákék azóta alaposan fölgazdagodtak s talán birtokot akarnak most itt vásárolni. Az ember rögtön leült levelet írni, melyben jelentette, hogy nagy örömmel várja a tisztelt családot, a faluban pedig elterjedt a hire, hogy Szélesék előkelő pesti rokonokat várnak s ezzel kapcsolatba hozták azt is, hogy Széles tudakozódott a papnál, hogy a Pongrácz grófféle elhagyott kastély eladó-e?

Megjegyezzük még, hogy ez a falu a Tarna völgyében feküdt, vasutja nem volt s így egy kicsit kiesett a világforgalomból. Nem volt meg az a kölcsönös viszony közte és a főváros közt, mely abban nyilvánul, hogy a pestiek kiturják a népet nyáron a házából, a nép pedig kibujik becsületes bőréből és szokásaiból, s nagyvárosi erkölcsöket kezd fölvenni. Az a falu, a honnan minden éjjel kofainvázio indul Budapest felé, lehet, hogy meggazdagszik, de erkölcsileg el van veszve.

A nem messze lévő vasuti állomáson egy parasztkocsival várta Széles a vendégeit. A bognármester természetesen ünneplőben volt, de mennyivel hatásosabb ünneplőben jelent meg Sziporka. Kemény kalap, fekete szalonkabát, kemény gallér, színes nyakkendő, balkarjára vetve egy felöltő és jobb kezében egy ezüstgombos sétapálca. Fehér mellényén nagyon előkelően festett a vastag aranylánc. Sziporkáné ruhája is elég feltűnő volt, de mégis leginkább a kalapja ragadta meg a figyelmet, melyen egy galamb ült kiterjesztett szárnyakkal. A kis leány tiszta fehérbe volt öltözve, még a cipője is fehér selyem volt s egy kis csipke napernyőt igen helyesen tartott vékony kezeiben. Széles gazda majdnem elsédült, mikor az uri társaságot meglátta s a szerencséről kezdett hebegni, mely az ő szerény házat a mai napon érte. Sziporka teleszívta, magát levegővel, úgy, hogy melle egy arasznnyira dagadt s megnyugtatta Szélest, hogy ők azért igen jól fogják magukat érezni e kedves faluban. A legény, a ki a lovakat kezelte, kezet csókolt Sziporkánénak, a kinek e fölött való örömeiben egyszerre szétfoszlottak abbeli aggodalmai, hogyan fog a szekérre az oldalán keresztül fölmászni. Mikor a faluba berobogtak, épp a miséről jött a nép, sokan köszöntek és Sziporka szorgalmasan emelgette kemény kalapját. Oh, de szép is egy ilyen falusi vásárnap. A kemény öklök és hideg tekintetek közt élő házaspár meghatva tekintett szét a ház előtti padokon üldögélő, vagy a fák árnyékában sétáló, szelidarcu, illedelmes népre, mely egyáltalán nem titkolt, naiv bámulattal adózott nekik. Itt ők is szabadon kibonthatták szívük ráncait, semmiféle oldalról nem kellett gyilkos támadástól tartaniok. Tisztának és jónak érezték magukat amaz egyszerű okból, mert ezek itt nem tudták, hogy ők se nem tiszták, se nem jók.

A bognár udvarában egy hatalmas diófa alatt volt terítve. Az egyszerű falusi mesteremberné oly zavarba jött, mikor Sziporkáék bevonultak, hogy szinte kezet csókolt az asszonynak. Sziporkáné, hogy úgy mondjuk, felfuvalkodott álszerénységgel utasította vissza e tiszteletet, mely különben annyira meghatotta, hogy homlokra csókolta az asszonyt. A bognárgyerekek, két leány és egy fiu, kézcsók-rohama ellen azonban már nem tiltakozott, a miből különben nagyobb baj nem is származott, mert e csemeték kinos, majdnem vérszomjas gondossággal ki voltak pucolva. Izgalmas jelenet volt, mikor a Sziporka-leány előhuzott egy stanicli cukrot s a bognár-gyerekeknek átnyújtotta. Ezeknek első dolguk volt kirohanni az utcára s kollégáiknak jelteni, hogy a pesti kisasszonytól cukrot kaptak. Miután így az irigységet az egész soron fölkellették, összeverekedtek rajta. A háziasszony több ízben bocsánatot kért a szerény ebédért. Azután betálalta a következő fogásokat: csirkeaprólékleves csigatésztával, töltött káposzta, kirántott csirke kovászos ugorkával és turósrétes. A bognárné, a ki az elmúlt időkből már csak a fagylaltra és a színházban ivott citromos-vizre emlékezett, folyton azt emlegette, hogy bárha ő viszonzni tudná azt az uri ellátást, a melyben Sziporkáéknál részesültek. Sziporkáné szerényen mosolygott, folyton dicsért mindent, hogy milyen kitűnő ízű, e mellett úgy ettek az urával együtt, mint a kiéhezett farkasok. A falusi hangulat és a köztisztelet, a mely körülvette őket, szintén hozzájárult étvágyuk fölcsiklandozásához. Talán először életükben meg nem panaszkodtak, jószívvvel adott falatokat ettek. Igaz, hogy nem szenvedtek szükségét, otthon is jól laktak mindennap, de ah, ezek csak olyan más husából kivágott Shylok-ebédek voltak.

Ebéd alatt a bognárok kapuja előtt mindig volt valami csoportosulás. Parasztgyerekek kukucskáltak be a kerítésen az előkelő vendégekre.

Széles András művelt ember volt és meg tudta adni a módját. Az intelligenciának azt a részét, melynek nem voltak vendégei, meghívta ebédutáni feketekávéra. Beállított Flaskai, öreg nyugalmazott jegyző, a segédjegyző, Molnár tanító, Vantulák kisbérő. A feketekávé persze csak titulus volt, a lényegét a borozás alkotta. A mély kutból fölhuzták a behűtött könnyű bort, savanyuvízzel s megindult a csendes pityizálás. Sziporka annyira el volt érzékenyülve, hogy szeretett volna minden pillanatban sirva fakadni. Ezek az emberek oly tisztelettel intéztek hozzá minden szót s majdnem áhitattal lesték minden szavát, hogy Sziporka lassankint elsőnek kezdte magát érezni a társaságban, a mi ebben az életben még nem történt meg rajta. Lubickolt a tisztességben, ugrált, forgolódott, fujtatott, csapkodta a kristálytisztá vizet, dörzsölte magát, a habok alá bukott, szóval fenéig élvezte ezt az erkölcsi fürdőt. A nélkül, hogy becsipett volna, egészen mámorossá lett azoktól az új és ismeretlen érzésektől, a melyek keresztülcsapkodtak rajta. Nem tudta kifejezni, de az a gondolat derengett benne, hogy boldogok a gazdag emberek, mert mindig jók és becsületesek lehetnek. Szerencséjére annak a tudatára sem ébredt, hogy csak úgy élvezheti ezt a mai boldogságot, hogy teljesen kivetkezett mindennapi életéből és rendes kenyérkeresetéből, mert ez a tudat aztán rögtön boldogtalanná tette volna őt.

Délután az egész társaság elment megnézni egyikét eladó házat. Ekkor Sziporka már teljesen a birtokos, a tőkepénzes alakját öltötte fel. A vagyonos osztályhoz, az elnyomókhoz tartozott. Szakértő arccal nézett meg mindent, kritizált, alkudott, de persze nem vett. Akkor már, komáját kivéve, mindenki nagyságos urnak szólitotta, alázatos volt hozzá mindenki s valahányszor szivarra gyújtott, mindig más tartotta oda neki az égő gyujtót.

A boldog nap nagyon hamar véget ért. A szekér előállt, a vasutra kellett menni. Megitták a Szent János-áldását, Sziporka mindenkitől nyájas, leereszkedő kézzorítással és mosolygással bucsuzott el. Sziporkáné azonban most már nem csókolta meg a bognárnét. A délután folyamán oly magasra szálltak, hogy ezt már önmegalázás nélkül nem tehette. De meghívta, hogy látogassák meg őket Budapesten.

A mint a vonat dübörögve vitte őket Budapest felé s az alkony homályával együtt a főváros füstje, pora, gőze és párája kezdte őket körülvenni, egyszerre valami fojtó szomoruság fogta el őket. Mint a rabot, a kit a sétáról a börtönőrök a penészes cellába hajtának vissza. Az asszony mély sóhajtással levette galambos kalapját, és egy tiszta fehér zsebkendővel betakarta. Sziporka levetette fekete szalonkabátját, gondosan összehajtogatta s maga mellé tette az ülésre. Mind a ketten érezték, hogy a nagyságot, uraságot vetették le. A vidámság eltűnt arcukról. Vonásaik minden kerékfordulattal, mely közelebb hozta őket a pokolhoz, keményebbek lettek. Tudták, hogy nincsen messze a pillanat, melyben vissza kell csuszniok a két malomkő, a háziur és a lakók közé s durva energiával forgolódniok az élet küzdelmeiben, hogy majd egykor valami kis csendes zugban a maihoz hasonló boldog napokat tölthessenek... És Sziporka ökle összeszorult... ajka valamit suttogott... talán azt, hogy még kegyetlenebb lesz embertársaival, mint eddig, hogy még hamarabb zöldágra vergődhessék s undok szegény bőrét levethesse...

A ZICHY GRÓFOK KOCSISA.

A Rezeda-utca 37-ik számú házában, az első ajtó alatt Tar János lakott feleségével és két gyermekével.

Tar János egykoron igás kocsis volt valamelyik Zichy grófnak valamelyik tulajdonai uradalmában. Ugyanott szolgált az apja, meg a nagyapja is s valamennyien kitűnő cselédek voltak, abból a típusból, mely csak Dunántul található föl. Itt minden vármegyében van egy csomó nagy birtok, mely a szegény embernek nyugodtabb és biztosabb kenyeret nyújt, mint a minőt a szabad parasztok esznek. Ezt tisztán látja minden ember s azért a rosszul termő esztendőben a küzködő és kinlódó parasztember is vágyakozva tekint a grófi majorok felé, hol a cseléd nem ismer rossz esztendőt és szükségét. A cselédek is érzik ezt és azért megbecsülik magukat és a helyüket. Nemzedékről-nemzedékre így élván, megszokták az engedelmisséget és a rendet. Irigységüket sem igen piszkálja olyan látvány, a minő az Alföldön gyakori, hol a magának gazdálkodó, szorgalmas földmivelő gyarapszik, tollasodik, terjed, s az uréhoz hasonló tekintélynek örvend. Dunántul majdnem minden falunak megvannak a maga kastélyai és uri birtokosai, ellenben a jómódu kisgazdák nagyobb tömegei kevés helyen találhatók föl, mert a kedvezőtlen viszonyok folytán a nép a legszívósabb verejtékezéssel sem tud terjeszkedni.

Ezzel a Tar Jánossal megtörtént az, hogy egyszer a grófnak valami Irlandból hozatott mérges lova meggázolta és belső sérüléseket szenvedett. Az uradalmi orvos valahogy kigyógyította s nem halt bele a balesetbe, de huzamos ideig oly gyenge maradt, hogy nem tudott dolgozni. Végre a gróf megsajnálta és fölküldte egy pesti kórházba, hogy segítsenek rajta. Itt aztán kigyógyították a kocsist. Akkor az történt, hogy télire az öreg grófné fölhurcolkodott Budapestre, a hol háztartást rendezett be magának. A háztartással járt, hogy hintót is tartott. És mivel Tar Jánosról azt hitték, hogy ő már megösmarkedett a fővárosi étellel, őt érte a választás s ott tartották kocsisnak.

Nagy dolog az, mikor a pusztai igáskocsisból parádés kocsis lesz Budapesten. Erősen zsinórozott pitykés dolmányt, vörös stráfos nadrágot, hosszupántlikás kalapot kapott és két szelid kövér lovat a keze alá. Az istálló a budai részen volt, lakást is ott adtak Tarnak.

Az ujdonsült uri kocsisnak első dolga volt cifra, előkelő öltözetében hazamenni, a hol mindenfelé bemutatta magát az atyafiaknak és az ösmerősöknek, előkelő tartásával és hideg büszkeségével jelezvén mindenki előtt, hogy ő most már nagy rangot foglal el a társadalomban és bizalmi állást tölt be az uradalomban. Mikor aztán gögjét jól kísértáltatta és megszellőztette, akkor összepakkolta a családját és fölhozta Budapestre.

Csak az volt a baj, hogy a pesti levegő nem tett jót az öreg grófnénak. A városi zaj is idegessé tette, s a tél vége felé a háztartást föllozlatta. Egy napon Tar János elrémülve értesült arról, hogy vissza kell térnie a pusztai igáskocsisok szerény társaságába. A pesti élet nagyon megtetszett neki. Igaz, hogy sejtelve sem volt a nagy városról, a mely körülötte forrongott és zugott, de úgy érezte, hogy mikor a magas bakon ülve, maga mellett az összefont karu huszárral, végigüget a népes utcákon, mindenki őt irigylis és bámulja. Nem a grófok kocsisának, hanem a kocsisok grófjának érezte magát. Minden másodnap meg kellett neki borotválkoznia és még a bajuszát felkötni is megtanulta. Nem kellett neki nehéz testi munkát végezni, fizetése nagyon jó volt, felesége a grófi konyháról is hozott haza egy-egy jó falatot, borralaló is csak csöppent, és így Tar élete nagyon kényelmesen és nyugalmasan folydogált. Szörnyű volt büszkeségének a gondolat, hogy most visszamenjen gatyás kocsisnak a pusztára. Elviselhetetlen volt neki az a káröröm, a mellyel otthon bizonyára fogadják. Sokszor elgondolkozott rajta: hogy lehet az, hogy itt nincs termőföld, de még csak egy tenyérnyi se, mégis ennyi

ember meg tud élni. Az a meggyőződés vert benne lassankint gyökeret, hogy itt könnyebben megél az olyan ember, a kinek semmije sincs. Végre aztán megérlelődött benne az elhatározás, hogy bizony ő is itt marad és szerencsét próbál. Bolond volna, ha nem tenné, mivel-hogy a pesti élet (a magáét annak tartotta) annyival jobb, mint a falusi.

Igy került Tar János Spitzer Jakab fuvarozó vállalatához kocsisnak s a Rezeda-utca 37. számú házába lakónak. De csakhamar keservesen vette észre, hogy életük nagyot változott. A parádés élet véget ért, kora hajnaltól talpalt és nehéz terheket emelgetett késő estig. Lakást, kosztot készpénzen kellett fizetniük s nem érezték maguk fölött a patrónust, kihez pedig nagyon hozzá voltak szokva. Eddig olyan szelid és nyugodalmas körben éltek, most egyszerre kikerültek az élet ide-oda taszigáló forgatagába. A halk beszédű urak és csendes magaviseletű urasági cselédek helyett durva népek között voltak, kik ugyancsak erőlesen, két könyökkel védelmezték azt a szerény helyet, melyet a társadalomban elfoglaltak. Itt ugyancsak össze kellett szedni az eszüket s megfeszíteni minden izmukat, ha boldogulni akartak.

Tarból és Tarnéból szemlátomást szikkadt ki a jókedv. Járásuk nehezebb, ajkuk beszéd-telenebb, tekintetük sötétebb lett. A mihez különben hozzájárult az is, hogy immár az asszonynak is kenyérkeresethez kellett látnia. Még pedig mosóné lett. De a nedves, gőzös mosókonyhában való erős munka nagyon megviselte. Rohamosan öregedett. A gömbölyű, mosolygós falusi asszonyból szögletes, csontos, trabális vén asszony lett, a ki azon panaszkodott, hogy lábában és karjaiban szaggyatások vannak. Ugyanezen idő alatt a súlyos munka meghajlította az urát is. Így öltözködtek be a fővárosi proletárok tulterhelt, túldolgozott, kifáradt szürke hadseregébe...

A míg gyökerüket a grófi család jól megalapozott egzisztenciájába ereszthették, lelkük harmóniája teljes volt. Az urasági kastély szilárdsága mintegy jelképezte az ő életüknek és mindennapi kenyérüknek biztosságát is, de ezt a fix pontot most elvesztették, s önkénytelen is úgy érezték, mintha a földet húzták volna ki a lábuk alól. Talán a fecske érezhet ilyesmit, melynek az ősi ház eresze alá rakott fészket a vihar elsodorja, s a szegény a hideg esőben a ház tetején gubbaszkodik és tájékozatlanul pislog szét a kegyetlen, idegen világban. Szépen kerestek ugyan mind a ketten, de erejükön fölül kellett küzködniök, s a bizonytalanság mint egy sötét, fenyegető felhő lebegett állandóan fejük fölött. Istenem, ha megbetegesznek, mi lesz?

Hétről-hétre nagybodó erővel rohanták meg őket régi életük képei. Az örökké szabadban élt földember úgy érezte, mintha itt börtönben ülne. A szívük szinte sajgott a fájdalomtól. Az asszony, mikor reggel fészülködött, gyakran észrevette, hogy a szeméi vörösek. Ebből jött csak rá, hogy mennyit sirhatott éjszaka. Maga sem tudta volna megmondani, hogy miért, mert direkt baja és betegsége nem volt. A honvágy sorvasztotta. Az a kis tenyérnyi cselédföld, meg a tehéntartás, disznóhizlalás hiányzott neki. Senki sem sejtette, hogy az a pár muskátlibokor, melyek a Tarné ablakában diszlettek, milyen nagy szerepet játszik az ő mai, bus életében. Ezek segítségével még mindig falusi asszonynak képzelte magát. Ezek varázsolták őt vissza a kertbe ott a cselédház végén a kukorica, krumpli, bab, napraforgó közé. Azt se tudta senki, hogy mikor az akácfák virágoztak s az egész udvar illatárban és gyönyörűségben uszott: a Tarék szíve akkor sajgott legélesebben. Ekkor rohanta meg őket legelemibb erővel a honvágy s Tar ilyenkor úgy érezte, hogy neki pusztán ököllal kell szétverni ezt a rengeteg sok kőfalat, mely börtönét alkotja.

Roppant szeretett volna kint hálni az udvarban. De félt, hogy gusztusát a pestiek parasztnak fogják találni s azért csak egész nyáron bent nyavalygott a fülledt szobában...

Az ilyenformán fölbillent lelki egyensúly ugyan mivel állítható helyre? A pálinkával. Ezek a különös fájdalmak, melyek nem betegségből származnak, de azért alaposan megkínózzák az embert, csak ezzel az orvossággal gyógyíthatók. Az ilyen nehéz munkát végző ember különben sem lehet el teljesen az ilyen önsarkantyuzás nélkül. Néha annyira elernyed, hogy

tán összeroskadna, ha a tüzes itallal föl nem korbácsolná vérét. Télen meg a dermesztő hidegben szorul rá erre a folyékony szénre. Máskor meg azt a hatást várja tőle, hogy elszédítse, elaltassa érzékeit. Nem lett iszákos ember Tar János, csak a pálinka bevonult életébe s habár kis mértékben, de mindennapos vendég lett. Kocsiskorában ez sem így volt.

Mikor egy este Tar János a munkából hazajött, felesége mutatta neki a levelet, melyben Örzsi néni jelentette, hogy meglátogatja őket. Ez az Örzsi néni Tar János néhai apjának egyetlen testvére volt. A hír vegyes érzelmeket keltett; örültek is neki, nem is. Örültek, hogy lesz itt valahára egy magukfajtájú ember, a kivel istenigazában kibeszélhetik magukat, de féltek is, hogy Örzsi néni belelát az ő pesti életük vigasztalanságába s azt fogja mondani: ezért ugyan nem volt érdemes feljönnötök. Természetes, minden előkészületet megtettek, az asszony nagy takarítást csinált, előszedte a legszebb vánkoscihait s gyönyörű ágyat készített a néninek.

Örzsi néni megérkezett egy pár csirkével, harminc tojással, egy zacskó burgonyával. A gyerekekkel meg volt elégedve, de biz az asszonyról és férfiről kijelentette, hogy azoknak a pesti levegő nem tesz jót.

- Vagy talán a ruhátok miatt vagytok úgy megváltozva? - mentegetőzött az öreg asszony, - egészen mások voltatok ti odahaza azokban a rendes ruhákban. Pedig ez talán finomabb ruha, mint az, a kit odahaza viseltetek. Tudjátok, én öreg falusi asszony vagyok, hát nem értem a módját, de úgy mondom, a hogy látom. Olyan vörös a képed, János, valami bajod van?

- Nem a', csak téglát hordok most a szekeremen, annak a pora fogott meg.

Tar János meg a felesége százféle kérdést készítettek elő, hogy majd megostromolják vele nénjüket. A döntő pillanatban azonban semmi sem jutott eszükbe. Igaz, hogy nem is akartak tulságos mohóságot elárulni, mintha nagyon érdeklődnének a megvetett falu iránt. Még azt találnák hinni, hogy megbánták lépésüket. Így hát a torkukon akadt szegényeknek minden s abban az egy törekvésben merültek ki, hogy Örzsi néni valahogy észre ne vegye bánatukat és visszavágyódásukat. Persze az együgyű öreg asszony nem is vett észre semmit, sőt örvendezve látta, hogy rokonai milyen jó módon élnek, mert Tarné neki früstökre is, uzsonnára is kávéhozott a sankból két darab kuglóffal. Vacsorára pedig virsli volt szaftban, a mi az öreg asszonynak, - mint nagy ritkaság - igen jól esett.

Vacsora után, mikor kint üldögéltek az udvaron, megszólalt az öreg asszony:

- Tudod-e lányom, micsoda krumplit hoztam neked?

- Micsodát?

- A te régi kiskertedből, ott a nagy béresház végiben, a kit igáskocsisné korodban olyan szorgalmasan kapálgattál. Abból a finom, édes rózsakrumpliból való...

Alig hogy lefeküdtek, az öreg asszony a szobában valami zörgésre ébredt. Tudta, hogy a gazda ma a konyhában alszik, azért megszólalt:

- Te Maris, nem valami rossz ember jár a szobában?

- Én vagyok, nénémasszony, - felelt Tarné, - csak egy pohár vizet ittam.

Hazudott. A zsák hazai krumplit kereste meg a sötétben. Az ágyába vitte s végtelen reménységgel és gyönyörűséggel hajtotta rá babonás, kifáradt fejét. S az álom szelid tündérei fölragadták s hegyeken-völgyeken, erdőkön és vizeken át elszálltak vele Tündérországba, arra a tenyérszerű cselédföldre, a hol ő egész éjjel krumplit kapált, a patakban állva fehér ruhát sulykolt, az árokparton tehenet legeltetett, szépen kiöltözködve a gyerekeit templomba vezetve, kendert áztatott, vidám nótázás közben tengerit hántott... Oly boldog volt, hogy a szíve majd meghasadt bele.

SZEGÉNY EMBEREK

A TAHÓ-CSALÁD.

A Tahó-család vacsoránál ül. Négyen vannak, az öreg Tahó Pál meg a felesége Rozál, azután a fiuk, János és ennek a felesége, Böske. Egy nagy cseréplábasból füstölő, gyéren zsizozott tésztás kását kanalaznak. Mohón kapják be, a miből látszik, hogy éhesek, de azért bizonyos illedelmes sort tartanak: először az öreg vesz, utána a felesége, majd a fiatalok ugyanilyen rendben. Történik a dolog a Tahó-portán, a falu közepén, egy szép terjedelmű belsőségen, melyen két lakóház áll. Az utcára könyöklő cserépszindelyes, csinos kiállítású házban laknak a fiatalok, a benyuló telek végén pedig hátul egy zsupfedelű viskóban az öregek. A fiu megházasodván, az öreg mindenét átadta neki, azzal a kikötéssel, hogy őt és a feleségét holtá napjáig eltartják.

Az öreg Tahó leghamarabb befejezte a vacsorát, két tenyerével kétfelé törüli a száját, nagyot huz a vizes korsóból, hátra tolja a székét és a pipájával kezd babrálni.

Öreg Tahóné: Egyék még, apjuk.

Öreg Tahó (keserűség nélkül): Hagyd el, nem dukál!

János (a lábasba löki a kanalat. Nem méreggel, de erélyesen): Már megint kezdi! (A két asszony is hirtelen abba hagyja az evést és szorongva néz a férfiakra): Miért beszél így? Evett valaha itthon egy megpanaszolt falatot?

Öreg Tahó (szeliden): Nem értesz, fiam. Te dolgozol, én lopom a napot: illő, hogy te többet egyél, mint én. Aztán meg ez szükséges is, hogy jó erőben légy, ki ne dől a munkából. No, meg az én öreg, elnyütt gyomrom kevéssel is beéri, jóval kevesebbel, mint a te fiatal beled.

János (enyhében): Mit keseríti öregségét ilyesmikkel? Eszik, a mig éhes...

Tahó: A mig éhes vagyok? Nem lehet. Az nagyon soká tartana... A multkor, mikor a görcs összehuzott, megszólítottam a doktor urat (nem mentem hozzá, csak az utcán fogtam meg), a ki azt mondta: „Maguk, Tahó, nem táplálkoznak, csak tömik a gyomrukat elemészthetetlen dolgokkal, sohse laknak jól tisztességesen, csak elverik az éhségüket, mint az a nagy madár, a ki kavicsot nyel”. Ezt mondta. Sokszor annyit eszem, hogy már fáj a hasam és nem tudok többet, egy félóra mulva meg már éhes vagyok.

János: Hát mit együnk? Ezt is alig győzzük... Ahány ember elmegy a portánk előtt, azt gondolja, magában, hogy itt jó módu emberek laknak. Persze senki se látja, hogy micsoda rongy az, a mi a határban hozzátartozik. Itt is egy cafat, ott is egy cafat. Ha egy tagba volna, még talán érne valamit. Aztán micsoda sovány föld... Minden dűlőből a legrosszabb éppen nekünk jutott... Ezt, édes apám, jól összeválogatta...

Tahó: Nem mindig volt az olyan rossz, fiam. A föld is olyan, mint az ember, előregszik és terméketlen lesz. Egyik helyen elagyagosodott, másik helyen a víz telehordta kavicssal, harmadik része megszikesedett. Ezeken a földeken, látod, meggyarapodtunk, ezt a szép belsőséget szereztük, ezt a szép házat építettük, még földet is vehettünk volna, ha a nagyhercegi uradalom utunkat nem állotta volna. Ujat nem ragaszthattunk hozzá, hát csak a régit zsaroltuk. Addig zsaroltuk, a mig azt nem mondta: Nem birom tovább. Ez az oka nyomorúságunknak.

János: Okos ember kigyelmed, meg tudja magyarázni a dolgot. De ha még tiszter okosabban beszélne is, akkor se tudok belenyugodni az állapotba. Hát mindig úgy lesz, hogy töprengésnek, bizonytalanságnak, aggodalomnak hívják azt a vánkost, a kire este lehajtom a fejemet?... Még a falu nem tudja a mi keserves sorsunkat, apám a presbiterek közt van, magam is tagja vagyok az olvasóköri választmányának, de sokáig már nem takargathatjuk, hogy nem tudunk lépést tartani a módos gazdákkal. A legkisebb adósság egyszerre fölbillent bennünket.

Tahó (szomoruan, de nem szemrehányólag): Tán már van is.

János: Még nincs. (Hirtelen az asszonyokhoz fordul.) Ha csak az asszonyok bele nem mesterkedtek.

(A két asszony ijedten néz egymásra.)

János: Rám nézz, Böske, ne az édesanyámra. Vagy tán nem mersz?

Böske: Már mér ne mernék. Egy marék só még nem adósság.

Öreg Tahóné: Meg egy marék liszt.

Böske: Meg három kanál zsir.

Öreg Tahóné: Meg egy kötényre való száraz bab.

János: A ki csinálta, fizesse, ehhez semmi közöm. Adjátok vissza, ahogy tudjátok, én nem akarok tudni róla semmit.

Böske: Vissza is adjuk szépen, kend észre se veszi. Nincs itt semmi hiba. Ha egy kis fűszer-száért, cukorért, kávéért nem mennék néha a boltba, furcsát gondolna rólunk a falu. Azt hinné, hogy olyan szegényül élünk, mint a Csiba cigány.

(Behallik, hogy kinn a kapun zörgetnek.)

János: Tegyétek el hamar azt a tésztás kását. Édesanyám, hozza be a hideg kolbászt és tegye melléje a megszelt kenyeret. Böske, te meg hozz be egy kancsó bort a kamarából és tedd két pohárral az asztalra. Loccsancs is a poharakba egy kis bort, hogy szárazak ne legyenek. De a mint a vendég leült, mindent megint összeszedtek és visztek a helyire. Hadd lássa, hogy... (Zavartan megáll.)

Öreg Tahó: Csak mondd ki, fiam, bátran: hadd gondolja rólunk, hogy uri vacsorát ettünk.

János: Röstellem a dolgot, de meg köll lenni.

(Az asszonyok mindent parancs szerint elrendeznek, s a kép, mely a belépő elé tárul, olyan, mintha Tahóék egy komoly, jóra való vacsora utolsó morzsáit nyelnék. A belépő Cser Péter tőlük az ötödik vagy hatodik házban lakik, dolgos is, nagyszáju is, s Tahóék meglátva őt, ugyancsak megörültek, hogy eszükbe jutott rossz vacsorájukat színpadiasan elleplezni. Cser Péter egy hatalmas alakú, de kissé görnyedt, 30-32 éves; látszik, hogy agyondolgozza magát, de nem teszi a kikoplaltság benyomását.)

Péter: Jó estét kívánok!

Öreg Tahó: Adjon Isten kendnek is.

Péter: Egészségükre kívánom a vacsorát.

Öreg Tahó: Köszönjük, hasonlóképp.

Péter: Még nem vagyok túl rajta. (Elővesz egy papircsomagot.) A háznépem kukoricafosztani ment Ádámékhoz, hát, mondok, elhozom a vacsorámat, nem szeretek magam enni, hogy ne legyen senki, a ki hátba vágjon, ha a falat a torkomon akad. (Egy darab száraz, kemény sajtot pakkol ki. Hangsúlyval:) Persze, nem kolbász, meg aztán bor sincs hozzá...

Tahó: Hadd el, Péter öcsém, csak az a mienk, a mit megeszünk. Ha magamtól sajnálnám (nagyot nyel, mert nagyon éhes), azt hinnék, hogy mástól is sajnálom. Ezt pedig nem szeretném.

(Cser Péter a sajt kemény héját lefaragja s az asztalra teszi, kenyeret vesz elő s falatozni kezd. Böske ezalatt nagy gyorsasággal eltüntette a kolbászt, kenyeret, bort, mielőtt Péter valahogy kiforszírozta volna a megkínálást. A két éhes Tahó fénylő tekintettel nézi a sajtot.)

János: Nagy ur vagy te, Péter.

Péter: Mert nem héjastól eszem a sajtot? Már ezt Amerikában szoktam meg. Sohse leszek többet olyan ur, mint ottan.

János: Miért is jöttél haza?

Péter: Mert csak fél napig voltam ur, az alvást is beleszámitva, fél napig pedig kutya. De tán még a kutyánál is rosszabb: vakondok. Föld alatt dolgoztam, a kőszénbányákban. Nem tudja azt megszokni az olyan ember, a ki az Isten szabad ege alatt élt. Kaszálni, kapálni grófi munka, szemet ásni komisz munka. Ugy hull el benne a mi népünk, mint ősszel a légy. Igaz, hogy jól megfizetik, de mit ér, mikor olyan munka ez, mintha a magam sirját ásnám. A mint egy kicsit megszédtem magamat, hazajöttem. Csak egy kis olcsó szabad föld volna itt, mindjárt vennék.

Tahó: Miért nem keressz másutt földet?

Péter: Olyan vagyok, mint a fa, gyökeret eresztettem ebbe a földbe. Apám, anyám itt lakik. Nagyapám itt van eltemetve, gyermekem itt született... Hát hogy mehessek el innen? Az ember nem állat, a kit egyik istállóból a másik istállóba hajtának s mindenütt egyformán jól érzi magát. De még az állat is visszakivánczik oda, a hol a borját tudja.

János: Amerikába mégis elmentél.

Péter: Az csak olyan szerencse-próbálás volt.

János (nagyot sóhaj): Meg kéne próbálni nekem is. Nagyot segítene rajtam, ha vagy ezer pengőt össze tudnék kalapálni.

Péter (csodálkozva): Te se nézel magasabbra ezer pengőnél? Mi az itt, a hol a föld olyan drága, mintha a buzaszáron kalász helyett sülvé teremne a kenyér.

Tahó (gyorsan): Ugy érti János, hogy csak ezer pengővel kéne megpótolni azt, a mi van...

Péter: Akkor sokatok lehet...

János (azzal a bizonyos szerény hanglejtéssel, mely a legmagasabb foku hencegés szeretne lenni s a megfelelő gesztusokkal): Akad...

Tahó (elfordul, mert érzi, hogy a hazugságtól ég az arca).

Péter: Nem tudom, János, hogy gondolnád a kimenést?... Mert ugyis fordulhat ám a dolog, hogy hosszú időre kint ragadsz... Eladnád, a mid itthon van, vagy csak árendába vetnéd?

János (örül, hogy a másik fölvette a fonalat, melyet ő, mindig a falubeli pozícióját féltve, nem mert volna tovább sodorni): Ezen még nem igen gondolkoztam. Mér? Tán valami szándékod volna?

Péter: Ugy lehet.

(Csend. Mindegyik a maga érdekeit forgatja elméjében s nem akar vigyázatlanul a tárgyalásba kezdeni, nehogy sebezhető pontjait elárulja. Különösen János ügyel, rettentőn szorongva, mert úgy érzi, hogy az ő oldalában egy tátongó seb van, melyből csak úgy dől a vér, s ezt kell neki lepleznie. Ez az ő titkos szegénysége, rejtegetett nyomorusága, zilált lelke, jóllakatlan gyomra. Jól értsétek meg: nem éhes, hanem jóllakatlan. Ez a negatívum épp olyan kinos, mint a pozitív éhezés. Az öreg Tahó szívszorongva lesi a beszélgetés további alakulását, sejtve,

hogy itt az ő bőréről is szó lesz. Mire marad ő itt, ha János kimegy Amerikába? Péter a levagdalt kenyérhaját is odasöpri a sajthéj mellé, pipára gyújt s habozva kezdi.)

Péter: Akármire szánod magad, én mindig a kezed ügyébe vagyok, nem kell messze menned. Velem jobban megegyezel.

János: Igaz is. Ebben a dologban idegennel szóba se állnék... mert hát azt gondolhatná, hogy így, meg úgy... hogy szaladok utána; azt hinné, hogy tán rá vagyok szorulva...

Péter: Tudom, kivel van dolgom. (Hirtelen.) Kezet rá.

János: Erre szívesen.

(Kezet adnak arra az egyre, hogy János, ha csakugyan elád mindent, elsősorban Péterhez megy vele. Tovább nem is tárgyalnak: elég ez első csapásra; a dolgot még egyik se fontolta meg, fél, hogy elhamarkodja, ha most belemegy. Péter köszön, elmegy. János a kapuig kíséri. A mint a szobát elhagyják, az öreg Tahó a sajt- és kenyérhéjra veti magát és mohón eszik, az asszonyok pedig fölfalják a maradék tésztás kását. Mire János visszatér, készen vannak.)

János (belép): Böske, add elő azt a kis tésztamaradékot.

Böske (halkan, szégyenkezve): Megettük.

János: Egyék apám egy kis kolbászt.

Tahó: Nem vagyok éhes.

János (körülnéz, megérti. Szomoruan): Ha ezt Péter megtudná, felét se igézné a földünkért. (Leveti a csizmáját.)

Tahó: Hát eladod?

János: Megvárjam, a míg majd kend a szomszédokhoz jár, hogy a kuttyák elől elege az odavetett csontot? Mert már ezen az uton vagyunk...

Tahó (lehajtja a fejét, hallgat.)

János: Fújd el a lámpást, asszony. Az sem ég ingyen. Az is csak a kenyeret eszi el előlünk. (Az ágyra veti magát.) Jó éjszakát!

(Sötétség és csend. A fáradt emberek álomtalan alvása következik.)

TAHÓ VADÁSZNI INDUL.

Tahó János, a falu közepén lakó, nagyportáju (de mint láttuk, kevés vágott dohányu) öreg Tahó Pál fia kiment Amerikába. Földjét Cser Péternek adta árendába, három esztendei bért előre fölvelt és ebből egy részt az apjánál hagyott. Tahó Pál a feleségével s a menyével, Tahó Jánosnéval itthon maradt. Az utcára könyöklő külső házat, a szebbiket, a nagyobbikat szintén kiadták, ők hárman pedig az udvar hátulsó részében levő szalmafüdeles viskóba vonultak. János, a ki soha vármegyéje határát át nem lépte, szívében keserű elszántsággal nekivágott a nehéz utnak s a csodálatos országnak, melyről fantasztikus történetek sokasága kavargott a fejében.

Csendes szomorúság borult a hátrahagyott családra. A szomorúság mellé, kedvrontó társul, a kinos bizonytalanság csatlakozott. Az ifju és erős kenyérkereső hiánya aggodalommal töltötte el lelküket. Micsoda érzéssel várják az eljövendő napokat azok, a kik a mindennapi kenyérért már csak imádkozni, nem dolgozni tudnak? Böskének, a fiatal asszonynak, munkája volt minden reményük, ha a szükség be találna kopogtatni házukba.

Az élet ott a hátsó házikóban még nyomorúságosabban folyt, mint János itthonlétekor. Miután a fiu hirtelen kivándorlása úgy is leleplezte anyagi viszonyaik züllöttségét, most már nem sok okuk volt a titkolódzásra. Bevallhatták a falu előtt szegénységüket s nem derogált nekik apró jövedelmi források után nézni. Ezek egyike volt például, hogy Böske a kasznárékhöz járt nagymosásra...

Az öreg asszonyt a tél első hideg lehelete ágyba döntötte. Fakó arccal, egy rongyos nagykendőbe burkolózva, egész nap a tűzhely mellett kucorgott, akár égett benne, akár nem. Egyszer ezzel fogadta a hazatérő Tahót:

- Beszéltem az orvos urral.
- Hivattad?
- Nem, a szomszédasszony küldte be, mert éppen erre járt.
- Irt patikaszert?
- Irt volna, de mondtam, hogy úgy is hiába, mert nincs pénzünk rá.

Az öreg Tahó nem felelt. Leült egy padra, hátát a falnak vetette s a levegőbe bámult. Patika! Csak ez hiányzott még, hogy a koldus állapot teljes legyen. Soha életükben nem fordult elő, hogy patikára egy krajcárt is költöttek volna. A mi betegséget az Uristen rájuk mért, nyugodtan elviselték, míg az meg nem unta és ott nem hagyta őket. Vagy pedig előszedték a maguk ősi patikáját, a melyben mindennél jobban bíztak. Ebben főszerepet játszott a herbatea, mustár, meleg tégl a gyomorra, forró hamu a torokra, nyers krumpli fölszeletelve, a fájó fejre, összerágott sós kenyér vagy nyers paradicsom a meggyült ujja, derékfájás esetén pedig a kenés. Nem is szólva a babonákról, melyek közül csak egyet említek: a fájós torkot háromszor meg kell dörögni eleven gyikkal. A ki ilyen körülmények közt élt végig egy életet, az meg van győződve arról, hogy ha ő egyszer igazi patikára szorul, akkor vége van.

- Hát aztán mit mondott még az orvos ur? - kérdezte nagysokára az öreg Tahó.

Az asszony hallgatott, mintha haboznék, hogy őszintén feleljen-e? Végre mégis csak rászánta magát, és így szólt:

- Azt mondta, hogy nem ártana, ha egy kis meleg ételt enném.

Meleg étel! Megint olyan tárgy, mely fölött az öreg Tahó sokáig némán elgondolkozhatott volna. Nem köll neki ahhoz doktor, hogy kitalálja, hogy bizony egy kis meleg étel nem volna

rossz. De nem ciberelevés név alatt betálat meleg víz, mely megégeti a száját, de a gyomorban nem kelt semmiféle kellemes érzést, hanem igazi, becsületes, illatosan gőzölgő, zsirjában fénylő, vagy levében elégedetten hempergő pecsenye. A melyet a gyomor is jóleső morgással fogadna és sietne vérré földolgozni. Egy kövér tyuk bizony jó volna az öreg asszonynak, de még egy fertály bárány is megtenné. Szép lassan elragicsálna rajta, egyen-egyen akár egy hétig is. A tyukot megfőzné a Böske karalábos lével, a bárányt pedig tárkonyos lével. Az öreg Tahó nagyot nyelt erre a gondolatra. Éppen öt esztendeje, hogy utoljára tárkonyos bárányt evett, a Kovács Zsuzsa lakodalmán. A feje gyöngye volt az öreg Tahónak, talán már arra sem emlékezett, hogy a mult héten mi történt vele, de annál jobban emlékezett ez a fene gyomor, hogy még az öt esztendő bárányt se tudta elfelejteni. Álom, beteges képzelődés az egész, már mint ez a két finom étel, mely oly távol esik tőle, akár csak a csillag az égen. Ha csak el nem csip valami ide az udvarba tévedt tyukot, - ez pedig nem becsület.

Tilos dolgokon jártatván az esztét, hirtelen ráfordult a komájára, a János fia keresztapjára. A koma átkozottul furfangos egy ember volt. A becsületére kényes, ha valaki csak görbén nézett rá, tüstént keresztül ment rajta. E mellett voltak titkos utjai, melyek a törvénytörőparagrafusokba szedett becsülettel ellenkeztek, de privát nimbuszát a nép előtt nagyban öregbítették. Mondjuk ki kereken, az öreg Bágyoni elsőrendű orvvadász volt. Mit jelentett ez ebben a nyomorult faluban, melyet egy hatalmas uradalom ölelt körül fojtogató karjaival? Azt, hogy Bágyoni a mindennapi létért való küzdelemben a nagyokkal, az erősekkel, a gazdagokkal szemben a szegények érdekeit képviselte. A közfelfogás szerint olyan jószághoz nyult, a mi nem kellett senkinek. A fölösleges bőség tengeréből csapolt le néhány csöppet. A századik falatját vette el olyan embereknek, a kik a készből a legjobb igyekezet mellett sem tudtak harminc falatnál többet elfogyasztani. És elvette azok számára, a kiknek egyetlen biztos betevő falatot sem adott az élet.

Bágyoni és társai állandó harcban állottak az uradalommal. Eljárásukat ők maguk csak annyiba vették, mint mikor a veréb az óriási asztagból néhány szemet kicsip. A herceg idegen ember volt, külföldön lakott, jó embernek mondták, iskolára, templomra áldozott, s odakint, abban a német hercegségben, minden sablonszerű jótékonysági mozgalomból kivette a részét. A maga fölfogása szerint megtette a kötelességét, melyet pozíciója a szegényekkel szemben rárótt. Különben pedig kegyetlen szigorúsággal örködött, hogy semmit abból el ne vegyenek, a mi az övé. Érdekeit a szervezett erdőkerülők és vadászok egész hadserege védelmezte. Ezekbe belekötni veszedelmes vállalkozás lehetett.

Bágyoni közel lakott Tahóhoz. Az öreg Tahó a kerteken át odajuthatott, a nélkül, hogy az utcára kellett volna kerülnie. A koma nagyot nézett, mikor Tahó egy sötét este beállított hozzá, s puskát kért tőle kölcsön, hogy a beteg kutyáját agyonlőjje.

Bágyoni sokáig nem felelt rá, csak a pipáját szította és gondolkozott. Végre élesen rászögezte tekintetét Tahóra és így szólt:

- Komám, ne keveredjék ilyen dologba, nem kendnek való. Megjárhatja.

Tahó szomorúan legyintett kezével. Azon nem is csodálkozott, hogy az orvvadász kitalálta a tervét.

- Jól meggondoltam. Magamért nem is tenném, de az asszony beteg, egy kis pecsenyét akarok neki szerezni.

Megint hallgatás következett, aztán Bágyoni így felelt:

- Most nagyon vigyáznak a jágerek, mert a jövő héten az urak nagy körvadászatra készülnek. A herceg ur is itt lesz. Az igaz, hogy épp ezért most annyi a nyul, mint a polyva. Bottal

lehetne őket agyonverni. Ha valaki elindulna a baracskai öt nyárfától a csemői keresztfa felé, két óra alatt egy tucat nyulat lőhetne.

- Köszönöm, - úgy fogok tenni.

- Még nem mondtam, hogy odaadom a puskámat. Ha megcsipik kendet, a puska engem is bajba visz...

Erre Tahó nem tudott mit felelni, hát csak hallgattak megint, mutyiban. Bágyoni mintha megsajnálta volna Tahót, mert így folytatta:

- Majd megmondom, mit csináljon. Ha megszorítják, két helyen eldughatja a puskát és a vadat. Az egyik az üres debrői csőszvityilló, a másik a tuzséri elhagyott tanya száraz kutja. A puska különben nem rug, de egy kicsit magasan hord. Alája kell célozni. Milyen az idő most?

- Köd ereszkedik.

- Az jó. Akkor még ma éjjel megpróbálhatja. Itt a puska tiz töltéssel, de a pipáját hagyja otthon.

Bágyoni még a puskát is magyarázgatta egy kicsit Tahónak, bár ez meglehetősen értett hozzá. Szüre alatt a fegyverrel, oldalán a tarisznyával a vén Tahó nekivágott az egyre sűrűsödő ködnek és kilopódzott a faluból. Csöndesség terült mindenfelé, csak szíve dörömbölt izgatottságában. A lelkiismerete nyugtalanul hánykolódott. Nem volt benne bizonyos, hogy mikor a beteg, éhes öregasszony kívánságát teljesíti, nem cselekszik-e az Isten parancsolatja ellen? Ugy érezte: nem lehetetlen, hogy azoknak a szépen öltözködött jágereknek van igazuk, a kik az erdők vadjait védelmezik ő ellene. És hátha nyakon csipik, hogy áll meg a falu színe előtt? Mert bizonyos, hogy a kit rajtakapnak, annak nem ad senki sem igazat... De mindezek a gondolatok nem állították meg, csak furta magát tovább a ködbe. Egyszerre azonban hirtelen összerezsent, megállt, mintha egy mély örvény nyílt volna ki lába előtt: az éggel eggyévált párázaton keresztül harangszó csendült a fülébe. Az ércnyelv minden ütése mintha a szívet kalapálta volna. Mintha azt kérdezte volna a homályban tévelygőtől: Én rólam elfeledkeztél? Hogy állsz meg majd az én színem előtt, bűnös ember? Térj vissza, míg nem késő!

Tahó sebesen visszafordult, hazament!

- Majd holnap, - mormogta magában.

Arra nem volt ma készen, hogy az ő dolgába beleavatkozzék a harang... a templom... az Isten...

ÉJJEL AZ ERDŐN.

I.

Mikor az esthomály és az őszi köd, tilalmas tettek jóindulatu takarója, leszállt, Tahó Pál lehozta a padlásról az odarejtett puskát s titkos utakon elindult, hogy beteg asszonyának egy kis vadpecsenyét szerezzen. Ezuttal szerencsésen járt, utjába nem kondult bele a figyelmeztető harangszó s a faluban nem vette észre senki idegen, hogy Tahó otthagyta hajlékát. A hercegi uradalom drága pénzen gyönyörű vadállományt tartott fenn, külön-külön helyen ápolták az őzeket és szarvasokat, a fácánokat, a nyulakat, külön szakosztálya volt a vad-disznóknak, de legnagyobb gondot fordítottak a messze földről, az amerikai prerikről hozatott bölényekre.

A mint egy drótkerítés alatt ásott gödrön keresztül bekuszott az uradalom erdejébe, eddig soha nem érzett nyugtalanság fogta el. Mindig az az érzés élt benne, hogy ő egy elhagyott szegény ember, a kivel senki se foglalkozik, a ki iránt senki se érdeklődik. Az élet nehéz küzdelmeiben nincs segítségére senki. Akármerre fordul, biztató tekintetet nem lát, akármilyen fáradt, támogatásra nem talál. És most egyszerre az a benyomása volt, mintha a sötétségből ezer szem kísérné figyelemmel az ő lépését. Szinte várta, hogy a következő pillanatban megrohanják és torkon ragadják. Nem értette meg, hogy mi ez? Nem sejtette, hogy a becsületes ember lelke tele van szigorú örökkel, kik a máséra vigyáznak, a más vagyonát védik. Egész testében reszketett, homlokán verejtékcseppek gyöngyöztek végig, puskáját görcsösen markolászta, s kis hijja, hogy vakon bele nem lőtt az alaktalan sötétségbe...

II.

Éjfél tájban megkopogtatták a fővadászmester erdei házának egyik ablakát. Trummer vadász, a bölény-osztály főfelügyelője jött jelenteni a mesternek, hogy a *Jupiter* nevű bölénynek valami baja van. A mester magára kapkodta ruháját és beeresztette Trummert. A két férfi ijedten tekintett egymásra.

- Miben nyilvánul a baj? - kérdezte a fővadász.
- Délben nem evett és nem ivott. Első lábaival kaparta a földet, nagyokat fújt, néha a levegőbe emelte az orrát és inkább fájdalmasan, mint mérgesen bögött.
- Miért nem jelentette rögtön?
- Nem akartam önt zaklatni. Gondoltam, hogy legalább estig várok még.
- Rosszul gondolta. Tudja, hogy a herceg nem érti a tréfát a bölényeivel. Ha valami baj történik, mindnyájan az állásunkkal játszunk. Hát este hogy viselte magát?
- Csak úgy, mint délben. Erre aztán rögtön kocsira ültem, hogy a jelentést megtegyem.
- Fáradtak a lovai?
- Meglehetősen.
- Akkor fogassa be az én két legjobb lovamat s vágtsa azonnal az uradalmi állatorvosért... Azaz, csak járjon ide a ház elé, én is magával megyek.

A hercegi uradalomnak ez idő szerint hat darab kiváló bölénye, vagyis amerikai bizonja volt. Európának semmiféle vadaskertje ezzel nem dicsekedhetett. A Hagenbeck-féle híres állatsereglet küldte őket Hamburgból, darabjuk ötezer forintba került. Az új-világból még valami külön cserjét is hoztak utánuk s elültették a magyar erdőkben, hogy a nagyságos barmok

könnyebben Amerikában képzeljék magukat. Külön réteket vetettek nekik, mert a mi csak az Uristen jóvoltából termett, azzal ők nem érték be. Külön őreik voltak, külön szakfelügyelőjük, külön doktoruk és külön patikájuk. Aggódva lestek a cselédek, hogy méltóztatnak-e enni, rendben van-e a kérődzésük és izlik-e nekik a hazai víz. Télen át Vesztfáliából hozattak nekik szénát s a zabjukat meghintették valami szódabikarbónafélével, hogy becses emésztésüket elősegítsék. Ilyenkor ugyanis a kevesebb testmozgás miatt gyomruk lassabban működött. Zord, téli időben behajtották őket valami tudományosan épített istállóba, melynek egyik oldala nyitva volt, de mégis nagy Meidinger-kályhával fűtötték. Szóval, féltékeny gonddal őrizett uri állatok voltak, csak éppen hogy irni, olvasni nem tanították őket.

Mire tartogatják ezeket az állatokat? Ez volt az általános kérdés. Arra, hogy ha majd egyszer a herceg urnak fejedelmi vérből való vadászvendégei lesznek, hát olyan zsákmányt, olyan izgalmat és élvezetet nyújtson nekik, a minőben a föld kerektségén sehol sem részesülhetnek. A minőt nem nyujthat a minden oroszok hatalmas cárja, az Ural, a Kaukázus és a szibériai sivatagok vadjainak korlátlan birtokosa. A minőt nem nyújt a hármas britt királyság királya és India császára még akkor sem, ha a keleti maharadzsaikat segítségül hívja. A ki ilyen magasfoku vadászszenvedély örömét, lázát akarja megszerezni, annak elsőbb el kell menni belső Afrikába oroszlánra, vagy az amerikai nyugati sivatagokra, a bölények őshazájába. De itt, Európa közepén, Béctől és Budapesttől pár órajárásnyira ez az egyetlen ilyen kiváló hely. Nornenstein hercegnek ez volt a hiusága, ez volt a büszkesége s kedves ember volt ő a legmagasabb körökben, mert tudták, hogy állandóan egy vagyont költ erre a passziójára, mellyel a nagyuraknak készül szórakozást nyújtani.

A fővadászmester fölverte az orvost, fölverte az uradalmi patikust s kellőleg fölszerelve minden szükségessel, még az éj folyamán kivágtattak bölényországba. Az örök elővezették a beteg vadállatot s a szakemberek aggódó gonddal vizsgálgatták. Megnézték a nyelvét, hogy milyen színű rajta a nyál, lámpással világítottak a szemébe, hogy nem zavaros-e? Valószínű, hogy megfogták a pulzusát s megmérték lázának a fokát. Be is adtak neki mindjárt néhány lapát port s az állatorvos a további kezelés apró részleteire megtanította a személyzetet. Föltűnt, hogy az állat kissé nyugtalanzkodott és mintha ellenséges érzülettel viseltetett volna a környezete iránt. Valaki meg is mondta az okát: ez annak tulajdonítható, ugymond, hogy őrei közül hiányzik Potyka János, a rendes etetője, a ki már öt nap óta súlyos betegen fekszik.

- Mi baja? - kérdezte a fővadászmester.

- Leesett a szénásszekérről és valami belső sérülést szenvedhetett.

- Orvos volt nála?

- Még nem. Már elküldtünk volna, de Jupiter baja közbejött s elfeledkeztünk róla.

Hátul a sötétségből valami asszonyi vinnyogás, jajgatás hallatszott. A siró asszonnyal egy béres gorombáskodott, már vagy háromszor visszakergette. Végre az orvosnak föltűnt a dolog, s megkérdezte, hogy micsoda veszekedés ez?

- Az a szemtelen Potykáné alkalmatlankodik. Azt mondja, hogy az ura olyan rosszul van, hogy már félrebeszél.

Egy sovány fiatal asszony odarohant az urak elé és így kiáltott:

- Nagyságos bivalydoktor ur, nézze meg az én uramat is. Meghal az Istenadta, ha nem segítenek rajta...

Az állatorvos visszafelelt:

- Nem értek én ahhoz, lelkem, nem gyógyítok én embert.

- Kérem, nagyságos ur, én tudom, hogy ilyen drága állatokhoz van szokva, de azért talán sziveskedik a szegény embert is megnézni. A kire a kegyelmes herceg a legdrágább jószágát rábizza, az bizonyosan az embereket még jobban meg tudja gyógyítani.

Az állatorvos arcán valami keserű mosoly vonaglott végig. Ránézett a fővadásmesterre, a ki vállat vont és így szólt:

- Nézze meg, ha ezzel ezt az asszonyt megnyugtatja. Hanem reggel okvetetlen küldjenek kocsit a doktorért. Mit hagyják azt a nyomorult embert így kinlódni?

A bölényfelügyelő megigérte, hogy a fővadásmester kívánságát teljesíteni fogja. Aztán megállapodtak abban, hogy a kegyelmes urat egyelőre nem nyugtalanítják Jupiter betegségének a hírével. Legfőljebb majd akkor tesznek jelentést róla, ha állapota holnap estéig sem fordul jobbra. De Trummer és a patikus ott maradtak Jupiternél.

III.

Az állatorvos még megnézte Potykát is, azután a fővadásmester kocsijára ült és együtt hazafelé indultak. Mikor az őzjárás tájékán voltak, egy lövés dördült az éjszakában. A fővadásmester rögtön megállította a kocsit s bár a puskáját izgatottságában otthon hagyta, leugrott és a lövés irányában befutott az erdőbe, melyet úgy ismert, hogy behunyt szemmel is eligazodhatott benne. Az állatorvost megkérte, hogy ugyanazon a helyen várja meg. Vagy száz lépést szaladt a gyaloguton, vágott ösvényen, rezulán keresztül és akkor megállt hallgatózni. Ágak karakterisztikus zörgését, galyak tördelését hallotta a csöndességben. Világos volt, hogy egy ember menekül előle. A fővadásmester utána kiáltott: *Állj meg, mert lelőlek!* A zörgés egyszerre megszűnt. A fővadásmester arrafelé rohant. Ösztöne, erdőismerete, talán szaglása is odavezették a bujdosóhoz, s majdnem közvetlen közelében megszólalt:

- Ki vagy ember, és mit löttél?

Egy alak megmozdult a homályban s Tahó Pál fojtott hangon így felelt:

- Ne törődjél vele, hogy ki vagyok. Őzet lőttem...

- Add ide a puskádat, vedd a nyakadba az őzet és indulj meg előttem.

Tahó visszafelelt:

- Nagyságos ur, nem jó lesz parancsolni, mert én is látok a sötétben: nekem puskám van, az urnak pedig nincsen. Hát én nagyobb ur vagyok, mint az ur.

A fővadász jóformán csak most jött rá, hogy fegyvertelenül áll az éji kóborlóval szemben, hirtelen egy fa mögé vetette magát.

- Nem úgy van, atyafi, mert revolver van nálam. Hat töltés van benne és fölér a te rossz kis puskáddal.

Tahó folytatta a párbeszédet:

- Mást mondok, nagyságos ur. Én nem vagyok gazember; először próbálom ezt a mesterséget. Ezt is csak azért, mert a feleségem halálos beteg, nincs mit ennünk, egy kis pecsenyét, meleg ételt akarok a házhoz vinni. Ha engem most bekísérnek és tömlőcbe vetnek, akkor gazember lesz belőlem, mert Istenemre mondom, újra kezdem ezt a mai mesterséget. De ha most szerencsésen kiszabadulok a bajból, akkor soha többet meg nem próbálom, mert máris szánom-bánom, a mit tettem, gyötrődöm, kinlódok tőle, érzem, hogy az Isten ellen cselekedtem, meg a Jézus Krisztus ellen, a ki könnyes szemmel néz rám ebben a rettentő nagy sötétségben...

A parasztember elcsukló hangon, majdnem zokogva mondta el ezt a beszédet. S a fővadászmester lelkében különös érzés támadt. Mélységesen szégyelte magát. Láta a beteg bölényt, mely köré aggódó gonddal gyülekeztek a herceg emberei és látta az éhező parasztot a beteg asszonyával, a ki kénytelen betörni a máséba, hogy hanyatló erejét, szenvedő testét egy tápláló falathoz juttassa. Egy darabig hallgatott, azután rekedt hangon megszólalt:

- Elhiszem, hogy igazat beszéltél. Az Isten megbüntet, ha hazudtál. Fogd az őzedet, a puskádat és kotródjál!

Mikor visszatért a kocsijához, a fővadászmester így szólt az állatorvoshoz:

- Fene egye meg, nem mehettem a gazember után, mert nem volt nálam fegyver.

MÁRTA VÁGYA.

Szerdai Simon asztalosmester volt s a Terézváros egyik zsákutcájában lakott, egy háromemeletes háznak udvarra szolgáló pincéjében. A műhely mellett volt egy kis szoba, ez szolgált lakásául.

Mosolyognom kell, mikor a Kárpát hegyei köze eldugott faluról azt olvasom, hogy az Isten háta mögött fekszik. Oh, nem, a természet ölében, a föld kérgén, napfénynek, esőnek, szélnek kitett falut a jó Isten bizony a magas mennyekekből folytonosan szemmel tarthatja. Csakis a fővárosi ember dölyfös elbizakodottsága helyezheti a szabadban lakókat a Teremtő háta mögé, ezzel szemben pedig magáról azt hiszi, hogy ő a világ közepét alkotja. Bizony pedig igazán ő van eldugva millió ember közé, a nagy házak sötét árnyékába, ő van eltakarva a szakadatlanul szállingó por- és füstretek által. Igaz, hogy a szél meg nem fujja, eső nem veri, a nap le nem égeti, de ez nem haszna, csak kára neki.

Szerdai is úgy élt, mint a bányamunkás vagy a börtönlakó, a műhelyben még nyáron is egész istenadta nap petróleum-lámpa mellett dolgozott. Ha pihen, kiül az udvarba és föltekint a kut fenekéről az ég felé. Ha több ideje van, pipára gyújt és kiáll a kapuba. Rövid kis utca, mind a két vége háromemeletes háznak fut neki. Minden házban, a mely itt látható, százával laknak a szegény emberek. A láthatatlan tömegek nyüzsgése morgással tölti be a levegőt. Nem a méhes nyájas dongása ez, hanem valami nagy fenevad nyugtalan dörmögése. Oly régóta itt lakott már és mégis oly idegenül érezte magát. Fölállította a maga kis életének határvonalait s azokat igyekezett lelkiismeretes munkával betölteni, mert tudta, hogy csak így keresheti meg a mindennapi kenyeret. Nem is volt ő már igazi asztalos, mert önálló munkát nem végezett, csak a törött butorokat toldozta-foldozta. Ha egy szekrényt rendeltek volna nála, szegény talán zavarba is jött volna.

Nem született ő a fővárosban, valami környékbeli kis faluból szakadt be mint inas s aztán itt ragadt. Mikor megházasodott, kapott ötszáz forintot az apósától, ezzel szerelte föl és nyitotta meg a műhelyét. A felesége meghalt és a nyakán hagyott egy kis leányt, a ki akkor két esztendő volt. A háztartást kiegészítette valami szomszédnak szerencsétlen fia, ki mint inas működött közre, egyuttal azonban főzött, piacra járt, takarított s a gyereket dajkálta. A család utolsó, de talán legboldogabb tagja egy nagy macska volt, mely valószínűleg táplálkozott úgy, mint a többiek, de bizonyos, hogy legkevesebbet dolgozott érte.

Bajos megmondani, hogy Szerdai Simon tulajdonképp miféle ember volt.

Sohse panaszkodott, sohse káromkodott. Hangosan se igen beszélt. Az örökös homály, melyben élt, félénkké, majdnem félszeggé tette. Arcszíne fakó volt, szemei fáradtan tekintettek maguk elé. A szomszédok még leginkább krákgogni hallották, mert valami kiköhögni való füst vagy műhelypor mindig akadt. Irtóztató erő lehet némely emberben, hogy ilyen helyen meg tud élni. A pusztaságon nyíló moharózsa, a grönlandi jégmezőn előbujó moszat kedvezőbb föltételek közt tengődik, mint egy ilyen sötét és nedves penész közé dobott ember-csira. A földbevéjt kunyhóban meghúzódó faluvégi koldus életének még lehetnek gyönyörűségei ehhez az élethez képest. Az elhagyottság érzése sokkal erősebb és kinzóbb, mikor maga körül ismeretlen százezrek életének dübörgését hallja szakadatlanul az ember. És érzi, hogy ha elesik, senkise hajol le érte.

Egy éjjel Szerdai Simonnak a foga fáj, nem tudott aludni. Fölmászott az udvarra, hogy a vízvezetéki csapnál hideg vizet vesz rá. Vasárnap hajnali öt óra volt. Ez az az időpont, a mikor a legnagyobb a csend a fővárosban. A mint kilépett az udvarra, valami különös melódia ütötte meg a fülét... Harangszót hallott. Talán gyermekkorra óta először történt most meg rajta, hogy megállt hallgatni ezt a ritka muzsikát. Csodálatos érzelmek, vágyak egész tömege sza-

kadt ki szívéből. Szemei elől is eltűnt a homályos udvar s mintha széles, világos gabonaföldek rengenének helyén. Először történt meg rajta, hogy mindennapi életének terhe nyomasztólag nehezedett rá. Epedően tekintett a magasba, a távoli kék ég felé. Szeretett volna kirohanni innen, buja gyepen meghempergőzni, lombok alatt heverészni.

Igy keresték őt föl néha gyermekkori életének képei. Annak az életének a képei, melyből tulajdonképp, ha megszorította is magát, semmire sem emlékezett. A benyomások maguktól elrakodtak agyvelejének rejtett sejtjeibe, s maguktól elő is kerültek, ha alkalom adódott rá. Ilyenkor az a fájó érzés vonaglott végig rajta, hogy valaha őt a sors boldogabb napokra tartogatta, nem olyanokra, a milyeneknek sulya alatt most nyög. De aztán nem foglalkozott többet ilyen eszmékkel, a mindennapi munka és a gond jóformán beletaposta őt a földbe, s ebből az állapotból nem volt szabadulás. Alázatosan visszabujt a kuckójába s tovább tengődött..

Márta, a kis leány, valahogy csak növekedett. Ha uri ágyban születik, kellő táplálkozás és ápolás mellett, a természettől kapott adományai kifejlődve, széppé tették volna. Hát az egyéb táplálék! A napfény, vagy a szerető lelkekből feléje áradó melegség: ennek is teljesen híjjával volt. Pedig az apja szerette, azon a passzív módon, a hogy ebben az élet által keményen tartott emberben minden megnyilvánult; de ez a kis leányt nem elégítette ki. Az anyának cuppanó csókjai, simogatása, kedveskedése, dédelgetése nem üres külsőség, sőt lényeg, mely ha nincs, hiányzik a gyerekeknek. Az anya lelkéből a szeretet szinte észrevétlenül átharmatozik a gyereke lelkére. Ha még oly szenvedélyes az apa szeretete: más, nem pótolja az anyáét. Így aztán lassankint kiszáradt Márta lelke, tapogatózva élt a félhomályos világban, nem dalolt és nem nevetett soha. A műhely különben vonzotta azt a gyermekhadat, mely ebben az udvarban élt. Deszkadarabokból, gyaluforgácsokból kis zugokat építettek maguknak, rongyokba öltöztetett fadarabokat kineveztek babáknak, s így elmotyogtak, a silány valósághoz hozzáfűzve azt a képzelt, csodás világot, melyet a gyermekfantázia minden körülmények közt meg tud alkotni magának.

Talán hat vagy hét esztendősen lehetett Márta, mikor a házmesterné, a ki a harmadik emeleti padláslépcsőt surolta, lekiáltott neki, hogy hozzon föl egy pakli gyujtót. Márta eddig sohse járt még a harmadik emeleten. Budapesten azokról tartják, hogy nem előkelő lakók, a kik a házban legalacsonyabban és legmagasabban laknak. De ha ezt a két kategóriát egymással szembeállítjuk, rögtön kisül, hogy a magasságok lakói grófi kastélytulajdonosok a pince-lakókhoz képest. A mi pedig a levegőt és a világosságot illeti, a harmadik és negyedik kontignáció bizony nem cserél az alsóbb emeletek uraival. Márta fölvitte a gyujtót a házmesternének, s szétnézett az új világban. Ez alkalommal megismerkedett egy öreg varrónéval, a ki a folyosó végén lakott, egy szoba-konyhából álló lakásban.

Sötét volt már, mikor Márta a harmadik emeletről lejött s a két lépcsőházban pislogtak a silány gázlángok. Az udvarban lappangó gyerekek körülvették a leányt s megkérdeztek tőle, hogy mert fölmenni? A lépcsők tisztasága miatt ugyanis tilos volt a csemetéknek az emeletekre járni. A kis leány aztán neki állt elmesélni a látottakat. Hogy a legfelső emeleten, a szögletben, lakik egy jó néni, a ki egy nagykereku berregő masinát hajt s a ki neki egy darab cukrot adott. A folyosó szögletében van neki egy kertje tele piros, fehér és sárga virágokkal. A virágok közt, kalickában lóg egy madár, a mely szépen énekel. A néni szobájában olyan világos van, hogy lámpást se kell neki gyujtani. Van neki egy akkora tükre, hogy Márta meglátta magát egészen benne. Mikor eszébe jutott lenézni az udvarba, már ott oly sötét volt, hogy nem látott semmit. Megkérdezte a nénit, hogy följebb nem lakik-e már senki? *De igen*, - felelte a néni, - *az Isten és az ő angyalai*. Arra a kérdésére, hogy föl lehetne-e oda is menni, azt felelte a néni, hogy elevenen nem. Csak a halottaknak van megengedve, hogy az Isten elé járuljanak és az angyalok közé keveredjenek.

Lefekvéskor Márta az apjának is elmesélte kalandjait és megkérte, hogy menjenek föl ők is a harmadik emeletre lakni. A sötétség lakója szinte ijedten nézett a leányra, kiből a világosság felé vágyakozás hangja szólalt meg.

- Kis lányom, itt akarsz hagyni engem?

- Nem, apám, azt akarom, hogy maga is feljöjjön. Oh, ott melegebb van ám, mint itt nálunk. Azt mondta a néni, hogy oda még sokszor télen is süt a nap. Láss, én úgy szeretem a napot, aztán mi sohse látjuk. Ki veszi el tőlünk?

Az apa hallgatta a panaszkodó gyermeket. Talán érezte, hogy ez a kis vékony cérnahang a világrend kőkemény falát ostromolja... Márta folytatta:

- Ha mindig a pincében lakunk, apám, akkor sohse jutunk az Istenhez és én sohse juthatok be az angyalok közé...

Élesen, szárazon köhögött, keresztet vetett magára, végignyult kemény ágyán és behunyta szemét. Az asztalos pipára gyújtott és fölment az udvarra. Föltekintett. Fölötte egy kis fehér folt jelezte az eget, a világosságot, a meleget, mely felé az a kis szenvedő lélek úgy sóvárgott. E pillanatban irtóztató tehetetlenség érzése fogta el... Ugy tetszett neki, hogy millió koldus, rabszolga láncát kellene összetörnie, hogy ez az egyszerű, szelid, ártatlan vágy teljesedjék... Leroskadt egy küszöbre, halálos fáradtság zsibbasztotta el... Pihent.

MEZEI FILOZÓFUSOK.

Szép őszi délután a buzásági granáriuni előtt üldögéltem, s számbavettem a vityai pusztáról idehordott buzát. A fuvarosok somogyvári parasztgazdák voltak, a kik elég fürgén hordták föl a nehéz zsákokat a magtár emeleleteire. Egy ember volt, a ki keserveseket nyögött és nagyokat káromkodott munka közben. Végre is magára vonta figyelmemet és megszólítottam:

- Hogy van az, polgártárs, hogy itt mindenki szó nélkül dolgozik, csak maga jajgat, vagy berzenkedik? Hisz itt minden zsák egyforma, maga se cipel nehezebb terüt, mint a többi.

A magas, sovány, de izmos fekete ember megállt, s arcán olyasféle mosoly villant át, mely azt látszott jelenteni: hisz csak azt vártam, hogy megszólíts!

- Urfi kérem, nem vagyok én szokva ehhez a nehéz munkához.

- Hát mi a foglalkozása?

Büszke önérzettel felelte:

- Dinnyecsősz vagyok.

Sok hires, nagy emberrel megismerkedtem azóta életem folyásán, de kevés vágta elém oly önérzettel a foglalkozását, mint ez a dinnyecsősz. Azt már hallottam, hogy a herceg Eszterházy juhásza fönnebb hordja az orrát, mint maga Eszterházy, s a legnagyobb sértésnek veszi, ha a Hunyady gróf juhásza a marcali bucsun egy asztalhoz mer vele ülni, de hogy a somogyvári dinnyecsősz lelkét is nagyzási hóbort háborgassa, ezt még nem tudtam. Elhatároztam, hogy délben, az ebédszünet alatt, bővebben foglalkozom az érdekes egyéniséggel. A faluból a majorba utánam küldött ebéddel magam is odatelepedtem, a hol a somogyvári gazdák tanyáztak. Rendes emberek voltak ezek. Valamennyinek meletget hozott a felesége, leánya, fia, igaz, hogy csak egy fazékkal, de hus is volt benne. Az én nyafogó dinnyecsőszöm paradicsomos káposztát kapott, jókora darab zsiros disznóhussal. A mig evett, magam is falatoztam, aztán megkínáltam egy pohár borral, melyet kellő illetmudással rámköszöntött. Ismeretségünk ezzel nyélbe volt ütve, s a bizalmasabb társalgás elé semmi akadály se gördült. Hasra feküdt, pőfékelt, rám nézett és várta, hogy indítsak. Hát én indítottam.

- Miféle mesterséget említett kend?

- Nem mesterség az, urfi, hanem hivatal. Ugy választja rá a falu az embert, akárcsak a bírót, nem lehet utolsó ember a faluban, a kit dinnyecsősznek megválasztanak.

- Azt hallottam már, hogy a pásztorokat, a kanászt, a csordást a község választja, de hogy néhol így légyen a dinnyecsőszel is, ezt nem tudtam. Ugy látszik, hogy a dinnyetermelés Somogyvárott nagy szerepet játszik, talán bizony az egész község részt, vesz benne.

- Nem egészen úgy van, urfi. Nálunk a dinnyetermelésben csak azok vesznek részt, a kiknek a földje a gamási határ felé esik. Ezek a földek tudniillik nagyon alkalmasak rá. Ez a rész akkurátos időben megkapja a maga esőjét, dombos lévén, a napot is oldalba kapja, de meg maga a földje is olyan keverék, mintha az Isten is a legfinomabb dinnye számára teremtetten volna. Az urak és a módos gazdák ezt régen kiismerték, ezeket a földeket összevásárolták, s ma már ott nagy területen dinnyét termesztenek. Az én orrom alatt nem piszkál mindenféle *se üstöm, se füstöm ember*, nekem csupa olyan gazdával van dolgom, a kinek van mit aprítani a tejbe, a kinek a dinnyetermelés már csak ráadás. Azért ez az uri hivatal a határban...

(Most már kezdtem érteni a büszkeségét.)

- Nem mindenki alkalmas rá. Nem elég az, hogy becsületes ember legyen. Érteni is kell hozzá, hogy a finnyás gyümölcsöt megóvjá mindenféle veszedelemtől. Nem olyan goromba

ám a dinnye, mint a tök, meg a kukorica. Ezzel a csősznek semmi dolga, csak nézi, ügyeli, hogy hozzá ne férjenek...

- Hát mi dolog a dinnyével?...

- Teszem azt, a kényesebb fajtát betakarni szalmával, ha hidegnek ígérkezik az éjszaka. Vagy, ha a szél iránya olyan, bizonyos helyeken tüzet rakni, hogy a lecsapódó füst szétterüljön és melegítse a dinnyét...

De meg gyomlálgatni is kell. Van valami keserű fű, mely ha beveszi magát a földbe, egész táblákat megront. Olyan ize lesz tőle a dinnyének, mint az uborkának.

- Aztán sokáig tart a hivatal?

Nagyot sóhajtott.

- Ez a baja, hogy rövid időre szól. Egész esztendőben nem tartja ki az emberét. Junius vége felé kimegyek a familiával, megépítem a hajlékomat és berendezkedem. Ott maradok szeptember közepéig. Akkor vége. Mehetek vissza a faluba, kezdődik az egyéb napszám, a nehéz munka... Mint ez a zsákhordás, itt la! Nekem, a ki nagyobb ur voltam akármelyik pásztorembernél. Mér? Mert a pásztort a jószág igazgatja, azután szalad egész istenadta nap... De a dinnye böcsületes jószág: azon a szent helyen marad egész életében, a hol kibujt a földből. Egy ülőhelyemből eligazíthatom, fél szemmel rendben tarthatom, áttekinthetem...

- Akárcsak a kukoricacsősz.

Megvetőleg legyintett.

- Kukoricacsősz? Parasztmesterség. Nem kell hozzá tudomány. Ordinaré foglalkozás, mert kukoricája mindenkinek van és az ő dolgába mindenki beleütheti az orrát. Fáradtságos is, mert ha a kukorica megnő, erdő lesz belőle és elrejtí a tolvaját... hát így nehezebb rá vigyázni. Hej, nincs is nekem semmi más bajom, csak az, hogy ez alatt a csillagzat alatt születtem.

- Hogy érti ezt?

- Ugy áll kérem a dolog, hogy mielőtt kimegyek dinnyét őrizni, a tanító urtól kérek egy könyvet, hogy a nyáron át odakint legyen mit olvasnom. Három esztendővel ezelőtt nagyon szép könyvet adott, idegen országokról, a hol fekete, meg sárga emberek laknak. Abbul a könyvből megtanultam, hogy olyan országok is vannak a világon, a hol soha sincsen tél, hanem mindig egyformán meleg az idő. Hát kérem, ez alatt a csillagzat alatt kellett volna nekem a világra jönnöm.

- Miért?

- Mert egy ilyen országban egész esztendőben dinnyeacsősz lehetnék. Az volna csak az uri állapot. A mint az egyik sor dinnyét kiszedem, rögtön a helyébe ültetek másikat. Decemberben épp úgy szüretelnék, mint augusztusban.

Szükségesnek láttam őt egy kissé fölvilágosítani.

- Tudja, csősz bácsi, ott meg egyéb baj van ám. Ott nem nyulak meg ürgék, hanem oroszlanok meg tigrisek kószálnak a mezőn. Ott nem kend eszi meg a dinnyét, hanem kendet eszi meg a vadállat, ha nem vigyáz magára.

Az ember figyelmesen meghallgatott és okosan visszafelelt.

- Az nem baj, urfi. Annál kevesebben vállalják a hivatalt és annál jobban fizet a község.

Ezzel ért véget a beszélgetés és a jeles férfiú olyan lemondó mozdulattal, mintha legalább is nemzeti kaszinói tag volna, elment hordani a tele zsákot.

Pár nap múlva puskával a vállamon a tarlókon nyul után baktattam. E közben olyan helyre jutottam, hol a kukorica még töretlen állott. Erről eszembe jutott multkori emberemnek kukoricában dolgozó kollégája, vagyis a csősz. Ott találtam a kunyhója előtt, a mint az ebédjét főzte. Megkinált egy ital friss vízzel, a mi nagyon jól esett. Én nem tudom, hogyan, de ezek a mezei emberek a legforróbb nyárban is hűsen tudják tartani az italukat. Talán vizes rongyba csavargatják, vagy a föld alá nedves helyre ássák a korsójukat?

- Hát most maga maradt, csősz bácsi, - indítottam a beszélgetést.

- Magam vagyok én mindig.

- Nem egészen, hiszen a dinnyecsősz is közel van ide.

A zörgő kukoricás érdemes főfelügyelője, hogy ne mondjam vezérigazgatója, nagy megvetően legyintett a kezével, mintha valami kellemetlen alakot akarna elhessegetni.

- Dinnyecsősz? Az nem csősz, az nem mezei ember, az csak kijár ide nyaralni, mint az urak a Balatonra. Foghegyről veszi a világot, még tán azt is elvárná, hogy nagyságos urnak szólítsuk. Büszke rá, hogy a mire ő vigyáz, az uri bendőbe kerül, azt pedig, a mit mi őrzünk, csak a disznók eszik meg. Bolond ember! Mintha soha ur kukoricát és disznó dinnyét nem evett volna. Ha a parasztember eladja a dinnyéjét, azért teszi, mert több haszna van így belőle, mintha megenné. De ez nem bizonyítja azt, hogy az urnak finnyásabb a gyomra, mint a parasztembernek. Az urfi jobban tudja, mint én, pedig én is jól tudom, mert a feleségem a somogyvári gróf kastélyába jár be mosni s ott sok mindenfélét hall, mondom, tudjuk mind a ketten, hogy az uri gyomor nem olyan finnyás, megeszik az mindent. Mit eszünk mi? Káposztát, krumplit, szalonnát, kolbászt, kenyeret, tököt, babot, - ha van. Az urak meg mindenféle férget megesznek. A multkor is a grófi kastélyban *ausztriát* ettek. Azt mondják, olyan, mint a béka, citromot facsarnak rá s lenyelik. Na már ilyen magunkfajta ember meg nem tesz.

Parazsat tett a nagy beszédben kialudt pipájára s jókat huzva a füstből, lesett, hogy mit szólok az előadásához. Nem szóltam semmit, csak helyeslőleg bólogattam. Tisztában voltam vele, hogy a mezei emberek egy külön kasztot alkotnak, a melybe azonban a dinnyecsősz, a kit csak dilettánsnak tekintenek, nem veszik bele. Viszonzásul a dinnyecsősz lenézi őket s érezteti velök, hogy a dinnyeőrzés a civilizációban magasabb fokot foglal el.

...Oh, emberek, bizony akárhogy különítitek is el magatokat egymástól, ti a civilizáció minden fokán egyformán nevetségesek vagytok...

A MI KOLDUSUNK.

Mióta az eszemet tudom, a mi falunkban mindig az öreg Topor volt a koldus. Volt neki egy kétkerekű kordélya, abba befogott egy szamarat és így járt házról-házra. A szamarat nem sokáig kellett igazgatni, se szóval, se bottal, rövid idő múlva magától is megállt a jómódu és adakozó házak előtt s a mint megállt, az öreg Topor, a ki erősen vak volt, oly keserves hangon kezdett imádkozni, hogy hallatára még a hideg kő is krajcárokat izzadt volna ki neki.

Az öreg Topor nem mindig volt szekeres koldus. Eleinte ő is gyalog kezdte pályafutását, de azután lassan-lassan fölvitte az Isten a dolgát, mint mondani szokás, megszedte magát. Azt a kis zsöllérházat, a melyben lakott, megvette Zsupányiékától, körülötte a csöpp telket fölturna, tököst, krumplit és babot vetett bele, szóval, tisztességes, törekvő, munkás koldus lett. A dolog mellett természetesen a mesterségét sem hanyagolta el, mikor a déli harangszó hallatszott, befogta a szamarát, a kordély löcsére akasztotta feneketlen, nagy tarisznyáját s elindult végig a falun. Tudja az Isten, micsoda edényt tartogatott a tarisznya belsejében, elég az hozzá, hogy még a levest is el tudta benne rakni. Végigment a falu egyetlen utcáján s mindenütt kapott, a hol odahaza voltak, egy marék lisztet, vagy babot, egy darab kenyeret, hagymát, sót, paprikát, de kész ételt is, melyet vagy rögtön megevett, vagy odább szállított. A falu legszélső házánál letért az utról és a kertek alatt visszatért a tulsó végre, a hol ő is lakott. Ez volt a napi körutja.

De vendégszerepelni is eljárt a vén Topor, messze földre, a nagyobb bucsukra. Egy ilyen kirándulás alkalmával fejébe szállt a bor, a mellyel szokás szerint, itt is, ott is megkinálták, kapta hát magát, beült a kocsmába és elkezdett a pénzén mulatni. A nép ezen szörnyen fölháborodott, illetlennek tartották, hogy egy tisztességes, hivatalos koldus ennyire megfedkezze magát, holott a templomajtóban van a helye és kiverték a csárdából. Vérbe-fagyva vitték haza a mi falunkbeliek. Másnap aztán az elüljáróság nevében beállított hozzá a bíró.

- Hallod-e, Topor, te nem férsz a bőrdbe.

- Meg is bántam keservesen, nemzetes bíró uram, - nyöszörgött vackában a koldus. - A keresetem odaveszett, aztán vagy négy lyuk van a fejemben.

- Meg is kapod a büntetésedet, - folytatta szigoruan a bíró. - A Csikasz régen kéri már, hogy nevezzük ki őt is koldussá, aszongya, hogy neked házad, földed van, te nem vagy már igazi koldus.

- Jaj, nemzetes bíró uram, ne vegyék ki a mindennapi kenyeret a számból. A Csikasz egy istentelen zshivány, a ki nem válhatik becsületére a koldus-mesterségnek, mert akkor is csak lopni fog. Ha pedig úgy gondolják, hogy ketten legyünk koldusok, erre azt mondom, hogy a falu ezt nem bírja meg. Most is hányan becsukják orrom előtt a kaput, aszongyák, hogy maguknak sincs mit aprítani a tejbe. Azt meg csak nem tehetem meg, hogy gyakrabban járjak idegenbe koldulni? Rossz hírét vinném el a falunknak, azt hinnék, hogy még a koldusát se bírja eltartani, olyan szegény.

- Na, jól van, Topor, hát most ennyibe marad a dolog. De ha még egyszer megtörténik veled ilyesmi, akkor vége a hivatalnak, elcsapunk. Isten áldjon meg!

A bírónak csakugyan sikerült alaposan ráijeszteni Toporra, ettől kezdve tisztességesen viselte magát, csak otthon pálinkázott s ha berugott, addig nem mutatkozott, míg ki nem aludta magát.

Ezidőben Topor már régen egyedül lakott viskójában. A felesége nagy ideje, hogy meghalt, a fia pedig még gyerekkorában elsodródott valahová, senki sem tudott róla semmit. Egyszer aztán Topor is megunta a koldus-életet, lefeküdt valami árokpartra és meghalt. A szomszéd

Csapóné jelentette az elüljáróságnak, hogy a Topor számara már vagy két napja rettenetesen ordít, utána kéne nézni, hogy mi baja. Persze, hogy ordított szegény, mikor a ház végiben lévő szinbe oda volt kötözve és nem adtak neki se enni, se inni. Mikor keresték a gazdáját, a Bánék kukoricaföldje mellett megtalálták halva. A bíró, a jegyző és két esküdt hivatalosan megjelent, hogy fölvegye, mit hagyott hátra a vén koldus. Arról is Csapóné tett jelentést, hogy a Topor fia valahol Sümeg és Szentgrót között töri a követ az országuton. Akkor hát bizonyos, hogy ennek a ringy-rongy hagyatéknak volna gazdája, csak föl kell keresni és értesíteni. E célból kiküldték a kisbíró.

Valahol a poros országuton, ott Szentgróton tul, abban a lapos völgyben, melyben a Zala lomha vize is folyik, csakugyan megtalálta a kisbíró Topor Miskát. Sokáig nézegette, mert már nagyon régen nem látta, de miután többen erősítették, hogy ez a Topor, végre rászánta magát, hogy megszólítsa. Tudta a kisbíró, hogy hivatalos dologban jár, azért nem szabad neki elhirtelenkednie a dolgot.

- Jó napot adjon Isten, Miska öcsém, ha ugyan te vagy a Topor-gyerek Ukkról.

A legény fölneézett.

- Én volnék.

- Gyere ide a fa alá, egy kis beszédem volna veled.

Leültek egy magános vadgesztenyefa árnyékába s miután előbb komótos lassusággal (hogy azalatt gondolkodhassanak!) rágyujtottak, a kisbíró megkezdte a tárgyalást.

- Tudod-e, Miska öcsém, ki vagyok én?

- Honnan tudnám? Van öt esztendeje, hogy senkit se láttam a falumból.

- Én vagyok az ukki kisbíró.

- Isten éltesse kigyelmedet és tartsa meg a hivatalában, a mig jól esik.

- Köszönöm. Aztán meg azt is tudnod kell, hogy hivatalos járatban vagyok itt.

- Most már ezt is tudom.

- De most jön, öcsém, a java. Tudd meg, hogy te miattad vagyok itt hivatalos járatban.

- Én miattam? - Ezt már csodálkozva mondta a legény. - Hát törődik a falu egy ilyen szegény, ágrólszakadt emberével?

- A falu bizony nem igen törődik veled, öcsém, hanem törődik a községi elüljáróság.

- Azon is csodálkozom, mert hiszen nem vétettem én senkinek semmit.

- Arról nincs is szó, öcsém, ne félj, mert ez hagyatéki ügy.

A legény nagyot nézett, nem értette.

- Ugy áll a dolog, hogy meghalt az apád.

A legény levette kalapját, keresztet vetett magára, s halkán így szólt:

- Adjon az Isten neki nyugodalmat a másvilágon.

- Amen, - morogta utána a kisbíró.

Azzal, az apjával elintézvén a dolgát, a Topor-fiu föltette a kalapját s várakozólag nézett a kisbíróra.

- Az apád után pedig maradt valami, azt üzeni az elüljáróság, gyere haza és vedd át.

A Topor-gyerek egykedvűen vállat vont.

- Mit csináljak én azzal a koldushagyatékkal? Tán annyit se ér, mint a mennyit vesztek, ha itt kiállok a munkából.

- Nem úgy van az, öcsém. Ha csak egy gombostű maradt rád az apád után, azt minekünk kötelességünk számon tartani és az örökösnek átadni. Ez a dolog rendje. Mikor aztán átvetted, csinálhatsz vele, a mit akarsz, nekünk akkor már semmi közünk hozzá. Ezt akartam neked megmondani, hivatalos járatban.

Valami szomszédfaluban delet harangoztak, Topor elővette a tarisznyáját, megkínálta a kisbíró és szó nélkül falatoztak. Ezalatt a fiu még egyszer végiggondolta a dolgot, a minek az az elhatározás lett az eredménye, hogy hazamegy. Be is jelentette rögtön valami felügyelőnél a munkából való kilépését s a kisbíróval elindultak.

Másnap ugyancsak nagyot bámult Ukk község bírája, mikor megjelent előtte egy nagy szál legény s azt mondta, hogy ő az öreg Topor Sándornak, a falu koldusának egyetlen fia, a Miska, s megjött volna a falu hívására. A bíró maga ment ki vele a faluvégi koldustanyára megnézni, hogy ugyan mi maradt a gyerekekre. A vályogból vert ház, melynek nádtetejét a zöld moha csak szilárdabbá tette, elég jól állotta az idők viharait, el lehetett lakni benne. Volt benne ágy is, kétfiókos sublót, egy pad, kapa, ásó, néhány pipa, korsó, cserépedényekkel, egy kis dohány, krumpli, egy kis száraz kenyér. A ház végéhez volt csapva egy kocsiszin, a számár és a kordély számára. Azután jött a krumpliföld, napraforgóval. Mikor mindent számbavettek, így szólt a bíró:

- Hallod-e, öcsém, legokosabb volna, ha beleülnél a házba és átvennéd az öregnek a mester-ségét.

- Már hogy koldus legyek?

- Az. Minden rendes faluban van pap, jegyző, van bíró, törvénybíró, kisbíró, meg koldus. A Csikas, a ki még az apád életében szeretett volna második koldus lenni, meghalt. És hiába gondolkozunk, nem tudjuk, hogy kit nevezzünk ki az apád helyébe. Hát úgy gondoltuk, legjobb lesz neked is, meg nekünk is, ha te átveszed ezt a hagyatékot is. Ez így dukál, fiam. Neked jussod is van hozzá. Ha valakinek az apja koldus, hát a fia is legyen koldus. Ez a rend a községben.

A fiu sokáig hallgatott és gondolkozott a hallottakon.

- De hát én sose koldultam életemben. Mikor elkerültem hazulról, mindjárt bojtárgyereknek mentem, aztán béres lettem, majd meg kötörő-munkás az országuton. El tudtam magamat tartani a két kezem munkájával, megszoktam a dolgot, azt tartom, ezentul is meg tudnék élni, meg tudnám keresni a kenyeremet.

- Az igaz, de látod, a munka mégse bizonyos, egyszer van, egyszer meg nincs. A hivatal pedig bizonyos. Látod, így a falu is meg lenne elégedve és mindenki örülne neki, hogy a vén Topor után a fia vette át a mesterséget, nem pedig valami idegen, a kinek semmi köze sincs hozzá. Jó dolgod lenne, jobb, mint akárkinek, a te helyedben. Gondold meg és ha dülőre jutottál, gyere be a község házához jelentkezni. Isten áldjon meg!

Topor Miska, egyedül maradván, végignézett a koldustanyán, s a szegénység iskolájában felnőtt, ide-oda pofozott, nyomorult, gyáva lelkébe valami nagy megnyugvás vonult be, az, hogy ime: ez az övé itt, innen nem zavarja ki senki s időtlen-időkön keresztül zavartalanul, nem zaklatva, nem kergetve, nem rugdalva senkitől, lemorzsolhatja napjait. És Topor Miska, levetvén szegénységének kopott gunyáját, fölvette apja koldusságának rongyait és mohó léptekkel elindult a község háza felé, hogy lekösse magát egész életére koldusnak. A hivatalos rongyok lyukain át szinte kidülledtek acélkarjának és domboru mellkasának hatalmas izmai...

IDILL A TEMETŐBEN.

A mi kis városunkban az a szokás uralkodott, hogy minden keresztény felekezetnek külön temetője volt...

A reformátusok és a katolikusok elvégre sokan voltak a városban és minden világi dolgukat külön intézték, tehát a külön temetőt is csak természetesnek találta mindenki. De a luteránusok nagyon kevesen voltak és mégis a református temető végén kijártak maguknak egy külön területet, a hová halottjaikat elhelyezték. Hiába, az emberek már ilyenek. Forradalmi jelszavakkal rombolnak le ember és ember közt fönnálló korlátokat, aztán egyebet se tesznek az életben, mint folytonosan újabb és újabb korlátokat emelnek. De hát az ilyen emberi következetlenségeken én bizony nem töröm a fejemet... Ezen a temetődolgon mégis nevetnem kell. Képelem, hogy el fognak bámulni a különböző helyekre elrakott népek, mikor a végső ítélet napján megint csak egy helyen fognak összetalálkozni. Az öreg Szepcsák, a luteránus presbiter, odafönn bizonyára így fog szólni Materna tiszteletes urhoz: Hát mégsem volt igazunk, mikor deputációban voltunk a polgármesternél, hogy a város külön temetőt hasítson ki az evangélikusoknak!

Mert bizony ott állnak majd össze-vissza, senki által külön nem választva a katolikusok, a reformátusok és az evangélikusok. Sőt, Uram bocsá', nekem úgy tetszik és bizony már csak ki is mondom, hogy még a zsidók is. Mert úgy látszik csakugyan, hogy egy az Isten, csupán a próféta többféle.

Bár a halottak országában szigorubb törvények uralkodtak, mint az élők között, azért kivételek itt is történtek. Meg volt engedve például, hogy katolikus embernek protestáns feleségét a katolikus temetőben helyezték el. Csak éppen azzal jelezték a különbséget, hogy ilyenkor a protestáns papoknak csak a temetőkapszék volt szabad menniök a halott kíséretében.

Nekem már gyermekkoromban mindig föltűnt, hogy tavasszal az élet árja sokkal hatalmasabb hullámokkal indul meg a temetőben, mint a városban. A városi fák még alig rügyeztek, mikor a temető ágain, bokrain már széles leveleket suhogtatott a szél. Valahány gazda arra hajtott, valamennyinek eszébe jutott, hogy milyen gazdag televény föld lehet itt a temetőben ahhoz képest, a mi a városi kertekben vagy a tanyai földeken van. A halottak rothadásából fakadó növényzet bujább, erősebb, színesebb volt. A virágok élénkebbek és illatosabbak. A cserjék fává vastagodtak. A fák gyorsabban nőttek, hamarabb lombosodtak. Az amerikai őspreriken nem lehetett kövérebb a fű s az afrikai erdőkben nem volt nedvdusabb a fa. Emlékszem rá jól, hogy Szegi Pista, játszópajtásom, a kivel együtt átmulattuk gyermekkorom néhány esztendejét, a katolikus temetőben fölfedezett egy fehér nyírfát, melyet ha megmetszettünk, kalapszám ontotta az édes levét. És mi sokáig csapoltuk ezt a derék fát és eszünkbe se jutott, hogy honnan szívja magába ezt a mézédese nedvet. A sirások háza körül gazdag tenyészet sarjadzott és senkinek olyan szép gyümölcse nem termett a városban, mint a sirásónénak. És mikor a nyár heve már mindent kiszáritott s a fák csüggedten és porosan eresztették le lombjaikat, a temetői ligetek teljes pompával és frissességgel állottak.

Ilyen körülmények között a sirásói hivatal a duplán irigylet állások közé tartozott. Igaz, hogy nem mindenkinek volt gusztusa hozzá. Sok embernek nem vette be a természete, hogy a temetőben lakják s polgártársait a föld alá rakja. Sok embert, még a szegények közül is, tudom, hiába kínáltak volna meg ezzel a foglalkozással, mely emberét egészen elkülönítette a város társadalmától. De azért maradtak elegendő, a kik irigyleték a sirásó nyugodt életét és vastagon megkent kenyerét. Az élet oly küzdelmes, folytonos, nehéz robotolásból áll s a városi embert sok olyan baj csapkodja, mely a sirásót soha nem érinti. Aztán meg csak a távolállók gondolják azt, hogy ez szomorú mesterség. Tisztességesnek tisztességes kereset, az bizonyos. Senkinek se jut eszébe lenézni. Ha aztán megszokta, nem is gondol arra, a mit

cselekszik. Ugyanolyan közömbösséggel hányja a göröngyöt a jó pajtására, a kivel annyit iddoggált együtt és az eklészia gazdag presbitereire, a kik míg éltek, dölyfükben még a köszönését se fogadták el.

A katolikus egyház sirásóját Szanyi Gábornak hívták, ugyanabban az időben a reformátusoknál és evangélikusoknál ezt a tiszteletet Csorba András teljesítette. A három temető egymás mellett volt s a sirások is közel laktak egymáshoz. Mindegyik beleöregedett már a mesteriségébe. Az azonos foglalkozás baráti kötelékkel fűzte össze a két családot. A város végén lakván, ritkán jártak be az emberek közé, de egymást gyakran fölkeresték. A férfiak azért, hogy foglalkozásuk ügyes-bajos, közös érdekű dolgait megbeszéljék, az asszonyok pedig a végett, hogy apró háztartási szükségleteikben egymást kisegítsék. Persze a gyerekek is hamar egymásra találtak s hol az egyik, hol a másik temetőben játszottak a sirok között.

Szanyi Gábor két legénnyel dolgozott. Csorba András, kisebb lévén az eklészia, csak eggyel.

Csikai János, Szanyi Gábor öreg legénye, a mi annyit jelent, hogy *első segéd*, már kora fiatal-sága óta szolgálta a halottakat. Atyafiságban is volt Szanyival, a kinek valami unokatestvéréről maradt itt, ezen a világon, árván, egyedül. Szanyi magához vette az árvát atyafiságos indulatból s lassankint beletanította a mesteriségébe. Az atyafiságos érzés ezuttal jó üzlet volt, mert a fiu, a kosztot és kvártélyt leszámítva, ingyen dolgozott. Eleinte csak a ház körül, a kertben, a krumpli- és kukoricaföldön, de később, mintegy észrevétlenül, belelépett a mester-ségbe s nemsokára a szegényebb temetéseken már ő volt az, a ki a sir fölött a Miatyánkot elimádkozta. Az évek multak és az erőteljes fiu legénysorba lépett. Most már persze Csikai sem dolgozott ingyen, de a rokonság révén még mindig olcsóbban működött, mint a református temetőör legényei. Csikai azonban ezért nem türelmetlenkedett, mert Szanyi őt mindig a jövővel kecsegtette. Hogy majd kijárja az egyháznál, hogy hivatalos alkalmazottnak ismerjék el őt és ne csak a fősirásó tartsa és fizesse, hanem az egyház is vegye be őt a szervezetbe és járuljon hozzá a fõntartásához. E mögött még egyéb remények is csillogtak. Elõször az, hogy Szanyi után ő lehet a fõsirásó. A másik remény csak mint kicsi, még öntudatlan lángocska pislogott szívében, s a lenhaju Zsuzsannával, Szanyiék egyetlen gyerekével állt kapcsolatban.

Mikor Csikai János a házhoz került, Zsuzsanna ölbeli gyermek volt, a ki egyszál ingben kuszott a földön. De hát nemhiába ő is ott termett a temető buja földjén, a korát mindenki kétszer annyira becsülte. Bumfordi, drumzsi gyerek volt, gömbölyü, mint a habgombóc és nehéz, mint az öregfejsze. A János gyerek első föladata az volt a Szanyi-háznál, hogy ennek a Zsuzsannának lett a szárazdajkája. Ugy nőttek föl, hogy minden gondjukat megosztották egymással; együtt őriztek libát, együtt gondozták a tehenet, együtt sirtak, mikor a kis borjut az öreg Szanyi eladta a mészárosnak, együtt keresgéltek össze a szanaszét elhullajtott tyuk-tojásokat. De János gyorsan nőtt és elkövetkeztek a komolyabb munka napjai. Zsuzsanna se szorult már rá úgy a támogatásra, hisz Istenem, már írni-olvasni is megtanult, sőt jutalomképpen szentképeket is hozott haza az iskolából. De azért a mikor csak összekerültek, boldogan és ártatlanul játszottak egymással. Egyszer aztán történt valami, a mi tartózkodóbbá tette őket.

Elérkezett a husvét és vele Zsuzsanna első szent gyónásának és áldozásának ideje. A kis leány már napokkal előbb se enni, se inni nem tudott, föltünően hallgatóg lett s komoly arccal járkált a ház körül. Mindenki láthatta rajta, hogy a magábaszállás stádiumában van és bünein gondolkodik. Édesanyja nagyon gyönyörködött benne, hogy a kis leánya milyen szépen megtanulta, a mint az egy istenfélő lélekhez illik, a szent gyónásra való előkészületet. A gyónás napján azután bevonult a vendégszobába, a Szűz Anya képe elé térdelt s buzgó imádság közben összeírta büneit. Mikor ezzel készen volt, odalépett az apjához és az anyjához, a hogy illik és szokás, megcsókolta őket és így szólt:

- Édes szüléim, bocsássák meg, a mit ellenük vétettem.

Azután odafordult Jánoshoz és folytatta:

- Bocsásd meg te is, János, a mit ellened vétettem.

Eléje lépett, megfogta a kezét és bizonyára megcsókolta volna, mint százszor és ezerszer életében, de a gondos édesanya megragadta és visszarántotta. Mert a ki gyónni megy, az már nem gyerek, hanem hajadon, a ki nem osztogathatja a csókjait csak úgy, mint azelőtt. A süldő legény és a csitri leány egymásra néztek s valami sejtelem vonult be mindegyiknek a szívébe, mely azt sugta nekik, hogy most léptek ki a gyermekkor virágos, felhőtlen egü, gondtalan tündér világából. Mikor Zsuzsanna elment, Szanyi megszólalt:

- Miért nem hagyta? Hiszen rokonok.

- Azt mondta a tisztelendő ur, - felelt az asszony, - hogy nem olyan rokonok, hogy el ne vehetné. Akkor pedig itt az ideje, hogy ügyeljünk.

Szanyi gazda a maga egyszerűségében bizony nem gondolt erre, de elismerte, hogy a felesége okos asszony és igazsága van. Utána nézett a leányának. Bizony nagyon kilátszik a földből s maholnap eladó lesz. Bizonyos, hogy az édesanyja már akkor föstögette maga elé a leánya jövőjét, mikor még a karján altatta el, de az apjának csak most jutott először eszébe, hogy én Istenem, ez a leány egyszer csak megnő és férjhez megy.

Másnap a szent áldozás nevezetes napja virradt a sirásó házára. Legizgatottabb volt a leány, azután az anyja, utoljára a János gyerek. Mind a hárman a rendesnél is korábban keltek. Az asszony főképp azért, hogy több ideje legyen eldönteni: hogyan fésülje a leányát és miféle pántlikát fonjon a hajába. Mert ha csak simán hagyja is hátul lelógó coffal, még akkor sem olyan egyszerű a dolog, mint a milyennek látszik. Mert akkor is lehet a haját kétszer elválasztani vagy egyszer, a közepén vagy a két szélén; azután lehet úgy hagyni, a hogy van, simán, vagy meg lehet *redvesíteni*, a mi a haját hullámossá teszi. Aztán meg nagy kérdés, hogy miféle színű pántlikát adjon fehér ruhájához. Egyetlen leány lévén, sok holmija volt, mert telt is rá és nem sajnálták tőle.

János pedig azért kelt föl hajnalhasadtakor, hogy virágot szedjen Zsuzsika hajába. A temető tele volt ibolyával, gyöngyvirággal, a fiu csak úgy kábult az illatuktól. Le is szedett egy egész kosárral, egy részét koszoruba fűzte, másikat csokorba kötötte. Egyiket a Zsuzsika fejére, másikat a kezébe.

Mikor aztán Zsuzsikát az édesanyja nagy fejtörések közt felöltöztette, szabad volt neki először életében belenézni a nagy tükörbe. A kis leány annyira meg volt lepve, hogy nem akart hinni a szemeinek: utána még a kis tükörben is megnézte magát s a szeme fehérjéig elpirult, mikor látta, hogy abban is olyan szép, mint egy angyal.

Azután elmentek a templomba mindnyájan, még pedig nem úgy, mint rendesen, a mikor is az elsőség Szanyi Gábor uramat illette meg, hanem ezuttal legelől a kis leány, utána az anyja és leghátul a gazda. Azaz hogy legesleghátul, két nyillövésre, ünneplő ruhájában, legényes bokrétával a süvege mellett, Csikai János, de erről már a familia nem tudott semmit. János gyerek a templomban is úgy elbujt egy kőszent mögé, hogy nem vették észre és végignézte Zsuzsanna áldozását... És mikor a templomot otthagyta, a szent köember tán hálásan nézett utána, mert imádságra kulcsolt kezeire is egy szép, friss, illatos ibolyakoszoru volt téve... Az árva, egyedül álló, elhagyott Csikai Jánosnak ez a kőből való szent volt az egyetlen barátja, neki áldozott nagy, érthetetlen, soha nem érzett szívbeli szorongásában... s könnyebbült lélekkel osont ki a templomból.

ZSUZSÁNA.

Szanyi Gábor sirásos az életerők buja tombolásának közepette töltötte el egész életét.

A temető kövér földje korábban zöldült ki, mint az egész határ. A fák szinte repedeztek a bennük keringő bő nedvtől. Csöndes éjszakákon mintha hallani lehetett volna az elhízott rügyek megpattanását. Az első virágok itt teremtek meg, nem pedig a városbeli uri kertekben. Ha a fiatal emberek vérért mozgásba hozták a tavaszi gerjedelmek hullámai, lopva a temetőbe mentek virágot szedni kedvesük asztalára vagy keblére. Az új élet forrása így táplálkozott a halottak erejéből. S a boldogtalan szerelmesek elporladt szívéből fakadó virágok sok élő és dobogó szív fölött ékeskedtek, keltve bennük friss reményeket.

Szanyi Gábor, ezt látva maga körül, természetes, hogy másképpen fogta föl az életet és így a halált is, mint a városban lakó közönséges foglalkozású emberek. Bizonyos derült filozófia fejlődött ki benne, mely talán már Káronban is megvolt, a ki a víz partján állva várta az utasokat, az obulussal, hogy a másvilágra átszállítsa. Tudta jól, hogyha valamely koporsó fölött az egész világ rombadől is, az ő jövedelme nem vész el. A könnyek, a zokogás, a kétségbeesés, mely a halottat körülvette, mind nem érintette őt, mozdulatlanul és érzéketlenül állott a legnagyobb gyász közepette is, mert hisz mindez az ő üzletéhez tartozott. Mikor a városban járt, a piacon, a tömegek között, vagy az országos vásáron, hol ezrével sereglettek össze a népek, az az érzés fogta el, mely a gazdában él, mikor földjén az érett gabonát nézi. Senki se fogja ezek közül őt kikerülhetni. Minél többen élnek, annál többen halnak meg és ő neki nincs oka félni az élet küzdelmeitől és keserűségeitől, mert ő még a halálos ellenségeit is egy napon, azon a nagy napon, azon az utolsó napon, fizetésre fogja kényszeríteni. Ez a gondolat nyugodttá tette az ő lelki életét és csodálatosan harmonikussá egész gondolkozását. Nem gyűlölt ő senkit. Bárminő sértést követtek el rajta, lecsillapította haragját az a tudat, hogy az illető egy napon, a melyre bizonyára sohasem gondol, mégis csak az ő kezébe kerül. Minden visszás és kellemetlen dologgal ki kellett békülnie egy olyan embernek, a ki felé még a sirgódör kitátott, fekete szájából is az élet himnusza zengett.

Az igaz, hogy a sors maga is elősegítette életének harmóniáját, mert nemcsak megpróbáltatásokon nem vitte keresztül, de még a mindennapi kellemetlenségektől is megkímélte. Zökkenés és zavar nélkül haladt az ő szekere mindig, ugyanabban a kerékvágásban. Ha komájával, Csorba Andrással, a református temető sirásójával összeültek, hát körülbelül a város két legboldogabb, legszerencsésebb és legnyugodtabb embere ült együtt. Lassubeszédű, csöndes modorú, higgadt filozófus volt ez a két ember. Elmondták egymásnak a temetői eseményeket, a jövedelmezőbb haláleseteket, tárgyalták a föld keménységét, mely a szárazságnak a következménye s az ásást nehezebbé teszi; máskor érdekelte őket az árokban fölgyülemlett víz, mely beszívárog a sirokba, azután elhallgattak, hosszú, méla csönd következett, miközben úgy néztek egymásra, mintha ők sok olyan rejtelmes dolgot tudnának, a miről a közönséges embernek sejtelve sincs. Mintha ők közelebb állnának a halál nagy titkának megfejtéséhez.

Nagy esemény volt e két család életében Szanyi egyik szilvafájának elpusztulása. Ezt a fát, a mely kövér, magbaváló gyümölcsöt termett, megütötte a guta és kiszáradt. Mert a fa ebben a tekintetben épp olyan, mint az ember. Ha mértéktelenül táplálkozik, elhízik, vérmes lesz és megüti a guta. A ki örökké tiszta eget lát maga fölött, az a báránnyelhetet is jobban megnézi, mint mások. Így Szanyi életében is a szilvafa pusztulása fontos eseménnyé lett, mely érzékenyen érintette őt és a mellyel sokáig foglalkozott. Szanyi ki is vágta rögtön a kiszáradt fát: egészséges és jól táplált birodalmában nem tudta a pusztulás képét elszenvadni.

Egy éjjel Csikai János, Szanyi Gábor első legénye, arra ébredt föl, hogy valaki belépett a szobájába. Az a valaki gyertyát gyújtott és akkor János látta, hogy nem más, mint Szanyiné. Az asszony a szobában valami törülközőt keresett.

- Tán virrad már, asszonynéném? - kérdezte János.

- Nem a'. Vizesborogatást teszek a Zsuzsira, mert forrósága van.

János, csakugy fekvé, felkönyökölt.

- Már az este is panaszkodott, hogy a feje fáj, - mondá, - alig evett valamit.

Mikor Csikai János hajnalhasadtakor kilépett az udvarra, a gazdát a kapubálványnak támaszkodva találta, a mint kurta pipájából sűrű füstfelhőket fújt maga elé. Szanyi Gábor egy kicsit álmos volt, mert a felesége az éjjel folyton járt-kelt és megzavarta alvásában. A Zsuzsi forrósága még egyre tart, dehát majd elmulik, ha ágyban marad. Ezzel a napi munkára vonatkozólag kiadta Jánosnak az utasításokat, ő maga pedig a plébániára ballagott, hivatalos dologban.

A nap már magasan járt és teljesen fölhörpintette napi harminthalát, mikor Szanyiné kis cselédje kiszaladt a temetőbe és behívta Jánost. Az asszony arra kérte a legényt, hogy menjen a városba doktorért. Zsuzsanna egész teste forró és félrebeszél. A doktor még ebéd előtt megjelent, megcsóválta a fejét, különféle orvosságot rendelt s azt mondta, hogy a nap folyamán még egyszer eljön, mert az eset nagyon súlyos.

Három nap múlva kijelentette, hogy a leány betegsége tifusz...

Szanyi Gábor élete úgy folyt tovább, mint rendesen. Nyugodtan végezte a napi munkáját, csak éppen azon panaszkodott néha, hogy nedves a dohánya, mert a pipája gyakrabban elalszik, mint máskor. Azután meg-megtörtént, hogy eltolta magától a tálat, mielőtt tulajdonképpen jóízűt evett volna. Ugy kellett lennie, hogy a beteg leányra gondolt sokat, de azért nem mondhatni, hogy belső nyugtalanság gyötörte volna. Istenem, hisz betegség mindenütt előfordul, majd jóra fordul minden.

Egy éjjel Szanyi Gábor felköltötte Jánost és kiszólitotta az udvarra. A legény a gazdát az eperfa alatt találta a kis padon ülve. Hátát a fának vetette és tekintetét ég felé szegezte, mintha feszült figyelemmel lesne a lombok között meg-megvillanó csillagokat.

- Azért hívtalak, János, hogyha lehet, légy segítségére az asszonynak. Nem tudok odabent maradni, mert az az asszony egészen elveszítette a fejét...

Elhallgatott. Nagyot nyelt, mintha valami rossz gondolatot akarna visszanyomni. Majd halkán folytatta:

- Azt mondja az a bolond asszony, hogy a Zsuzsa mindjárt meghal...

Hosszu hallgatás következett, csak a temetőben csattogott egy elrejtett fülemüle édes hangja. János rémülten nézett gazdájára, a ki kinja verejtékét törölgette az inge ujjával. János elfordult és a ház felé közeledett. Még a legelső szobából is világosság áradt ki az udvarra, abból a szobából, melybe csak nagy ritkán léptek. János benézett az ablakán. Szép nagy máriapócsi Szűz Mária-szobor előtt égtek a megszentelt viaszgyertyák. Előtte térdelt Szanyiné és imádkozott. János levette a kalapját, keresztet vetett magára s szintén valami imádságot mormolt.

Virradt. A keleti égen egy vékony fehér sáv jelentette a világosság születését. A csillagok egyre sápadtabban szikráztak s egymásután csukták le fáradt pillájukat. Gyöngé szél suhogott végig a földön, meglengette a fákat, bokrokat s halk zugásuk úgy hangzott, mintha egy nagy, bánatos sóhajzást küldtek volna a menny felé. Talán a természet e hatalmas lehelletének szárnyán repült el porhüvelyéből ez az ártatlan kis lélek. Zsuzsanna meghalt. Kedves virágainak a

mindenségben széteszló illata kísérte őt utolsó útjában. Az ébredő madarak halkan csicseregtek, de ő ebből már nem hallott semmit.

Szegény asszony jajgatva jött ki az udvarra. Össze-vissza vagdalt szívének minden hasadékan tódult ki a fájdalom s ő teljesen legyőzve bögött bele. Szanyi Gábor értelmetlenül, majdnem bután nézett a kezeit tördelő asszonyra, ő csak hivatalosan érintkezett a halállal, mint privát embernek soha dolga nem volt vele, sohase fordult meg az eszében, hogy mi lesz, ha egyszer kérlelhetetlenül megjelenik közöttük. Bement a szobába, megcsókolta a halottat, imádkozott felette, de sejtelve se volt arról, hogy ez soha többet megmozdulni nem fog, nem szól hozzá és nem csokol neki kezét. Az évek hosszú során keresztül lelkében az a rögeszme keletkezett, hogy ő a halál udvarához, cselédségéhez tartozik, belső emberei köze számít s így vele talán nem lesz olyan könyörtelen, mint idegen emberekkel szemben. Leült a halott fejéhez, órák hosszú során át ott ült, nem sirt, nem panaszkodott, nem beszélt senkivel. Még akkor se mozdult, mikor az ösmerősök jöttek, szokás szerint eldicsérgetni a halottat és vigasztalni az élőket. Szanyi Gábor tágra nyitott szemmel bámult a jólelkű csoportra, mely panaszos jajgatásával az ő fájdalmát igyekezett szavakba foglalni. Hát ezt jelenti a halál? Hát ezt a sok sirt, a melyet ő kiásott és betemetett, ennyi fájdalom állotta mindig körül? A szíve úgy égett, mintha tüzes vassal sütögették volna. De szomoru hely ez a temető! Ez volt az első értelmes pozitív gondolata. Azután végigfutott rajta a hideg. Istenem, nem gyűlölik-e a népek őt, a ki annyi kedvesükre oly közömbösen dobálta rá a hideg göröngyöt?

Vonagló szívvel ki tudja mennyi ideig üldögélt fehérbe öltöztetett szép kis halottja mellett. De az ember kiállta a csapást s akkor megtört alakja újra fölegyenesedett; fölkel, kiment az udvarra és előszólitotta Csikai Jánost.

- János, fogd az ásókat és menjünk sirt ásni Zsuzsannának.

És mikor ezt mondta, ő már újra a római katolikus temető fősírója volt, a kiben a mindennapi kenyér nehéz törvényei diadalmaskodtak a halál keserősége fölött.

AZ EGRI KOLDUS.

Rekkenő nyári délután. A vadszőlővel befuttatott veranda homályában világos-szőke bort ittunk, jégbehűtött savanyuvizzel. Szívesen leírnám részletesebben a hőséget, de a motívumok annyira összeolvadtak a fejemben, hogy nem tudok belőlük valami egységes, hangulatos képet kihozni. Ennek következtében csak térjünk át az eseményekre, melyek nem olvadnak meg, mint a színek.

Szemben ültem a házigazdával s jóízűen szürcsölgetve a bort, a lustaságtól csak néha vakkantottunk egyet-kettőt, mint a jól ismert Sajó kutyám. Egyszerre csak csoszogás hallatszik lent az udvarban s egy lilaszínű ur támolyog föl a veranda lépcsőjén. A körorvos volt. Addig nem is szólt egy szót se, a míg meg nem törülközött és vagy három pohár vinkót le nem eresztett a torkán. De még mielőtt szóhoz jutott volna, egy parasztgazda jelent meg, a lépcsőn megállva, tisztességtudóan köszönt s így kezdte:

- Tekintetes doktor ur, egy szóm volna.

A doktor szemmel, fejjel, kézzel intett neki, hogy *rajta, kezdje el*, csak éppen a száját nem nyitotta ki, mert ott bor volt. A gazda folytatta:

- Nem tudom, okosan teszem-e, hogy szólok, mert lehet, hogy a doktor urat nem is illeti az ügy, de tetszik tudni, az asszony is biztatott, hogy csak jöjjenek ide, majd megmondja a doktor ur, akar-e segíteni, vagy nem?

Ekkor már a doktor is megszólalt:

- Ugyan, Szabó uram, ne cifrázza a dolgot. Csak nem beteg valaki?

- Betegnek beteg, de mondom, hogy nem a doktor urat illeti. Mert úgy áll a dolog, könyörgöm, hogy a kis pej lovamnak van valami baja, a kin a multkor Szentgyörgyre vittem a tekintetes urat.

- Micsoda beszéd ez? Hisz ott az állatorvos.

- Nincs itt, kérem, Budapestre ment.

- Már pedig itt, édes Szabó uram, én nem segíthetek, még csak jó tanáccsal sem. Ez már nem az én dolgom.

- De kérem ássan, - erősködött a gazda - a kit rászabadítottak embergyógyításra, annak csak szabad állatot orvosolni.

- Nem szabad, mert ez két különböző mesterség és én lehetek a legkitünőbb emberorvos a világon, e mellett állatgyógyításhoz annyit érthetek, mint a tyúk az ábécéhez. Azután meg, nézze, Szabó uram: ez a két mesterség sehogy se illik ám össze. Máma meggyógyítom kigyelmednek a beteg lovát, holnap meggyógyítom Patkó Mihálynak a beteg szamarát és utána mindjárt kigyelmedhez hírok embert gyógyítani. Az Isten se venné le kigyelmedről, hogy a Patkó szamarával együtt gyógyítottam meg, s talán ugyanazt az orvosságot adtam kigyelmednek is. Az egész világ nevetne!

Szabó uram elfogadta az argumentációt s elfordulván az orvostól, a háziurhoz szólt, mint lótartó gazdához, elmondván neki, hogy mi baja a lovának. Bele is mélyedtek alaposan a megbeszélésbe, én pedig a doktorral kezdtem eszmecserét. A doktor igen érdekes dolgokat beszélt. Nagyon érdemes lesz, ha bőven kiterjesztjük rá figyelmünket.

*

- Szerencse, hogy a mai kánikulai napon a praxisban segítségemre jött az *egri koldus*. Így a helyett, hogy a felső bányatelepet végig kellett járnom, korán idejöhettek hozzátok üdülni. Mert tudjátok meg, hogy nekem öt községem van s azonkívül két kis bányatelepnek vagyok az orvosa. Az egyik bányatelep itt van a szomszédban, onnan jövök most. A mai napon a gyógyítást ott egy kollégám végzi el, az *egri koldus*.

- Az *egri koldus*? Ki az?

- Nem hallottad még a hírét? Barátom, az egy nevezetes közéleti tényező a vármegyében. Némelyek egyszerűen *egri koldusnak* nevezik, mások megbecsülik és azt mondják *érseki koldus*, a mi talán annyit jelent, hogy Eger városának legöregebb, leggazdagabb, vagy legtekintélyesebb koldusa. Hisz tudod, hogy a püspöki vagy érseki rezidenciákban a templomi koldusok csapatja egy rendesen szervezett testület, melyben a hivatal talán apáról-fiúra szállt. Az én emberem azonban, úgy látszik, nem elégszik meg azzal, a mit Egerben ily módon keres, hanem kiterjeszti működését a vidékre is. Itt azonban már nem koldul, hanem gyógyít. Derogál neki egyszerűen koldulni. Én nem tudom, hogy ezen a téren minő sikerei vannak, de az a hire, hogy a maláriát csak ő tudja meggyógyítani. A földművelő nép a faluban nem rajong annyira érte, de a bányatelepek lakói valósággal csudadoktornak tartják. Hatalmas, öles alak, vénsége ellenére meg nem görbült testtel. Fehér haja, mint egy hótól belepett boglya bozontosodik fején, soha kalapot nem viselt, soha csizmát nem hordott. Tudják róla, hogy ötven esztendő óta az érseki templom kapujában térdel és imádkozik, nem törődve az idő viszontagságaival. Az ilyen ember imádságát, azt tartja a nép, meghallgatja az Uristen. Mert az Uristen jobban szereti a szegénységet, mint a gazdagságot s mezitlábos koldus imádsága hamarabb rátalál, mint a négylovas uré...

- Hát aztán mivel gyógyít?

- Imádsággal. A bányatelep összes asszonyai és gyerekei ott térdelnek körülötte és utána mondják az imádságot. Aztán kiteszi a kalapját, a mely csak persely, de nem fejfödő s az áhítatosak telerakják aprópénzzel. Mikor ennek is vége, jönnek a betegek. Itt már megállapított taksa szerint dolgozik. Én velem sokszor disputálnak a taksa miatt, a koldussal soha. Szabott árak szerint dolgozik. A kire egyszerűen ráimádkozik, az egy koronát fizet, de a kit *bodzafa* alá helyez és úgy imádkozik fölötte, az már egy forintot ad.

- Mire való a hatóság? Nem lehet ennek véget vetni?

- Nem lehet följelenteni. Ez nem kuruzslás, nem pancsol és osztogat orvosszereket, csak egyszerűen imádkozik. Ha egy beteg elhiszi, hogy ez neki használ, legyen neki az ő hite szerint. Ebben a pogány forró időben még örülök, hogy segítségemre van. Most is fönt, a szétszórt telepen kutyagolhatnék házról-házra, ha ő nem volna.

*

A mint a meleg csökkenni kezdett, kocsira ültem és fölmentem a felső telepre. Már akkor az *egri koldus* bevégezte a dolgát és a kovács házában pihent. A kovács olyan gyöngéd volt, abbahagyott minden munkát, nehogy a jeles férfit nyugalmában zavarja. Terebélyes diófa árnyékában hevert, kezében egy hatalmas bot, melynek egyik fele hegyes szögben, másik fele feszületben végződött. Ezt egy csapással szokta a földbe szurni s alatta egyszerre készen volt a templom és a rendelő-szoba. Mellén, a nyakába akasztva, egy szentkép lógott, dereka köré olvasók voltak tüzdelve. Gunyája kopott, össze-vissza fódozott, de tiszta. Kenyeres-zsák és bőrtarisznya egészítették ki felszerelését. Jól volt lakva, dült belőle a pálinka és rám nem sok ügyet vetett. Tiszta, csengő hangon tudott imádkozni és keserves, hosszan elnyújtott hangon énekelni, a minek bucsujárások alkalmával bizonyára nagy hasznát vette. Nagyon szerettem volna megkérdezni tőle, hogy mi volt a mai zsákmány, de nem tudtam rá formát találni. Egész magatartásán erős önbizalom látszott, kimutatta, hogy nem fél az uraktól. Mint bejegyzett

templomi koldus, kvázi hivatalos személynek érezte magát s így a hatóságoktól se tartott. Ha néha egy kis pénzt vitt el bányamunkásoktól, annál kevesebb jutott nekik pálinkára. Mert a pálinkaivás betegsége nagyon el volt itt terjedve.

Egy ostoba véletlen véget vetett az egri koldus szereplésének.

A rendes napon megjelent a felső bányatelepen s hiveinek körében elvégezte az imádkozást, meg a rendelést is. Az, hogy a rendelésnek mi következménye lett, nem befolyásolta az ő praxisát. Az egyik beteg meghalt, a másik meggyógyult. Hát a doktor uraknál nem így van? Kivéve, hogyha valaki meggyógyult, azt az egész világ emlegette, mint az egri koldus csudatételét, ha ellenben valaki meghalt, arról az ördög se beszélt. Így aztán könnyen támad a hirnév.

Ezen a nevezetes napon megtörtént, hogy az öregnek valami vitriolos pálinkát adtak honorárium fejében, ő addig nem szokott odább menni, a míg a rekvirált holmit el nem fogyasztja. Így tett most is. Az eredmény az lett, hogy az öreg elkezd hemperegni s elkékült ajkkal orvosért és papért üvöltöz.

Hivei összeszaladtak, a kovács udvarában leszurták a feszületes botját, alája hurcolták az öreget és biztatták, hogy csak imádkozzék most önmagára. Ha más számára foganatja van, akkor most se lesz hiábavaló fáradság.

- Gazemberek! - ordított a koldus - azt akarjátok, hogy itt pusztuljak el előttek? Orvost hozzatok nekem, orvost!

A jó nép azt hitte, hogy itt csak a másodfoku eljárás segíthet, a melyért a koldus forintot szokott kérni. Megfogták tehát kezét, lábát s a hatalmas bodzafa alá hurcolták, mely alatt az öreg a drágább rendelést szokta végezni és biztatták, hogy csak kezdje el, majd ők is segítenek. No de erre tajtékzó szájjal szökött föl az öreg, fogta a nehéz botját s úgy szétütött a nép között, hogy csak úgy porzott s e közben a következő becses vallomás szaladt ki a száján:

- A mi jó nektek, bolondok, marhák, az nem elég nekem! A lelketek üdvösségére kérek, szaladjatok a doktorért, különben elátkozom a rongy telepeteket, hogy nyelje el a föld és kő kövön ne maradjon!

Azzal levetette magát a földre s ordítva fetrengett föl s alá. A nép összesugott, fejét csóválta, morgott, de a kovács mégis elszaladt, s kocsin elhozta a doktort. Mindjárt el is mondotta neki, hogy mi történt s a doktor a kellő szereket is magával vitte. Adott neki egy becsületes hánytatót és egy erős morfiuminjekciót. Öt perc múlva a vén sviháknak semmi baja sem volt. Elkezdte a szemét forgatni, nagyokat sóhajtott, szagगतottan imádkozni próbált, de a doktor ekkor dühbe jött és elhatározta, hogy nem engedi a nyeregbe visszamászni. Odaállt az atyafi elé s jó hangosan, hogy mindenki meghallja, így szólt:

- Nem szégyenli magát, maga vén világcsaló? Ugy-e, ha bajban van, bezzeg jó az orvos? Egy ilyen kis nyomorult hasfájást nem tud elállítani, aztán mégis bele mer kontárkodni az én mesterségembe és mint kuruzsló bolondítja ezt a jóra való népet, hogy kicsalja tőle a pénzét. Mennyit csalt össze máma, elő azzal a kalappal, az istenfáját kendnek! Emberek, asszonyok, mindenki emlékszik rá, hogy mit adott ennek a tolvajnak, ott van a kalap tele pénzzel, vegye vissza mindenki a pénzét. Kendet pedig meg ne lássam itt többet, mert majd a csöndéreknak is lesz beleszólásuk.

Az asszonyok egy perc alatt fölöstötták a kalap pénzt s hozzávágták a vén bünöshöz az üres kalapot. Ez meg, talán először életében, büszkén fejébe nyomta kalapját, hetykén rákoppintott egyet, megvetőleg végignézett a sokáig bolonddá tett népen és így szólt:

- Nem vagyok én rászorulva a kendtek redves pénzére, mert én hivatalos személy vagyok Egerben, érseki főkoldus. Képpel se fordulok többé efelé a falu felé.

Ezzel büszkén ellejtett. Ha a doktor ott nincs, bizony kiverték volna. De a nimbuszának vége lett, a gyógyítással föl kellett hagynia, akármerre ment, a nép mindenütt botokkal fogadta. Sőt, úgy hallatszik, a koldusi állását is elvesztette, mert a dolognak hire ment és Egerben is kisült a turpissága s rossz néven vették tőle, hogy ilyenformán akart mellékjövedelemre szert tenni, holott az egri koldusságból tisztességesen megélhetett volna. Mint Koriolán, dühösen otthagyta Eger városát, idegen vidékre ment, s földet vett magának. Mert pénze elég volt már.

VULKÁN.

Az én gyermekkori hazámban, odaát a Dunántul nyájas vidékein, a gazdálkodásban nem ösmeretes a tanyai rendszer. Ott minden ember városban vagy faluban lakik s onnan jár ki megmunkálni a földet, hogy megteremje a mindennapi kenyeret. De azért Tuladunán is vannak szerteszt a mezőkön, erdőkben magános házak, melyekben magános emberek laknak. Favágók, szénégetők, csőszök, erdőkerülők s több efféle foglalkozású polgártársak.

Én is ösmertem egy ilyen félreeső tanyán lakó embert, a ki az én szülőfalum kötelékébe tartozott. Nagy ünnepeken mihozzánk jött templomba, itt adta el, a mije termett és itt vásárolta be, a mire szüksége volt. Nálunk keresztelték a gyerekeit s ha bucsukon verekedésre került a sor, a mi falunk böcsületéért küzdők sorában foglalt helyet. Hívták pedig ezt az embert Bedegi Andrásnak. Ő szállította minekünk a fát, familiája hozzánk járt napszámba dolgozni, az apám gyógyította a beteg disznait, az anyám pedig a beteg gyerekeit. Szegény apám egyben szerencsés embernek vallhatta magát: nem volt olyan gazdag, hogy irigyei lehettek volna és nem volt olyan szegény, hogy egy pár falatot ne juttathatott volna a még szegényebbeknek.

Egyszer Bedegi András hirül hozta, hogy farkasok támadtak a tanyájára, de ugyan pórul jártak, mert a házörző kuvasz-kutyáik két farkast darabokra szaggattak, a többit pedig elmarták a háztól.

- Hát ebből a derék fajtájú kutyából hozzon kend nekem egyet, - szolt apám Bedeginek.

Nemsokára beállított hozzánk Bedegi és egy tán kéthetes fekete kutyát hozott. Csak a négy lábán volt egy-egy fehér folt. A pokol fekete kovácsáról Vulkánnak neveztük el a fekete kutyát. Ennek a történetét akarom én elmondani.

Vulkán meglehetősen fejletlen lelki állapotban került hozzánk. Ugy értem, hogy se a maga kutya-familiáját, se a Bedegi-családot még nem szokta meg és így meglehetősen közömbösen vette a mi házunkhoz történt áttelepítését. Bedegi letette a tornácunkra és így szolt hozzá:

- No kölyök. (Még neve se volt.) Ezentul ez lesz a te hazád. Becsüld meg magadat, ne hozz szégyent a Bedegi-hadra, a ki már a dédapádat is böcsületesen kinevelte.

A kölyökkutya hátrasunyította a fülét, erősen csóválta a farkát, a mi bizonyosan azt jelentette, hogy megértette a szép szót és iparkodni fog, hogy az idegenben is otthonmaradt ebeldőinek nyomdokába lépjen. Mi gyerekek pedig szaladtunk s cseréptányérban tejet hoztunk neki.

Bedegi megcsóválta a fejét.

- Nem tej való ennek, urfiak. Nem macska ez, de nem is vadászkutya. Ur lesz belőle, ha finoman tartják. Még majd kint sem akar hálalni éjszakánként, osztán akkor hogy őrzi a házat? Igaz, hogy most még kölyök, jól esik gyöngé természetének a cibereleves, csirkebél, kenyérdarab, szalonnabőrke. De aztán majd tessék csontra fogni, száraz kenyérnek is csak a haját tessék odavetni neki. A tejen hizott kutya bezzeg elbujik ám, mikor a farkasok üvöltését hallja.

E jó tanácsok után Bedegi ujra a kutya felé fordult s bemutatott neki minket, gyerekeket, lelkére kötven, hogy szót fogadjon nekünk s megbecsüljön bennünket. A kutya megértette, ránk ugrált s a képünket igyekezett végignyalni, a mi a kutyánál a legnagyobb barátság jele. Ebből aztán nagy játék kerekedett s mint a bolondok, szaladgáltunk az udvarban új barátunkkal. Mikor Bedegi elbucsuzott, Vulkán már rá se nézett, mert mint mondtam, lelki állapota még nagyon fejletlen volt, hisz az egész földi élete még csak két hétre terjedt.

Vulkán a házőrző szerepét volt hivatva betölteni s mondhatom, hogy három hónapos korában e tisztet már meglehetősen értelemmel és buzgalommal teljesítette. Ezt az első három hónapot arra használta föl, hogy a ház táját és rendes lakóit megismerje. Először a vadászkutyáinkkal tisztázta a helyzetet. Meglehetősen megvetéssel körülszaglászták egymást, egy kicsit morogtak és vicsorogtak egymásra s tudomásul vették, hogy közös konyhán élnek, tehát nem lehetnek ellenségek. Azután a macskáknak mutatta be magát Vulkán. Egy párszor a fára kergette és megugatta őket, azután észrevette, hogy következetesen a mi konyhánk felé somfordálnak, tehát idetartoznak. Ekkor aztán nem törődött velük többet. Hamar rájött Vulkán arra is, hogy ki az ur a háznál, megismerkedett a cselédekkel is, ráiasztott néhányszor a szomszéd kutyákra, a mivel tekintélyét megalapította, sőt a falu hivatalos koldusait is emlékezetébe véste már s ügylet ugyan rájuk, mikor bejöttek az udvarba, de nem bántotta őket.

Egy esztendő alatt hatalmas, félelmes házőrző kuvasszá fejlődött. Nappal nem igen akadt dolga, de azért a kapuhoz közel heverészett, hűvös időben a napon, meleg időben a fák alatt, ha esett az eső, a tornácon. De akármilyen mélyen aludt is, a mint a kapu zördült, vagy a kis kapuajtó nyikordult, Vulkán fölemelte a fejét, odanézett, mintha azt mondaná: *No mi az?* Mikor apám a puskát vállára vette s füttyentett, Vulkán tudta, hogy ez a finom kutyáknak szól. Nem is mozdult a helyéből, csak a farkát csóválta, mintha azt mondaná apámnak, hogy *jó mulatságot kívánok*. Éjjel azonban soha nem hunyta le a szemét. Mintha őrzőjáratot tartana, folyton cirkált kertben, udvaron, hol a kapuban hallottuk morogni, hol hátul a konyhakertajtóban ugatni. Néha féléljszakán át elfeleselgetett a falubeli kutyákkal. Tudja Isten, mit beszélnek ilyenkor a kutyák egymással; szidják-e vagy tanítják egymást? Vagy tán csak zavarják egymás álmait, mondván: *Kutya, én sem alszom, hát legalább te se aludjál*.

Szó a mi szó, derék, jóra való kutya volt a Vulkán. Emberben is ritkán láttam olyan becsületes pofát, mint a milyen az övé volt. Azt a hűséges, ragaszkodó tekintetét pláne nem igen fedeztem föl életemben más lényen. Valahányszor megveregettem a fejét és ő rám nézett, mindig az az érzés támadt bennem, hogy ha vízbe pottyannék, ez a kutya utánam ugrana.

Sohase történt, hogy dühödt, vad ugatással rávetette volna magát valakire, akármilyen ágrólszakadt csavargó állított is be a portánkra. Csak mordult egy mélyet, hogy a házbelieket figyelmeztesse, azután szemközt ült a betoppanóval s értelmes tekintetével sakkban tartotta. Szóval tisztességes modorban őrizte a házunkat. Minden izében jóindulatu eb volt.

Egyszer aztán rossz idők következtek a mi házunkra. A sors megirigyelte tőlünk azt a kis gyékényt, melyen oly sokan éldegéltünk és kihuzta alólunk. Apám eladta a földjét, eladta a házat is, az eresz alatt fészkelő fecskékkel és kíményen tanyázó gólyákkal együtt. És mikor az őszi dér fehérlett a mezőkön, elhagytuk az ősi házat és elhagyták a gólyák is, meg a fecskék is.

De a kutyák nem hagyhatták el. Ugy volt, hogy valami kis városba költözködünk, a hol a nagy kutyáinknak nem tudtunk helyet szorítani és otthagytuk őket az új tulajdonosnak.

Már akkor, mikor az új tulajdonos és familiája a házunk táját nézegette és alkudozott, vettem észre, hogy Vulkánnak nem tetszenek a jövevények. Mikor az udvaron járkáltak és apámmal alkudoztak, behuzta a farkát és fogait vicsorgatta rájuk. Az újak próbáltak neki kedveskedni, de szavukra nem hajlott és nem engedte magát megsimogatni. Megérezte, hogy itt nagy változás készül s ő elveszti a régi jó gazdait.

- Gonosz egy dög lehet, - szólt az új gazda.

- Nem az, - felelt apám - nagyon hű, becsületes, jó házőrző kutya. Majd megszokja az új alakokat, csak idő kell hozzá.

Az új gazdának gyerekei is voltak, de még ezekkel se békült ki Vulkán. Mogorva magaviseletének szomorú következményei lettek. Közel a nagy kapuhoz ólat építettek neki és láncra kötötték. Mi még egy darabig a faluban laktunk egy zsellér-házban s azért egy ideig még figyelemmel kísérhettem Vulkán további sorsát.

Láncra verték a hü kutyát, melynek szülei szabad farkasokkal vitézül verekedtek. Mikor futni próbált és a vaskarika nagyot rántott a nyakán, csudálatos meghasonlás keletkezhetett lelkében. A nap beragyogta a jól ismert helyet, a vadászkutyák szabadon ugráltak, a szárnyasok vigan karicsoltak, emberek jártak-keltek, igaz, hogy idegen emberek, a kiket eddig sose látott, de éppen úgy tettek-vettek, mint a régiek, - csak éppen ő rajta csörgött rablánc, mely kiméletlenül torkon ragadta őt, mikor kedves otthonában mozogni próbált.

Elszégyelte magát. Elbujt az ólba és három napig nem jött elő. Se nem evett, se nem ivott. De végre az életösztön győzött rajta s fölfalta az odarakott ételt. Azután megint elbujt s csak akkor jött elő, mikor az éhség kinjai marcangolták. A hangját azonban teljesen elvesztette. Hiába jöttek be idegen koldusok nappal, hiába zördült meg a kapu éjjel. Vulkán még csak nem is vakkantott. Azt gondolta magában, bizonyára érdemesebbre bízták a ház táját s ő csak azért a kis területért felelős, a meddig a lánc ereszti.

Egy éjjel aztán elloptak valamit az udvarról. Ekkor az új gazda is belátta, hogy a Vulkánt legalább éjszakára szabadon kell eresztetni. Egy este meg is akarták próbálni. De nem tudták; a kutya közel se eresztett magához senkit. A rabság bizalmatlanná, gonosszá tette. Azt hitte, csak azért közelednek hozzá, hogy láncát szorosabbra fűzzék és nyakörvet szűkebbre kovácsolják. Veszett ugatással és fogvicsorgatással, ádáz gyűlölettel fogadta a közeledőt. A gazda aztán dühbe jött, puskát ragadott és agyonlőtte.

És én, a ki megsirattam hü kutyánkat, nagyon sajnáltam, hogy ez az eset nem valami nagy emberrel történt, a kinek népek sorsa van a kezébe letéve. Mert ebből a kis dologból is megtanulhatta volna, hogy csak a szabadság nevel karaktereket, a szolgaság pedig csak gonoszságra, hitványságra vezet.

TÜLL OSZKÁR UTJA.

Tüll Oszkár a Zergéhez címzett külvárosi hitelszövetkezetnek tisztviselője volt.

Önöknek bizonyára feltűnik, hogy ez a pénzügyi intézet miért választotta címeréül a zergét, holott ez a különben rokonszenves állat az üzleti téren egyáltalában nem játszik olyan szerepet, mint a szorgalmáról ismert hangya és a másnak gyűjtő méh? Ennek a magyarázata nagyon egyszerű: az utcát, a hol a bankot alapították, régebben Zerge-utcának hívták s a szövetkezetet egyszerűbben *zerge-utcai banknak* nevezték. Ezen a néven oly ismert és populáris lett, hogy a városi tanács által az utcaelnevezések rendezése alkalmával elejtett zergét az intézet fölkarolta, címeréül megfestette és címében emlegette.

Ezek után azt is megvallhatjuk, hogy a jeles bank hasonlított mégis kissé a zergéhez, mert az üzleti spekulációk terén épp olyan merész ugrásokat vitt véghez, mint ez az állat a hegyek világában. Ez azonban nem tartozik ide. Azt sem tagadhatjuk, hogy bizonyos esetekben a bankigazgatók nem minden irigység nélkül gondoltak a zerge gyors lábaira. Tüll Oszkár azonban a banknál sokkal alárendeltebb szerepet játszott, semhogy ezekért felelősségre lett volna vonható. Ő végezte a munkát, melyet kezébe adtak, becsületesen, szorgalmasan, nem törődve azokkal a magasabb közéleti huncutságokkal, melyekkel az intézet vezéralakjai a külvárosok szegény lakóit kizsákmányolják.

Minden pénzügyi intézet valami üzleti elvre van alapítva. A „Zerge” üzleti alapja a következő volt: *minden embernek három bőrt adott végzete. Csak érteni kell a lenyuzásához.* Az intézet a kölcsönre szoruló emberekből is megélhetett volna, de ezzel nem elégedett meg. Neki a kétségbeesett emberekre is szüksége volt. Ezek azok, a kik egy mai verébért képesek három holnapit tuzokot aláírni. Ezek jelentették a gazdagságot az intézet számára.

Minderről Tüll Oszkár valószínűleg nagyon keveset tudott, ő csak hűséges keze-lába volt az intézetnek, de nem a feje. A kifosztott köztisztviselők átkai hozzá nem értek el. Pedig ezek az átkok elég sűrűn jelentkeztek az igazgatóság vastagon elszőnyegezett ajtóin.

Tüll Oszkár különben telivér pesti ember volt.

Pesti ember! Mit jelent ez a huszadik század küszöbén? Bizonyára mást, mint a koronázást követő esztendőben. A hontalanságból, a falusi kényszerremeteéletből a fórumra siető nemzedék, a templomépítő zsidók szent lázával fogott az újjáalkotás munkájához. A legapróbb dolgokat is nagyjelentőségűnek, nagyszabásúnak tartották, bármily kevésbé érintették is a nemzeti lét lényeges kérdéseit. Nem pózolt, de komolyan vett minden kis dolgot, s kis drótkapcsokat az építés munkájában oly áhitattal rakott fel, mintha azok ezer évre szóló vasalkotások volnának.

Hej, hej, már az utánuk baktató nemzedék más mederbe fordult. A harcok és gazságok emlékei hűlni kezdtek, a vérpadok és bilincsek tanúi fogytak, vagy jónak látták hallgatni. A munkások szaporodtak jobban, mint a munkaalkalom. Ez az életet kissé nehezebbé tette. Külső viszonyok is beleavatkoztak országunk állapotainak szabályozásába, mert az európai élet lassan-lassan minket is csak sodrába vett.

Az emberek tehát kezdtek többet foglalkozni és törődni magukkal. A köz iránt való lelkesedés csappant, a mindennapi kenyér gondjai nem engedtek rá annyi időt. Lelküket azonban még teljes mértékben betöltötte az újjá teremtett Budapest, ez a tündérváros, mely mesés gyorsasággal hámolt Kutyabagostól Párisra. Ez volt az a korszak, melyben az egész nemzet büszke volt Budapestre s a lipótszentmiklósi magyar ur épp olyan villogó szemmel verte a mellét, mikor a főváros szépségéről és nagyságáról volt szó, mint a született pesti ember. Tudtuk, hogy egyelőre a külföld csak ezt az egyet látja belőlünk s boldogok voltunk, hogy

kivághatjuk vele a rezet. Akkor, ha Pestre jött valaki, még az az érzés lappangott benne, hogy ő most hazafias missziót teljesít: obulusaival hozzájárul a város fejlődéséhez, emelkedéséhez, gazdagságához. Akkor még volt valami közérzés bennünk, az együvé tartozásnak, a vállvetés szükségének egészséges gondolata. Még a pesti privát lumpolásunkat is bele tudtuk akasztani egy ilyen közérdekű kampóba... Ma már tudjuk, hogy az Isten nem hallgatta meg annak a magyarnak az imádságát, a ki azt kérte tőle, hogy a fókák gyorsabban szaporodjanak, mint az eszkimók... Ma már úgy látszik, nem akkor jobb ízű a falat, ha mindnyájan esznek, hanem akkor, ha azt a másik szájából vesszük ki...

No de ne siessünk, mert Tüll Oszkár lemarad a szekerekéről. Mint mondtam, Tüll Oszkár telivér, helyesebben sült pesti ember volt, de már a harmadik generációval nőtt fel. Ez a generáció helyben született, együtt született, együtt nagybodott az új Budapesttel. Budapest csodálata benne is megvan, de nem nemzeti büszkeség, hanem pesti dölyf alakjában. Budapestet, mint megnézni érdemes fővárost, nem a külföldi világvárosokkal, hanem a magyar vidékkel állítja szembe, s az itt dühörgő nagyvárosi élet által elkábitva, megtévesztve, lenézni a provinciának - szerinte - szomorú csöndjét.

Tüll Oszkár a Tavaszmező-utcában született, még pedig a harmadik emeleten, mint mondani szokás, igen szép vidéken, honnan látni lehetett a Gellérthegy, Svábhegy és Jánoshegy tetejét. Édesapja egy Rákóczi-uti áruháznak az üzletvezetője volt, de apa és fiu nem sokat törődtek egymással, mert a mint Oszkár elvégezte a középkereskedelmi iskolát és bankba lépett, rögtön külön ment lakni. Nem lehet csodálni, hogy a családi élet iránt való érzék nem volt túlságosan kifejlődve benne, mert hisz édesanyja is az áruházban volt alkalmazva s gyermekeinek csak akkor szentelhette magát, mikor vasárnap délután a kávéházba vitte őket. Különben életrevaló, élénk, eszes fiu volt, a ki privát szivességeket tett a bank megszorult klienseinek s módját ejtette, hogy a nagy érvágások mellett apró pénzerecskéket nyisson a maga számára.

Tüll Oszkár az iskolában tanult valamit az országról, de ez kevés volt ahhoz, hogy az érdeklődését fölkeltsse és föntartsa. A körülötte hullámozó tarka napi élet sokkal jobban elfoglalta, elnyelte. Érdeke azt parancsolta, hogy intenzíve foglalkozzék azzal, a mi őt mindennap érintette. Maga az ország lassankint teljesen kiveszett a tudatából. Budapestet, mint egy velencei köztársaságot, vagy egy szabad Hanzavárost fogta föl, melyhez nem tartozik semmi. Még csak színpadról sem ismerte a népet, mert hisz nem igen adtak már népszínművet sem a színházakban. Hát a magyar népdal? Mi maradt ebből az ő számára? A mit a füstös, beteg, éjjeli kávéházak el idegesedett, elmodorosodott, hercegnőleső cigányprimásai nyujtottak.

Az Oszkár generációjának a kabaré adta meg a műveltséget. Ennek a szelleméből táplálkozott. Ugy az irodalmi, politikai, mint a művészeti kérdések a kabaréfilozófia által megvilágítva jutottak a lelkéhez. Egyszer élesen, másszor tompán, de mindig ferdén megvilágítva, eltorzítva, merészen, szemtelenül, de mulatságosan. A kérdéseknek ilyen oldalról való fölfogásában ő maga is bizonyos ügyességre tett szert, a mi szellemességnek is volt nevezhető. Enélkül a társaságban, a melynek állandó alakja volt, meg sem állhatta volna a helyét. Különösen a lányok és az asszonyok tartották nagy becsben a fiatal emberek ilyen tulajdonságait. Azt a bizonyos fölületes, könnyű, pikáns, paradox modort, mely a fővárosban lassankint általános divattá vált. A mi nem ebbe a zsánerbe tartozott, azt röviden és határozottan *hülyeségnek* nyilvánították.

Egyszóval Tüll Oszkárnak az intézetnél társadalmilag is jó pozíciója volt. Az igazgatók zsurjait nélküle el sem lehetett képzelni s a bank tisztviselőinek segélyalapja javára rendezett téli bált, vagy nyári kirándulást ő ütötte nyélbe, százféle bolondsággal. A kollégái közt különben egész csomó hasonló fajtájú talentum volt, a kik e tekintetben szívesen állottak rendelkezésére.

Egy novemberi délután a főtitkár magához hívatta Tüllt s miután megkínálta cigarettával, így szólt hozzá:

- Nézze csak, Tüll, maga már megpenészedik ebben a pesti életben. Nem szeretne egy kis kirándulást tenni?
- Attól függ, hová? És attól függ, hogy az intézet költségén-e?
- Ha én hozom szóba, akkor már gondolhatja, hogy a ceppet az intézet fizeti.
- Térjünk át, főtitkár ur, a részletekre.
- Ide figyeljen. Van egy kies vidék, mely ránk nézve valóságos új világ. Onnan jelentkezett legutóbb két kliens s az igazgatóság úgy találta, hogy érdemes volna csápjainkat egy kissé kibocsájtani s a talajt szondirozni.

Tüll savanyu képet vágott.

- Tehát hazai föld?
- A javából.
- Köszönöm, nem kérek belőle. Különben miért beszél, főtitkár ur, rébuszokban? Rukkoljon ki teljes névvel és karakterrel.
- Dicső-Szent-Mártonról van szó.
- Ej ha, de szép romantikus neve van. Dicső-Szent-Márton! Ez valami papi birtok lesz, ugye?
- Dehogy, ez egy megyei székváros Erdélyben.

Tüll ijedten megrázta szőke fejét:

- Erdély? Már az én tanuló éveimben nagyon messze volt a geográfiában. Csak ossza ki a vidékieknek. A pestieket hagyja békén, kedves főtitkár ur. Tudja, ha én egy napot nem töltök Pesten, az az én hangulataimban és érzelmeimben pótolhatatlan deficit.
- Hiába, kedves Tüll, az igazgatóság egyhangulag magára szavazott. Oda egy olyan megjelenésű ember kell, mint maga. Most csak bejelentem, pár nap múlva aktuálissá lesz a kérdés.

Tüll Oszkár ijedelme nem volt szimulálás. A harmadik generáció gyermeke nem ösmerte az országot. Ismerete addig terjedt, a meddig a Jánoshegyről a látása. Igaz, hogy nyáron hajót béreltek és kirándulást rendeztek Visegrádra, de ez nem jelentett rá nézve ismeret-gyarapodást, mert ő a hajón is a kabaréelőadást rendezte és mással nem ért rá foglalkozni... No meg még egy utazását kell fölemlitenünk: Abbáziát természetesen, mint minden pesti ember, ő is ismerte. Egyszer a vezérigazgató után vitt oda aláírni tíz darab sürgős okmányt, a mi annyit jelent, hogy este befeküdt a fiumei gyorsvonatba aludni, reggel fölébredt az Adria mellett, vett egy tengerész-sipkát, áthajózott Abbáziába, hivatalos dolgát elvégezte, csónakázott egyet Voloszká felé, haza küldött huszonkét anizszkártyát, este megint befeküdt a fiumei gyorsvonatba és másnap reggel fölébredt Kelenföldön. De ez neki annyit jelentett, hogy bárminő pesti társaságban tudott szolgálni abbáziai benyomásokkal, a mi nálunk nagyon fontos dolog s a nivóhoz tartozik. Nem tartjuk szükségesnek külön fölemlíteni, hogy Mátyásföldön is volt néhány mulatságon, mert Mátyásföld Pesthez tartozik. S mióta drágább, mint Pest, épp oly előkelő, mint a Svábhegy.

Tessék most már elképzelni, milyen képet vág egy ilyen ember, mikor azt mondják neki: készüljön elutazni Dicső-Szent-Mártonba. Bizonyára akkor is elbámul, ha egyszerre Buenos-Ayreszbe küldik, de zavarba semmi esetre se jön, mert egyszerűen bemegy a legelső könyvkereskedésbe s valószínű, hogy Buenosz-Ayreszről talál valamit s husz perc alatt tisztában lehet azzal, hogy kap-e ott francia kosztot s a szüi indiánok nem vágják-e el a torkát. De

tessék valami pozitív adatot Dicső-Szent-Mártonról ilyen úton megtudni! Még a középiskolai földrajzban is aligha talál olyat, melynek ő hasznát vegye. El volt tökélve, hogy ha másképp nem megy, apróhirdetés útján kerít egy embert, a ki fölvilágosítja legalább arról, hogy hova szálljon.

Oszkár, mint jeleztük, elég intelligens fiu volt s valami lelkiismeretfurdalás-féle mozgolódott benne, mikor a maga abszolút tudatlanságára, hazája tekintetében rájött. No de ez a kis kijózanodás nem sokáig tartott. Este a kávéházi társasága gunyos hallóval és kárörömmel fogadta arra a hirre, hogy a legsötétebb Bergengóciába kell utaznia. Persze senki se tudta tulajdonképp, hogy miről van szó, de az a tudat, hogy egy kollégájukat kizavarják a napi pesti életből s olyan vidékeken rándigálják ide-oda, a hol még gyorsvonat se jár, elég anyagot adott nekik a gunyos megjegyzések egész tömegéhez. Különben nagyon derék, összetartó fiuk valának, a kikben a testületi szellem erősen ki volt fejlődve, de hát sült pestiek voltak ők is. A Springer, Szemere, Blaskovics-lovak genealógiáját nagyon jól ismerték, de bizony az Árpád-házi királyok közül, nem hiszem, hogy kettőnek is föl tudták volna a nevét említeni. A bécsi, freidenauai, kottlingbrunni lóversenyek minden mozzanatával, titkos zsokébotrányaival, összes kulisszarejtelseivel tisztában voltak, ezek a dolgok bizony egész embert kívánnak. A ki ilyesmibe belemászik, az nem ér rá egyébire, legföljebb egy kis lapolvasásra, színházra vagy kabaréra. Mindez annyi anyagot ad neki, hogy a pesti társaságban megél belőle, többre absolute szüksége nincsen. Hát akkor minek erőlködjék, minek tanuljon, mikor a helyi műveltség szempontjából sincsen rászorulva? És ne feledjük, hogy ezek mögött a lovak mögött egy átkozott, erős démon lappang: a pénz. Ezeknek a vidám fiuknak ez a megrontó Monte-Karlójuk. No csak azért említem, mert ezzel is azt bizonyítom, hogy ez az élet mennyire birtokába keríti az emberét, lefoglalva minden idegszálát. Így faragódik ki a pesti ember egyénisége. Ilyen körülmények közt természetes, hogy a Zerge-társaság hangos derűtséggel fogadta azt, hogy Tüll Oszkárnak Dicső-Szent-Mártonba kell utazni! A berlini és münkheni vicclapokból vett magyarellenés anekdotákkal, a miket mindenki kívülről tudott, készítették elő Tüllt magyar vidéki útjára.

Tüll Oszkár meglehetősen megpuhulva tért haza s elhatározta, hogy ezt a nevetséges utazást másnak a nyakába intrikálja.

Mikor otthon becsengetett, Blaskóné, a takarítónéja, nyitott neki ajtót. Tüll Oszkár egy nyugdíjas, özvegy hivatalnoknénál bérelt egy szobát s mind a kettőjüknek Blaskóné takarított, a ki különben mosóné és kisegítő szakácsné is volt, a szerint, hogy mire hívták. Tüll a magasabbrendű hónapos szobások közé tartozott, a mi annyit jelent, hogy volt neki néhány saját butora. Ezek közt büszkesége a rézágy, a fényes, csillogó rézágy, azután egy kis japán tea-vagy dohányzóasztal, a mint vesszük, egy szál bőrkarosszék, egy tizennegyedik Lajos korabeli imazsámoly, megfelelő Krisztus nélkül, azután valami híres lónak a bronzszobra, néhány angol rézmetszet s természetesen rengeteg sok arckép. A ki az utóbbi öt év alatt Pesten egy kuplét elénekelt, a nélkül, hogy fütyök hangzottak volna föl utána: az helyet foglalt Tüll Oszkár gyűjteményében. Legföljebb azt kívánta tőle, hogy inkább a ruháját vágja ki, mint a magas *cét*. E tekintetben a képek meglehetősen egyöntetűek voltak, a mi a lélekben bizonyos megnyugvást keltett, a mire nagy szükség is volt, a butorok teljes inkompatibilitása folytán beállott nyugtalanság lecsillapítására.

- A nagyságos urral volna egy kis beszédem, ha meg nem sérteném, - szólt Blaskóné szerényen.

- Jöjjön be, Blaskóné és adja elő.

Blaskóné lesegítette az ur kabátját, odatette eléje a cigarettadobozt, megkérdezte, hogy nem parancsol-e egy csésze teát, elővette a papucsát, mert úgy vette észre, hogy a lába át van ned-

vesedve, szóval úgy viselkedett, mint egy benfentes, régi takarítóné. Mikor aztán a gazdája elhelyezkedett s kérdőleg tekintett reá, megszólalt:

- Azt tetszik tudni, hogy az uram Amerikában van. Egy esztendei küzködés után végre egy gyárban kapott felügyelői állást, a hol tótok és magyarok dolgoznak. Most aztán kaptam tőle levelet és pénzt, hogy menjek ki utána. Én is egy kis kifőzést nyitnék ott, munkások számára és nagyon jól megélnénk.

- Nos és maga kimegy?

- Igenis, kimegyek, kérem. De nagyon rossz az uramnak az írása, nem tudom kibetűzni, hogy hová? Pedig szépen leírta az egész utat, azt mondja a nagysága. Legyen szives a nagyságos ur nekem ezt kibetűzni és leírni, hogy én is, meg más is el tudjunk igazodni rajta.

Tüll Oszkár, az elegáns bankhivatalnok, a pesti boulevardok világfia, önkénytelen bámulattal tekintett az előtte álló egyszerű asszonyra, erre a nehéz munkában meggörnyedt mosónéra. Azt se tudja, hová hívják és már indul.

- Adja ide a levelet.

Blaskó levelében meg volt írva, hogy a Titánia gőzös november 29-én indul a hamburgi kikötőből, megérkezik Newyorkba december 10-én. Ott az asszony kiszáll a hajóról Ellis-Izland nevű helyen. Ott igyekszik magának utitársakat szerezni, a kikkel elmegy a Benevent vasuti állomásra, ott jegyet vált egy csikágói vonatra... Pontosan le volt írva minden s Tüllnek csak le kellett tisztáznia az utasításokat... Miközben ezt cselekedte, saját maga fölött egy kis szemlét tartott. Hát ő szegény ember, az kétségtelen. De micsoda könnyű életet él ehhez a nyomorult asszonyhoz hasonlítva! Ó, Tüll Oszkár, graciózan átsiklik a nehézségeken, melyek eléje tolakszanak s ha őszinte akar lenni, be kell vallania, hogy boldogan, sőt vidáman él, míg ezt a tudatlan és műveletlen asszonyt a viszonyok valósággal fojtogatják. A kenyérkeresőjét torkon ragadják és áthajítják az új világba, eltépve minden gyökerét, melyet gyermekkorától ebbe a földbe eresztett. És most ennek a boldogtalannak ezen a vad, idegen uton, sötétben, jóformán behunyt szemmel az ura után kell kapaszkodni... És az asszony nem habozik, nem zsörtölődik, nem elégedetlenkedik, hanem lehajtott fejjel csatlakozik a névtelen vértanúk szürke tömegéhez, mely folyik ki innen az országból, mint a nagy nyitott sebből a vér.

Összeszorult a szive arra a gondolatra, hogy micsoda nyomoruság lehet a hajtó ereje ennek a tömegnek, micsoda nyomoruság, melyről neki sejtelve sincsen.

Megtette, a mit az asszony kért s Blaskóné eltávozott. És mikor Tüll Oszkár gusztusosan kinálkozó, puha, fehér ágya felé fordult, két ellentétes érzés viaskodott benne: az egyik a megnyugvásé volt, hogy íme az élet mégis elég kiméletesen bánt vele s neki ezen a földön sokkal rosszabb dolga is lehetne. A másik a szégyen érzése volt, hogy ő, felnőtt, komoly ember léte ostobaságoknak, együgyű semmiségeknek olyan nagy tért enged az életében. Milyen üres és nevetséges az ő nyafogása ez asszony existenciájának néma tragikuma mellett.

Másnap reggel első dolga volt így szólni a főtitkárhoz:

- Kérem, főtitkár ur, ne tárgyaljunk tovább a dolgot, én megyek Dicső-Szent-Mártonba.

És mikor a hivatali kabátját fölvette és leült dolgozni, úgy érezte, hogy ezzel a nyilatkozattal valami kellemetlen szálkát, nem is tüskét, csak szálkát húzott ki a bőréből.

A CSÁRDÁBAN.

Az utszéli csárda közepén ül az öreg csárdás és a felesége.

A csárdás rövidszáru makrapipáját szijja, az asszony ölébe rakja a kezét és maga elé bámul. Az udvar közepén lompos kuvasz hever s néha nagylustán egy tovaszálló légy után kaffant.

Igazi elpusztult csárda ez. Istállóján nincs ajtó, kerítését régen feltüzelték, természetesen kapuja sincs, csak két cölöp jelzi azt a helyet, a hol hajdan, mikor még volt itt mit féltetni, a kapu állott. A szekérállás is düledezik. Felét elhordta valami szélvész, a másik fele meg a nyaka közé készül dűlni annak, a ki alája áll, ha ugyan akadna ilyen ember.

A csárdásgazda és felesége kitekintenek a sik határra, a sárga őszi tájra, hol ördögszekérnél, kutyafejnél és számártövisnél egyebet alig lát a szem. Az étellel eltakarodott innen a neme-sebb növényzet is, csak afféle alsóbbrendű kóró maradt itt, melyet a kutyáról, az ördögről és a számárról neveztek el.

A csárdás kiveszi a pipáját s a nyelével kétfelé sodorintja a bajuszát. Azután lassu hangon megszólal:

- Asszony, beszélj már valamit. Azt gondolom, temetőben vagyunk, olyan nagy a csönd.
- Isten segítségével negyven esztendeje, hogy együtt vagyunk. Azt tartom, mi már mindent elmondtunk egymásnak.

A gazda ránézett oldalbordájára s morogva megszólalt:

- Negyven esztendő szép idő. Csunyául megvénültél, asszony.
- Hát kend? Kend tán azt hiszi, hogy fiatal maradt?
- A férfi ember marad, ha megvénül is. De az asszonyból vénasszony lesz. Vén boszorkány.
- Hallja kend, ezért nem volt érdemes szót kezdeni. Inkább üldögéljünk naphosszat csöndesen egymás mellett.

Az asszony nagyot sóhajtott s azután keserű hangon megszólalt:

- Volt idő, mikor kend is szebben adta a szót, mint most.
- Volt hát - felelt mogorván a gazda. - Akkor a csárda is szebben adta a jövedelmet. Volt vendég, volt pénz, volt lovunk, ökrünk. S a szegénylegények minden éjjel itt muzsikáltatták magukat a csárdában. Hej, szép idők voltak azok. Szeretném tudni, hova lettek. Nincs már ember, nincs pénz, nincs élet. Jobb volna, ha már mi is elbaktatnánk a pap, meg a kántor segítségével valami szebb világba... A hol nem kell a holnappal törődni.

Hosszabb csönd követte az öreg ember kifakadását. Mindketten nyilván a régi jó időkön tünődtek. Végre az asszony megszólalt:

- Emlékszik kend a Patyolat Jóska bandájára? Azok voltak a finom legények. Nem sajnálták a pénzt sem a gazdag embertől, sem a szegény embertől. A gazdag embertől nem sajnálták elvenni, a szegény embernek nem sajnálták odaadni. Külön bandája volt neki cigányokból. A cigányok nemcsak a lopott holmik eladásához értettek, hanem a muzsikáláshoz is. A csárdást arannyal fizették.

- Ma már bankó se kerül.

- Attól kaptam azt a vastag aranyláncot, a mellyel akár szekeret lehetett volna megkötni. Emlékszem jól, hogy kend milyen rossz néven vette ezt tőlem - nem a betyártól, hanem tőlem. Lőccsel vert meg kend érte. Akkor még jobban szeretett kend engem, mint máma. Mikor

aztán jól eldöngetett, az aranylánccal bement a városba s eladta száz forintokért. Emlékszik rá kend?

- Emlékszem-e? Valamennyire emlékszem. Azokra a hires gyerekekre, a kik öt vármegyén végigszáguldottak, aztán itt pihenték ki fáradságukat minálunk. Hogy táncoltak, hogy kártyáztak, hogy énekeltek, hogy ittak! Öröm volt nézni őket. Mert ez volt a pihenésük, nem az alvás. Öt éjjel kergették őket a pandurok. A hatodik éjszakát meg egy szemhunyorítás nélkül végig tudták mulatni. Hej, kivesztek a régi betyárok. S a betyár-csárdásokból is koldusok lettek. Tengődünk, éldegélünk abból a kis krumplicföldből, meg kukoricaföldből. Bezzeg a régi időkben nem törte kapa a tenyeremet, nem nyomott ásót a lábam, mégis ur voltam. S a magam lovain mentem a vármegyére, mikor a betyárok dolgában becitáltak.

A vén ember nagyot sóhajtott, mint aki tisztában van azzal, hogy *a mi elmult, vissza nem jön*. Ugy elmerültek a visszaemlékezésbe, hogy észre se vették az eső csöpörgését. A kutya fölkel, kelet felé fordulva szimatolt, azután vakkantott egyet-kettőt és bement az istállóba folytatni álmodozásait, melyek bizonyosan szintén a régi betyárvilág körül forogtak. A mikor talán a házőrző kutyának is több dolga és nagyobb becsülete lehetett.

Az eget sötét felhők borították. Minden jel arra mutatott, hogy vihar közeledik. A távolból hintó robogása hallatszott. A csárdás fölállt és kinézett a pusztára. Azután a kapuromhoz ballagott s hátát a cölöpnek vetette. Az uton vert porfelhőből egy hintó bontakozott ki. A bakon libériás kocsis ült, hátul pedig egy hasonló uniformisba bujtatott huszár. A kapu előtt hirtelen megállt. A huszár odakiáltott:

- Hej, atyafi! Ez az *Aligálló* csárda?

- Ez volna.

- No, meg is látszik rajta, mert alig áll a lábán.

- Hát ne gyere be, öcsém, ha attól félsz, hogy rád dül.

- Nem is jönnék be, ha rajtam állana. De hát az urak azt parancsolták, hogy a vacsorájukat ide hozzam.

- Miféle urak? - kérdi a csárdás, pipáját ki sem véve szájából.

- Az uri vadásztársaság, melyet meglepett a zivatar. A tekintetes főjegyző ur, a nagyságos képviselő ur, a méltóságos Swarc báró ur, a tekintetes aljegyző urak... különben mi köze kendnek hozzá? Hozza rendbe a vityillóját, teritse meg az asztalát, aztán nyissa ki a kaput, hogy bemehessünk.

A huszárnak erre az utolsó szemtelenségére a csárdás kivette a szájából a pipát, nyilván, hogy egy vastag gorombaság kiferjen rajta. De nem ért rá felelni, mert a kocsis kacagva behajtott az udvarba. A huszár leugrott a bakról s kezdte kifelé pakkolni a kocsi tartalmát. Az eső ekkor már meglehetősen kezdett esni s alig helyezték el a lovakat az istállóba, tolták a hintót a színbe, három kocsin vágatva megérkeztek az uri vendégek.

Puskás, hangos beszédű, napbarnított alakok, a kik berontottak a csárda ivójába. E közben az asszony egyetlen fehér abroszát végigterítette a hosszú asztalon s várta a további parancsokat. A huszár ezalatt bort, savanyu vizet, egy dézsza jeget, egy egész sonkát, hideg szárnyast, főlvágott hideg disznóhúst, sőt, paprikát, mustárt, ecetet, olajat rakott ki az asztalra s miközben az urak az esőcseppeket kirázták magukból, jelentette, hogy tálalva van.

A csárdás pipáját már régen zsebre tette és levett kalappal nézegette az urakat. Ilyen társaság se fordult meg régen az ő rozoga korcsmájában. Odakint megdördült az ég s miközben az éhes vadászok móhon falatoztak, hatalmas őszi eső zuhogott alá. Vidám koccintgatás, vaskos tréfák, harsogó nevetés zaja töltötte be a levegőt. Ez így ment egy félóráig. Félóra mulva nyílt

az ajtó és egy füstös pofa tekintett be: Itt voltak a cigányok. A Csirke bandája. Ezek, ugy látszik, egész nap lesték a vadásztársaságot, hogy hol csiphetik meg ebédközben s így jóformán még száraz bőrrel eljutottak az *Aligálló* csárdához. S mikor az urakban egy-két pohár bor volt, már ők is megjelentek a multság emelésére. Természetes, hogy nem találtak visszautasításra s a korcsmárosné meg a korcsmáros a hegedű legelső hangjaira fénylő szemmel tekintettek egymásra, mintha azt mondanák: *Éppen mint a régi jó időkben.*

Az urak, a csárdás és felesége, (a kik szintén megkapták a maguk részét), a kocsisok és huszárok jóllakván, az eső pedig szakadatlanul zuhogván, megkezdődött a multság. Eleinte szomorúan, azután egyre szilajabban. A cigány jóvérű legény volt, az uri társaság kedvéért igyekezett kitenni magáért, elfogta az inspiráció, s komisz, rossz hegedűjét ugyancsak keservesen, szivrehatóan rikatta. Előszedte azokat a régi nótákat, a melyeknek hangjai mellett annyi jó magyar familia bucsuzott el ősi vagyonától. S azután előszedte azokat a szilaj, duhaj nótákat, a melyek mellett annyi ifju hős táncolt a tábortüzek körül. Az urak egyre jobban nekimelegedtek. Egy óra múlva a csárdásnak minden üvege, korsója és bögréje össze volt törve. A képek le voltak verve a falról s a hatalmas nótázás hangjai messze kihallatszottak a zivatarszántotta pusztaságra. Hirtelen a multság nyugvó pontra ért. Az egyik aljegyzőnek tudniillik zseniális ötlete támadt. Az, hogy Swarc báró vegye meg az egész rozoga házat és aztán gyujtsák föl. Szerencse, hogy voltak még józan elmék, melyek ezt az ideát nem tartották olyan zseniálisnak, mint az aljegyző, a báró és a csárdás, a kik hárman legnagyobb lelkesedéssel törtek lándzsát melléte. E fölött hosszú disputa indult meg, melynek csak az az újabb eszme vetett véget, hogy *kártyázzunk!*

Minden magyar multság befejező része a kártya. Mikor megunják a muzsikát, az éneket, a bort, előszedik a kártyát, mely igazán az ördögnek legfurfangosabb találmánya, mert az agyvelőnek egészen új és eddig pihent sejtjeit foglalkoztatja. Egy éjszakán át mindenféle élvezetbe befáradhat a mulató s a kártyázáshoz még mindig friss erővel foghat. Az egyik aljegyző megfogta az abrosz sarkát és egy rántással lehuzott mindent, a mi az asztalon állott. Bor, pohár, üveg, tányér, ételek vegyesen hullottak a korcsma agyagos padlójára s a csárdások és a huszárok ugyancsak sűrögtek, hogy mindent gyorsan összekapkodhassanak. A cigányok is félretették hangszerüket, hogy a maradékok elfogyasztásához lássanak. A korcsmáros minden rossz lámpását meggyújtotta, valamennyi gyertyáját előszedte, csak hogy az urak minél nagyobb világosságban dolgozhassanak. Megindult a játék: ferbli, forintos vízzel. Öten vettek benne részt és az arany és a bankó csakhamar halomban állt előttük. Mint igazi uraknál szokás, csend uralkodott. Csak a ferbli-műszavak röpködtek és az arany és ezüst csengése hallatszott. Az egyik huszár, ki már értette a csiziót, bent maradt inspekciós, kötelessége lévén a hűtött bor töltögetése és az új kártyapaklik kibontása. A többi cseléd a csárdásokkal együtt levonult az istállóba, nem feledkezvén el magukkal vinni a cigányt és elegendő bort és egy rossz istálló-lámpás pislogó fényénél megindult a huszárok multsága. De itt már a primás nem játszott, ő is a mulatók közé ült és a primássá előléptetett kontrás épp úgy huzta az ő fülébe, mint a legöregebb huszár fülébe.

Igy ment ez hajnalig. Ekkor az inspekciós huszár megjelent a csárda ajtajában és nagyot kiáltott. Erre a kiáltásra mindenki a posztjára sietett. A kocsisok a lovakhoz, a huszárok az urakhoz. Az urak egymás után bujtak elő a füstös csárdából s jót nyújtózkodva, nagyot szippantottak a friss levegőből, mely párásan gomolygott végig a végtelen rónaságon. Az arcok beesettek, ólomszínűek voltak, álmoság és fáradtság látszott mindenkin. A kártyaszenvédély láza azonban nem engedte, hogy a bor mámorának rabjai legyenek. Nem is volt ott részeg más, csak a huszárok, kocsisok, meg a vén csárdás, de ezeken nem lehetett észrevenni semmit. Hallgatagon és gyorsan teljesítette mindenki kötelességét. Rövid idő múlva minden a kocsikra volt pakkolva, az urak fölszálltak, a csárdást gazdagon megfizették,

s magasan fölívva a friss sarat, tova robogtak a reggeli szürkületben. Nemsokára elnyelte őket a köd, a kocsirobogás is elhalt s újra csönd volt a pusztaságon.

A cigányok elfeküdtek az istállóban. A csárdásgazda lassu elégedettséggel megtömte pipáját, mély szippantásokkal rágyújtott és a küszöbre ült a felesége mellé. Sokáig hallgaton üldögéltek, végre halk, elégedett mormogással megszólalt az öreg ember.

- Nem úgy van az, a hogy az este beszéltük.

- Mi nincs úgy? - kérdi az asszony.

- Azt mondom én neked asszony, hogy nem veszett még ki a régi jó betyár virtus. Csakhogy az urak már ezt is elvették a szegény embertől.

- &-